TC.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI

KÜRESEL KENT OLGUSU VE ORTADOĞU'DAKİ YANSIMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Gökhan ALIŞKAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi
Şermin ATAK ÇOBANOĞLU

Çanakkale-2018

TAAHHÜTNAME

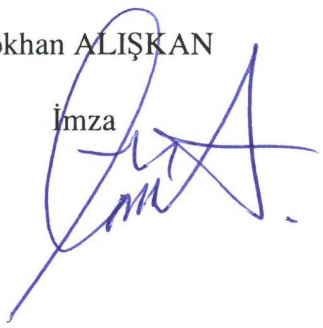
Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Küresel Kent Olgusu ve Ortadoğu'daki Yansımaları**" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

31/08/2018

Gökhan ALIŞKAN

İmza

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Gökhan ALIŞKAN'a ait **"Küresel Kent Olgusu ve Ortadoğu'daki Yansımaları"** adlı çalışma, jürimiz tarafından Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı, Ortadoğu Araştırmaları Programı**YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY	
Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK ÇOBANOĞLU (Danışman)	
Doç. Dr. Hamdi EMEÇ	

Tez No : 10209955
Tez Savunma Tarihi : 31/08/2018

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
03/09/2018

ÖZET

KÜRESEL KENT OLGUSU VE ORTADOĞU'DAKİ YANSIMALARI

Ekonomi, politika, teknoloji, iletişim, sosyal ve kültürel alanlarda günümüzün hızlı değişimlerine sebep olan küreselleşme süreci kendi içinde dinamik yapısını devam ettirirken aynı zamanda da çağımızın kentlerini şekillendirmektedir. Küreselleşmenin kentlerde giderek daha fazla görünen yüzü, kent formlarında değişimlere sebep olmuş, bu değişimler ve kentlerin karşılıklı artan ilişkileri neticesinde oluşan ağlarla, küresel kentler ortaya çıkmıştır. Küresel kentler, önceleri yalnızca ekonominin, özellikle uluslararası firmalar tarafından kontrol edilen ve yönlendirilen merkezler olarak tanımlanmış olsa da günümüzde bu değerlendirmeler de değişime uğramıştır. Buna göre küresel kentler ekonomi, Ar-Ge, kültürel etkileşim, yaşanabilirlik, çevre ve ulaşılabilirlik gibi yeni kıstaslar ve göstergeler ile sınıflandırılmıştır. Günümüzde küresel kentler Mega Kentler olarak da ifade edilebilmektedir. Buna bağlı olarak da farklı sınıflandırmalar ya da isimlendirmeler söz konusu olmaktadır. Bunlar; GAWC (Globalization and World Cities), GPCI (Global Power City Index) ve GPI (Global City Index) gibi sınıflandırmalar olarak küresel kentleri sıralamıştır. Farklılaşan ve çoğalan bu küresel kent sınıflandırmaları içerisinde Ortadoğu kentleri de belirginleşmeye ve etki gücünü arttırmaya başlamıştır. Örneğin Kahire 1998 yılında GAWC sınıflandırmasında vardır. İstanbul 2012 ve Dubai 2017 yıllarındaki GPCI sınıflandırmalarında ilk defa yer almıştır. Ortadoğu kentleri küresel ölçekte sahip olduğu potansiyeli ve bu potansiyeli kullanabileceği kaynağı petrol, doğalgaz ve turizm gibi getirisi yüksek alanlardan sağlamaktadır. Bu kaynaklarla gelen zengin diyalektik, Ortadoğu kentlerini küresel kent sınıflandırmalarında önemli yerler edinmelerini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kent, Küresel Kent, Ortadoğu

ABSTRACT

THE FACT OF GLOBAL CITY AND ITS REFLECTION IN THE MIDDLE EAST

The globalization process, which causes rapid changes in economy, politics, technology, communication, social and cultural areas, is also shaping the cities of our age while maintaining its dynamic structure. The increasingly visible face of globalization in cities has resulted in changes in urban forms, and the networks formed as a result of these changes and the mutual growing relations of the cities, the global cities emerged. Although global cities have already been defined as centers that are controlled and driven by only the economy, especially international companies, these assessments have also undergone changes today. Accordingly, global cities are classified with new criteria and indicators such as economy, research and development, cultural interaction, livable, environment and accessibility. Today, global cities can be expressed as Mega cities, depending on the different classifications or names. These are GAWC (Globalization and World cities) has ranked global cities as classifications such as GPCI (Global Power City Index) and GCI (Global City Index). In these differentiated and proliferating global urban classifications, the Middle East cities have begun to increase their influence and impact power. For example Cairo is in the GAWC classification in 1998. It was the first time in the GPCI classification in Istanbul 2012 and Dubai 2017. Middle East cities have a global potential and can use this potential source of high-yield fields such as oil, natural gas and tourism. The rich dialectic that comes with these sources allows them to acquire important places in the global city classifications.

KeyWords: Globalization, City, Global City, Middle East

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde her konuda bana destek veren, bilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Şermin ATAK ÇOBANOĞLU 'na en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca olgunlaşması esnasında bana zaman ve emek harcayarak değerli bilgiler sunan, hakkını ödeyemeyecek olduğum İşlem Coğrafi Bilgi Sistemleri çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmaya katkısını bir şekilde sunan, beni cesaretlendiren, fedakârlıklar gösteren, elinden gelen her türlü desteği veren adını burada sayamadığım arkadaşlarıma, dostlarıma, tüm sevdiklerime tek tek teşekkür ederim. Her şeyden önce hangi an olursa olsun yanımda olan, varlıklarıyla bana güç ve kuvvet veren, bugünlere gelmemde maddi ve manevi hiçbir desteği esirgemeyen Annem Halime ALIŞKAN' a ve Babam Muammer ALIŞKAN' a sonsuz sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Gökhan ALIŞKAN
Ağustos, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **vii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **viii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **ix**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, KENT ve KÜRESEL KENTİN

KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Küreselleşmenin Kavramsal Açılımı ve Etkileri **3**

1.2. Küreselleşmenin Dönemleri ve Etkileme Şekilleri **6**

1.3. Kent Kavramı **13**

1.3.1. Feodalizmden Sanayi Kentine **16**

1.3.1.1. Sanayi Öncesi Kent **16**

1.3.1.2. Geçiş Dönemi Kenti **17**

1.3.1.3. Sanayi Kenti **17**

1.3.2. Büyük Kent Olgusu **18**

1.3.2.1. Tek Hâkim Kent **18**

1.3.2.2. Metropoliten Kent **19**

1.3.2.3. Mega Kent **21**

1.4. Küresel Kent Kavramı **25**

1.4.1. Küresel Kentin Özellikleri 27

1.4.2. Küresel Kentin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 30

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL KENT SINIFLANDIRMALARI

2.1. GAWC' a Ait Küresel Kent Sınıflandırması 40

2.1.1. GAWC Konusunda Genel Bilgiler 40

2.1.2. GAWC'ın Metot ve Kıstasları 40

2.1.3. GAWC' ın Bulguları ve Değerlendirmeleri 44

2.2. Mori Memorial Vakfı Küresel Kent Güç Endeksi 47

2.2.1. M.M.V. Küresel Kent Güç Endeksi Konusunda Genel Bilgiler 47

2.2.2. M.M.V. Küresel Kent Güç Endeksinin Metot ve Kıstasları 48

2.2.3. M.M.V. Küresel Kent Güç Endeksi Bulguları ve Değerlendirmeleri 50

2.3. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksi 52

2.3.1. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinin Genel Bilgileri 52

2.3.2. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinin Metot ve Kıstasları 53

2.3.3. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinin Bulguları ve Değerlendirmeleri ... 54

2.4. Küresel Kent Sınıflandırmalarının Değerlendirilmesi 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU' DA KÜRESEL KENT OLGUSUNUN YANSIMALARI

3.1. Ortadoğu' nun Yeri, Sınırları ve Özellikleri 63

3.2. Ortadoğu Kentlerinin Tanımlanmasında İslam Kenti Yaklaşımı 65

3.2.1. İslam Kentlerinin Dinamikleri 67

3.2.2. İslam Kentlerinin Genel Özellikleri 69

3.3. Ortadoğu' da Küresel Kent Olgusu 72

3.3.1. GAWC Küresel Kent Sınıflandırmasında Ortadoğu Kentlerinin Yeri 76

3.3.2. M.M.Vakfı Küresel Kent Güç Endeksinde Ortadoğu Kentlerinin Yeri..... 79

3.3.3. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinde Ortadoğu Kentlerinin Yeri..... 82

SONUÇ 88

KAYNAKÇA..... 91

ÖZGEÇMİŞ.....98

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKB	Avrupa Kültür Başkenti
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
BM	Birleşmiş Milletler
BRIC	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
CIAM	Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi Çev.
Çev.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EIU	Economist Intelligence Unit
Ed.	Editör
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GAWC	Küreselleşme ve Küresel Şehirler Araştırma Ağı
GCI	Küresel Kent İndeksi
GPCI	Küreselleşme ve Küresel Şehirler Araştırma Ağı
GSMH	Gayri Safı Milli Hâsıla
ICIST	İstanbul Uluslararası Öğrenci Merkezi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
MMF	Mori Memorial Vakfı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	Türk Dil Kurumu
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UCLG	Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Baskın Oran' a Göre Küreselleşmenin 3 Evresi 8
Tablo 1.2 Süper Bağlantılı Şirket İlk 20 10
Tablo 1.3 Dünyanın En Büyük 20 şirketi 11
Tablo 1.4 Türkiye'de 2016 Yılı En Çok Kâr Eden 15 Şirket 12
Tablo 1.5 Yeates'in Küreselleşmeler Tablosu 13
Tablo 1.6 Küresel Kentin Özellikleri 29
Tablo 2.1 Küreselleşme ve Dünya Şehirleri Çalışma Gurubu ve Ağı Majör Kentler 37
Tablo 2.2 John Friedmann'ın Dünya Şehir Hiyerarşisi 39
Tablo 2.3 GAWC Küresel Kentleri Envanteri (1998) 44
Tablo 2.4 Mori M. Vakfı Küresel Şehir Güç Endeksi 2008-2017 Yılı Şehirleri 48
Tablo 2.5 Mori Memorial Vakfı 2017 Küresel Kent Güç Endeks 51
Tablo 2.6 A.T. Kearney İlk 60 Küresel Şehir Endeksi 2018 55
Tablo 3.1 İslam Kentinin Dinamikleri 69
Tablo 3.2 Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Verileri 2017 74
Tablo 3.3 GAWC Dünya Şehirleri 1998-2016 Envanteri 77
Tablo 3.4 2012-2017 Arası Ortadoğu Kentlerinin GPCI Gösterimi 82
Tablo 3.5 A.T. Kearney 2008-2018 Ortadoğu Küresel Kent Sıralaması 83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Süper Bağlantılı Şirketler 9
Şekil 1.2 Nüfus Sayısı ve Mega Kent Olma Büyüklükleri 1990-2030 22
Şekil 1.3 Küresel Ölçeğinde Kentsel Nüfus Oranı ve Yığılmalar, 1990 23
Şekil 1.4 Küresel Ölçeğinde Kentsel Nüfus Oranı ve Yığılmalar, 2018 24
Şekil 1.5 Küresel Ölçeğinde Kentsel Nüfus Oranı ve Yığılmalar, 2030 24
Şekil 1.6 Douglass'ın Küresel Kent Oluşum Süreci 33
Şekil 2.1 GAWC Küresel Kent Bölgeleri 45
Şekil 2.2 GAWC Küresel Gelişmiş Üretici Hizmet Firmalarının Ofis Ağları 46

GİRİŞ

Küreselleşme İkinci Dünya Savaşı' nın yarattığı yıkımdan sonra devletlerin yenilenme çabaları ile beraber dünyadaki ticari faaliyetlerin hızlanması ile görünür hale gelen bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme ile Dünyanın herhangi bir noktasından, ekonomik faaliyetleri yönetmek ve kıtalararası iletişime geçmek kolaylaşmıştır. Kıtaları aşan bu ekonomik ve ticari faaliyetlerin bütününe küreselleşme denir. Birçok alanını etkileyen ve değişimlerine sebep olan küreselleşme süreci bazı kentlerin ulus devletlerden daha fazla tanınırlığına yol açmıştır. Kentler küreselleşme süreci ile değişmiştir.

Küreselleşme zaman ve mekân üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Buna göre küreselleşme bir ölçüde iletişim ve teknolojideki gelişmeler ile kentleri birbirine benzer hale getirmiştir. Dünya ölçeğinde 2016 yılında %55 olan ve 2030'larda %60 oranında olması beklenen kentsel nüfus, mega kentlerin sayısını ve küresel ölçekte kentlerin önemini arttırmaktadır. Küreselleşme sürecinde kentler büyümekte ve yoğunlaşmaktadır. Küreselleşme süreci kentlerin diğer kentlerle rekabetini arttırmıştır. Böylece kentlerin de küresel sistemi etkileme ve yönlendirme becerisi söz konusu olmuştur.

Küresel kent olgusu ile ilgili bir takım sınıflandırmalar yapılmıştır. Ekonomik, politik, sosyal ve daha birçok alanda yapılan sınıflandırmalar küreselleşmenin boyutlarının anlaşılması ve kentlerin küresel sistemdeki yerinin belirlemesine imkân verir. Küresel kentler kentsel hizmetlerin kalitesi ve hızı konusunda avantajlar oluştururken bir yandan da bazı riskleri gündeme getirmektedir. Bununla beraber günümüzde küresel bir kent olarak belirlenmiş olmak kentsel işlevler açısından yüksek bir ivme ve yaşam kalitesi, araştırma geliştirme faaliyetleri ve bir gelişmişlik düzeyine sahip olma anlamına gelmektedir. Küresel kentlerin oluşturduğu etkiler de riskler de göz ardı edilememektedir. Buna bağlı olarak küreselleşme ile daha fazla gündeme taşınan öğrenen kent olma olgusu ile kentler kentsel işlevlerin iyileştirilmesini pazarlayabilmekte ve kentsel yaşama dair ve kentsel hizmete ilişkin ürünleri yaygınlaştırabilmektedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan bu süreç Batı ülkelerinden başlayarak gelişmiş olup dünyanın her kıtasında farklı yansımalara neden olmuştur. Bununla beraber Ortadoğu Bölgesi kendine has nitelikleri ile farklılaşan yönleri bulunan ama kentsel fonksiyonlarının bazı yönleri ile küreselleşme sürecinde yer alan bir bölgedir. Buna bağlı olarak Batı'dan farklı olan kentleşme süreçleri ile birlikte Ortadoğu kentlerinin küresel kent sınıflamaları içindeki gelişen çizgisinin incelenmesi

küreselleşmenin Ortadoğu'daki yansımalarının anlaşılmasına imkân sağlar ve Ortadoğu'nun çeşitlenen ve farklılaşan küresel kent sınıflandırmalarındaki yeri daha önemli hale gelir.

Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramına değinilerek küreselleşmenin evreleri ve etkilerine yer verilecektir. Ayrıca kent kavramı ve kentlerin gelişimi, Dünyadaki kentleşme süreci ve mega kentlerin sayısal artışı üzerinde durulacak ve küresel kentin özellikleri ve gelişimine yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küresel kent sınıflandırmalarına ilişkin metotlar, küresel kentler ile ilgili kıstaslara ve küresel kentler ile ilgili genel değerlendirmelere yer verilecektir. Küresel kent sınıflamaları içindeki kentlere örnek verilmiştir. Bu çalışmalardan birincisi "Küreselleşme ve Küresel Şehir Araştırmaları Ağı'nın (GAWC), Alfa, Beta ve Gama Küresel Şehir Sınıflandırması ", ikincisi "Mori Memorial Vakfı Kentsel Stratejiler Enstitüsü'nün Küresel Şehir Güç Endeksi (GPCI)", üçüncüsü ise "A.T. Kearney Danışmanlık Şirketi ve Küresel İşler Üzerine Şikago Konseyi'nin Küresel Şehir Endeksi (GCI)" dir. Küresel kentlerin belirlenmesine yönelik indekslerin ortak ve farklı yönleri de değerlendirilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Ortadoğu' daki kentlerin tarihsel süreçte nasıl geliştiği ve değişime uğradığı antik çağlardan itibaren ele alınacaktır. İslam toplumun kentleri nasıl şekillendirdiği ve dini-sosyal hayatın kentin üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır. Küreselleşme ile birlikte İslam kentlerinin diğer seküler kentlerden ayıran özelliklerinin değiştiği ve 2000' li yıllar sonrasında kentlerin durumu değerlendirilecektir. Buradan hareketle indekslerde yer alma biçimi de dikkate alınarak küresel kent olgusunun Ortadoğu'daki yansımaları değerlendirilecektir.

Tez kapsamında literatür taramasının yanında, Dünya Bankası ve OECD verileri ile Küresel Kentlerin Sınıflandırmasını yapan kuruluşların raporlarından yararlanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Bölgesel ölçekte Ortadoğu' daki küresel kentlerle ilgili raporlardan Ortadoğu kentlerinin sıralamaları alınarak sadeleştirilip tablolaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, KENT ve KÜRESEL KENTİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Küreselleşmenin Kavramsal Açılımı ve Etkileri

Dünyadaki farklı toplumlar arasındaki ticaretin artışı, bunu sağlamak için geliştirilen finans ve kredi uygulamalarının artışı, Dünya devletleri ve imparatorluklarının denetiminin dışında gelişen küresel bir ekonomik sistemin oluşmasına, dünya ticaretinin büyümesine ve ulus üstü şirketlerin önemli hale gelmesine sebep oldu.[1]

Küreselleşme bir başka ifade ile ticaret ve finans konusunda kredi türlerinin artması, sistemin kolaylaşması ve endüstri sonrası ekonomik gelişmeler ile ulus üstü şirketlerin gelişmesi durumudur. Ulus üstü şirketler ulusal kimlikleri olmakla beraber faaliyetleri ve varlıkları tüm dünyaya yayılmış olan şirketlerdir.[2]

İkinci Dünya savaşından sonra kentlerin yıkıntılarını, mali ve yapısal sorunlarını ortadan kaldırmak ve sermaye dolaşımını hızlandırmak için Marshall Planı uygulanmıştır. Bu planla finansal hareketliliğin artması ve tüm dünyaya yayılması hedeflenmiştir.[3] Marshall yardımları ile birlikte 1950' lere kadar dünya ticareti yılda %1 in biraz üzerinde büyürken, 1950' ler den sonra %6' nın üzerinde büyümüştür.[4]

TDK'de Türkçe sözlükte "global" kelimesi "toptan", "toplam", "küresel" olarak adlandırılmakta, "globalleşme" kelimesi de "küreselleşme" olarak karşılığını bulmaktadır.[5] "Küreselleşme" de "küreselleşmek durumu, globalleşme" olarak ifade edilmektedir. "Küreselleşmek" kelimesi ise Küresel milletleri, siyaset, iletişim ve siyaset alanları bakımından birbirine yakınlaşma ve bütünleşme olarak açıklanmaktadır.[6] Türkçe 'de "globalleşme" ve "küreselleşme" terimleri aynı şeyleri ifade eder ve aynı içeriğe sahiplerdir. 1980'de ortaya çıktığı kabul edilen bu kavram, ulus devletlerin oluşturduğu sınırların

---

[1] Clive Ponting, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2011, s. 763.
[2] A.g.e., s.768.
[3] George Soros, *Küreselleşme Üzerine*, Mert Keçik (çev.), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, ss.1-2.
[4] A.g.e., s.764.
[5] Türkçe Sözlük, *Global, Globalleşme*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s.860.
[6] Türkçe Sözlük, a.g.e., s.1440.

ortadan kaldırılmıştır. Buna bağlı olarak farklı kültürlerdeki bireylerin, farklı küresel düzeydeki ekonomik politikalarını etkilemiştir.[7]

Devletlerin serbest denetimleri ile sermaye, küreselleşme ile birlikte serbest dolaşım yetisi kazanmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi devletlerin ellerinde bulunan sermayenin ve finansal güçlerin başka devletlere doğru yön değiştirmesi ve ekonomik kayıplara uğrama korkularıdır. Küreselleşmenin bu yönü, ulus devletlerin sağlayabileceğinden daha fazla sermayeyi elinde tutan özel girişimcilere güç kazandırmıştır.[8]

Dünya düzeyinde bir benzerliğin ortaya çıktığı, bununda küreseli büyük bir köye dönüştürdüğü varsayılmaktadır. Fakat her geçen gün küreselleşmenin çeşitliliği daha da arttırdığı gözlemlenmiştir. Küresel ekonomilerin giderek kendisini Dünya çapında hissettirdiğinin aksine bu ekonomi biçiminin pek çok yeni merkezi ortaya çıkarmıştır. Küresel ekonomiyi yönlendiren yeni kontrol merkezleri büyük kentlerde ortaya çıkmıştır.[9]

Thomas L. Friedman, küreselleşme ile birlikte gelen teknolojik yenilikler ile insanların farklı ve uzak noktalardan aynı anda haberleşebildiklerini söylemektedir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile iletişimin daha ucuza mal edilip satılmaya başlanması bireyleri her an bulundukları yerlerden, üretimi kontrol etme ve finansal işlemlerini gerçekleştirebilme imkânına kavuşturmaktadır[10]

Scott ise küreselden yerele doğru giden ekonomik ve idari ilişkilerin bu durumuna vurgu yapmaktadır. Bunlardan birincisi, ekonomik faaliyetlerin çoğalması ile birlikte arada uzun mesafeler olsa da, bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesinde sorunların ortaya çıkmamasıdır. Ancak artan küreselleşme ile birlikte ortaya çıkabilecek politik çıkar çatışmalarının da ulus üstü mali kuruluşların varlığını gerekli hale getirdiği üzerinde durmaktadır. İkinci olarak da küreselleşme sonrasında mali kuruluşların hegemonyaya dönüşen tutumlarına dikkat çekmektedir. Scott' a göre küreselleşme karşısında kültürler etkilendikleri gibi, onların yanı sıra ekonomileri de istem dışı etkilenmektedir. Küreselleşme

---

[7] M. Serhan Oksay, *Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri*, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.13.
[8] George Soros, a.g.e., ss.2-3.
[9] Edhard Berner, "*Metropol İkilemi: Küresel Toplum Yerellikler ve Manila'da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele*", *Mekân Kültür İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, (Der. Ayşe Öncü, Petra Weyland), İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 137.
[10] Thomas L. Friedman, *Dünya Düzdür*, (Çev. Levent Cinemre), Boyner Yayınları, İstanbul 2006, s. 16.

devletlerin kendi ekonomilerini idare etmelerini zora sokar, küresel ekonominin etkilerinden de korunmaya çalışırlar ve ekonomik tedbir alırlar.[11]

Anbarlı Bozatay' a göre; küresel sistemin içinde devlet dışındaki aktörlerin sistemde etki oluşturması, uluslararası sistemdeki aktör sayısını ve etkilerini arttırmıştır. Bununla beraber uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlerin etkilerini azaltmıştır.[12]

Giddens'a göre küreselleşme, birbirine zıt etkenlerin devreye girdiği intizamsız süreçlerin bir araya geldiği bir vakıa kümesidir ve herkesin tek bir dünyada yaşadığı teziyle ilintilidir. Diğer yandan küreselleşme ulus devletlerin ekonomik gücünü kaybetmesine neden olmakta ancak tam zıt yönde de sermaye birikimini desteklemektedir. Küreselleşme sadece dikey hareketlerle değil, yerel özerklikler doğrultusunda baskılar yaratarak yataya doğru inen bir süreçtir. Amerikalı Sosyolog Daniel Bell bununla ilgili olarak, ulusların artık büyük problemleri çözemeyecek kadar küçük kaldığını ama küçük problemleri çözemeyecek kadar da büyük bir birim haline geldiğini ifade etmiştir.[13]

OECD'ye göre ise küreselleşme genel olarak mal ve hizmetler için pazarın uluslararasındaki gelişimini, üretimin anlamını, rekabeti, finansal sistemleri, işbirliğini, teknoloji ve sanayiyi tanımlamak için kullanılır. Bunların yanı sıra küreselleşme, sermayenin dolaşımına ve teknolojik gelişimin hızlı paylaşımına sebep olmuştur.[14]

Keleş' e göre; Ortak bir yaşam biçiminin yaygınlık kazanması ve uluslararası sermayenin dünyada egemenliğinin güçlenmesiyle ortaya çıkan süreçtir. Sovyetlerin dağılması, Doğu bloğunun çökmesi ve yumuşama dönemiyle bu süreç daha da hızlanmıştır.[15]

Harvey fordizmden post-fordizme geçişle beraber zaman ve mekânın kullanım ve anlamlarının değiştiğini, bir zaman ve mekân sıkışması evresinin yaşandığını ve bu durumun da politik ve ekonomik uygulamalar, sınıf-güç dengeleri, kültürel ve toplumsal yaşam üzerinde insana sarsıcı bir etki yaptığını ileri sürmüştür. Diğer bir ifadeyle Harvey'in, zaman ve mekân sıkışması açıklamaları 1970'lerden sonraki gelişmelerle küreselleşmenin hayatın

---

[11] Allen J. Scott, *Küreselleşme ve Kent-Bölgelerin Yükselişi*, (Çev. Kübra Cihangir Çamur), Planlama Dergisi, 2004, ss.28-29.
[12] Şeniz Anbarlı Bozatay, *Küresel Siyaset*, Beta Yayınları, İstanbul 2013, s.30.
[13] Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (Çev. Osman Akınhay), Alfa Yayınları, İstanbul 2000, ss.20-25.
[14] OECD, *Glossary of Statistical Terms, Globalisation*, http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1121 (2 Haziran 2018)
[15] Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, Yorum Matbaacılık, Ankara 2017, s. 63.

birçok alanına olan etkilerini özetler niteliktedir, üretim ve tüketim biçimleri, iletişim ve haberleşme teknolojilerindeki hızlı gelişim ile emek, finans ve sermaye piyasalarındaki değişim ve gelişmelere vurgu yapar.[16]

Küreselleşme sürecinde tarihte görülmemiş ölçüde hız kanan teknolojik yenilikler, bir yandan binlerce kilometrelik mesafelerin sesten bile daha kısa sürelerde aşılmasını, farklı kıtalarda yaşayan insanların aynı anda birbirlerini bulundukları yerden izlemek suretiyle görüşebilmelerini sağlamış bir yandan da mekânın ortadan kaybolduğu ya da artık önemini yitirdiği gibi bir izlenim ortaya çıkarmıştır.

1.2. Küreselleşmenin Dönemleri ve Etkileme Şekilleri

Genel olarak küreselleşme bir süreç olarak kabul edilir. Thomas Friedman ile Oran'ın küreselleşmenin 3 evresi ile ilgili ifadeleri birbirine yakındır ancak ayrıldığı noktalar da mevcuttur.

Thomas Friedman'a göre küreselleşmenin ilk evresi Kolomb'un Eski Küresel ve Yeni Küresel arasında ticaretin oluşmasını sağlayan 1492 yılındaki coğrafi keşiflerle ile başlamış ve bu evre 1800'lere kadar sürmüştür.[17] Thomas Friedman'a göre bu evre Dünyayı "büyük boydan orta boya" küçültmüştür. Bu dönemin asıl meselesi ülkelerin ne kadar kas gücüne sahip olduğudur. Yani bu dönemde bir ülkenin ne kadar beygir gücüne ne kadar rüzgâr gücüne ve sonraları da ne kadar buhar gücüne sahip olduğu ve bu güçlerin ne kadar etkili kullanıldığı o ülkenin küresel fırsat ve rekabette yerini belirlemiştir.[18]

Thomas Friedman'a göre küreselleşmenin ikinci evresi yaklaşık olarak 1800'lerde başlamış, 2000'e kadar devam etmiştir. Bu evre Dünyayı "orta boydan küçük boya" indirmiştir ve bu evrenin esas belirleyici gücü çok uluslu şirketler olmuştur. Bu dönemin ilk yarısında küresel entegrasyonu hareketlendiren gelişmeler buhar makinesi ile demiryollarındaki gelişmelerdir. İkinci yarısında ise telefonlardan merkezi işlem birimlerine kadar donanımdaki atılımlardır. Sonuç olarak ulaşım ve iletişim maliyetleri azalmış, malların ve bilginin küresel ölçekte hareket etmesi ile ürünler ve işgücü de küresel ölçekte alınıp satılmaya başlanmış ve küresel bir ekonomiyi ortaya çıkarmıştır.[19]

---

[16] David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul 1997, s.317.
[17] Thomas L. Friedman a.g.e., s. 16.
[18] A.g.e., ss.19-20.
[19] A.g.e., s.19.

Thomas Friedman, 2000 yılı civarında girilen küreselleşmenin üçüncü evresinde "Dünyanın küçük boydan minik boya" geçtiğini ve oyun sahasının da düzleştiğini ileri sürmektedir. Küreselleşmenin üçüncü evresinin itici gücü bireydir. Küresel ölçekte işbirliği yapmak için bireylerin sahip oldukları bu yeni gücün kaynağı küresel fiber optik şebekeyle birlikte yazılımdır. İletişim ve teknoloji çağında bireye vurgu yapan Thomas Friedman, bu evrede bireylerin kendilerine küresel fırsat ve rekabette nerede olduklarını, küresel işbirliğine nasıl gidebileceklerini sorabildiklerini ifade etmiştir. Aynı zamanda bu evrede bireyden kastedilenin yalnızca Avrupa ve Amerikalı bireyler veya şirketler değil, daha fazla çeşitliliğe sahip bireyler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca büyük ve küçük şirketler de yeni güç kazananların arasındadırlar.[20]

Küreselleşme sadece sermaye hareketleri şeklinde olmamakta, mallar ve insanlarda sürekli hareket etmektedir. Bu durum ülkeleri birbirine bağımlı hale getirmekte ülkeler uluslararası alınan kararlara uyulmakta hata karşılıklı bağlılık anlaşmaları imzalamaktadır. Bu hareketlenmeler ülkelerin kendilerini pazarlayabileceği uluslararası etkinliklere katılma mücadelesini ortaya çıkarmaktadır.[21]

Küreselleşme kavramının literatürde kapsamlı olarak ele alan diğer bir çalışma ise Oran' ın küreselleşme sürecidir. Oran küreselleşme sürecini birinci, ikinci ve üçüncü evrelerini itici güç, yöntem, haklı gösteriş ve sonuç olmak üzere dört açıdan ele almıştır. Küreselleşmenin ilk evresini merkantilizmin Batı'ya yayılması olarak göstermektedir. Birinci itici gücün denizcilik alanında ortaya çıktığı görülmektedir. Merkantilist dönemde kâşiflerin bir yeri bulmasından sonra askerin o yeri işgal ettiği ve bu işgali de haklı gösterdiği görülmüştür. İşgallerin dini yaymak ve dine davet etmek ile ilişkilendirildiği ve Putperestlere Tanrı dinini götürerek oradaki ham maddeye sahip olmakta ve sonuç olarak "sömürgecilik" olgusunu ortaya çıkarmıştır.[22]

Oran'a göre, küreselleşmenin ikinci evresi, küreselleşmenin itici gücünü sanayileşme ve onun doğurduğu gereksinimler olarak görmektedir. Bu gereksinimlerin bir kısmı hammadde, pazar, nüfus ve sermayedir. İkinci evrede; Misyonerlerin gelişi, Tanrı'nın dinini getirdiklerini söylemeleri arkasından kâşiflerin gelişi ve rapor yazmaları, ardından ticarî şirketlerin yerleşmesi ve işgalin gerçekleşmesi gibi yöntemler kullanılmıştır. Daha sonra ise

[20] A.g.e., ss.20-25.
[21] Yusuf Şahin, *Kentleşme Politikası*, Murathan Yayınevi, Bursa 2015, ss.14-15.
[22] Baskın Oran, "*Kaçıncı Küreselleşme", Perşembe Konferansları*, Rekabet Kurumu, Ankara 2000, s.114.

şirketler ticaretini devlet kurarak veya devletten destek alarak bölgede hâkim kılmıştır. Haklı gösteriş, bu durumu oradaki insanlara kabul ettirmek olmuştur. Bu konu beyaz adamın uygarlaştırıcı görev ve ırkçı teorileri olarak ifade edilmiştir. İkinci evrenin sonucu "emperyalizm" olarak ifade edilmiştir.[23]

Tablo 1.1 Baskın Oran' a Göre Küreselleşmenin 3 Evresi[24]

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantilizm	Sanayileşmenin doğurduğu gereksinimler	1970'lerde Çokuluslu Şirketler, 1980'lerde İletişim Devrimi, 1990'larda Batı'nın rakibinin kalmaması
Yöntem	Önce kâşifler, sonra askeri işgal	Önce misyonerler, sonra kâşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrının dinini götürme	Beyaz Adamın Yükü" "Uygarlaştırıcı Görev, Irkçı teoriler.	En yüksek uygarlık düzeyi, Uluslararası Topluluğun iradesi, Piyasanın gizli eli, Küreselleşme herkesin ortak çıkarınadır.
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	Globalleşme

Kaynak: Baskın Oran, "Kaçıncı Küreselleşme", Perşembe Konferansları, http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/Documents/Per%C5%9Fembe+Konferans%C4%B1+Yay%C4%B1n/perskonfyyn60.pdf (18 Haziran 2018), Ankara: Rekabet Kurumu, Haziran 2000, s.113.

Üçüncü küreselleşmede ise 1970'lerden bugünlere on yılda bir olmak üzere üç tane itici güç ortaya çıkmıştır. İlki 1970'lerde çok uluslu şirketlerin güçlenmesidir, ikincisi 1980'lerde yapılan iletişim devrimidir. Özellikle bu yıllarda optik kablolar ve bilgisayar kullanımı küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Üçüncüsü ise 1990'larda Sovyet bloğunun yıkılması ve böylelikle Batının rakipsiz kalmasıdır. Üçüncü küreselleşmenin yöntemi kültürel ve ideolojik kuşağı etkilemektedir. En yüksek uygarlık düzeyini getirmek, uluslararası topluluğun iradesini uygulamak; piyasanın gizli elinin söz konusu olması ve küreselleşmenin herkesin ortak çıkarına hitap eden bir süreç olması küreselleşmeyi haklı gösterme çabası olarak ifade edilebilir. Bu kavramsal oluşum Oran'a göre günümüzde "globalleşme" olarak ifade edilmektedir.[25]

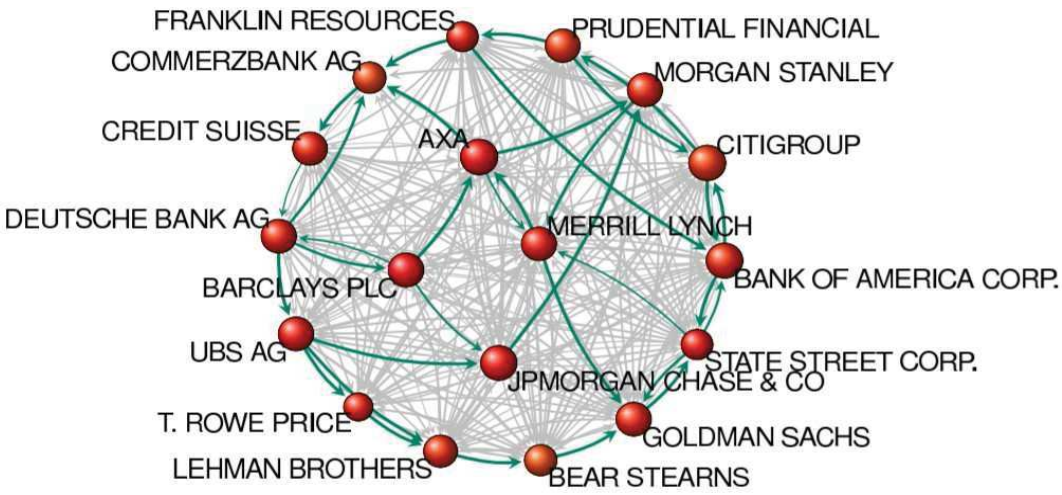
Oran, bu üç küreselleşmeyi karşılaştırdığında iki sonuç çıkarmaktadır. İlk sonuç olarak bu üç küreselleşme batının belli bir gelişim noktasına gelince değişme

[23] Oran, a.g.e., s.114.
[24] A.g.e., s.113
[25] A.g.e., s.115.

gereksinimlerine bağlı olarak oluşmuştur. İkinci sonuç ise birinci küreselleşmenin diğerlerinden farklı olduğudur, yani ikinci ve üçüncü küreselleşmede batının altyapısı olarak kapitalizm, üst yapısı olarak demokrasi, insan hakları, azınlık hakları, uyuşmazlıkların barışçı çözümü olarak sunulmaktadır.[26]

Thomas Friedman ve Oran'ın açıklamalarında öne çıkan konular çokuluslu şirketlerin küreselleşme sürecindeki önemine atıf yapar. Bununla ilgili olarak The New Scientist dergisinde yayımlanan "The Network of Global Corporate Control"[27] adlı makale ile şu konulara dikkat çekilmektedir. Küresel ölçekte 43000 uluslararası şirket incelenmiş ve incelemeye göre; Bu şirketlerin 1318'inin uluslararası şirket tarafından kontrol edildiği tespit edilmiştir. Bu kontrolü sağlayan 1318 şirketin sahiplerinin de aslında başka şirketler olduğu, bunların da sayısının 147 olduğu belirtilmiştir. 43000 uluslararası şirket dünya ekonomisinin üretmiş olduğu işletme kârlılığının %20'sini oluşturmaktadır. Bunları kontrol eden 1318 mega şirket ise hem kontrol ettiği hisse senetleri yoluyla hem de doğrudan yürütmüş olduğu işlerle Dünya ölçeğindeki cironun %60'ına sahip olduğu görülmüştür.

Şekil 1.1 Süper Bağlantılı Şirketler

Kaynak: 32 Stefania ve Diğerleri, "The Network Of Global Corporate Control", 2011, https://arxiv.org/pdf/1107.5728.pdf, Arşiv Veri Tabanı, (18 Haziran 2018), s.4.

[26] A.g.e., s.114.

[27] Stefania Vitali vd,. "*The Network Of Global Corporate Control*", Zürih 2011, http://arxiv.org/pdf/1107.5728.pdf., Arşiv Veri Tabanı, (24 Haziran 2018).

Bunları yöneten 147 süper mega şirkete bakıldığında ise birçoğunun banka olduğu fark edilmektedir. Stefania Vitali, James B. Glattfelder ve Stefano, Battiston'un yapmış olduğu bu makalede yer alan en tepedeki banka ve finansal kurumların bazılarıdır. Küresel etkilerin görünür hale gelmesi ise bu şirketlerin 2008 krizinde zor durumda kalması ile birlikte kendileri ile birlikte networklerindeki şirketleri de iflasa sürüklemeleridir.[28] Bu durum etki alanlarının küreselleşerek kentlerin ekonomilerine ve siyasetlerine, kentlilerin yaşamlarına etki etmeleri anlamına gelmektedir.

Bu 147 şirketin ilk 20'si Tablo 1.2.' de verilmiştir. Tablo 1.3.' de ise dünyanın en büyük 20 şirketleri sıralamasında bankalar büyük ölçüde liste dışı kalmaktadır.

Tablo 1.2 Süper Bağlantılı Şirket İlk 20

1. Barclays plc
2. Capital Group Companies Inc
3. FMR Corporation
4. AXA
5. State Street Corporation
6. JP Morgan Chase & Co
7. Legal & General Group
8. Vanguard Group Inc
9. UBS AG
10. Merrill Lynch & Co Inc
11. Wellington Management Co LLP
12. Deutsche Bank AG
13. Franklin Resources Inc
14. Credit Suisse Group
15. Walton Enterprises LLC
16. Bank of New York Mellon Corp
17. Natixis
18. Goldman Sachs Group Inc
19. T Rowe Price Group Inc
20. Legg Mason Inc

Kaynak: Debora McKenzie vd, "The Capitalist Network That Runs The World", https://www.newscientist.com/article/mg21228354.500-revealed--the-capitalist-network-that-runs-the-world#.UdQdamJM9Cg The New Sciencist Dergisi, 2011, (18 Haziran 2018).

Aşağıda 2016 yılında Dünya ölçeğinde en büyük 500 şirket arasında perakende, petrol ürünleri ve otomotiv sektörlerinin öncü olduğunu görülmektedir. Listenin ilk sırasında

[28] İsmet Berkan, "Komplo Teorisi Değil Bilimsel Araştırma: Dünyayı Yöneten 147 Şirket, http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/23618702.asp (18 Haziran 2018).

yer alan Perakende devi Walmart‘ ın 482 milyar 130 milyon dolar bütçesi bulunmaktadır. Listeye Türkiye’ den yalnızca 419. sıradan, 25 Milyar 515 milyon dolar ile Koç Holding girebildi. Listeye giren tek şirketin değeri 1. Sıradaki devin sadece %6 ‘ sı kadardır.

Tablo 1.3 Dünyanın En Büyük 20 şirketi

1. Walmart
2. State Grid Corporation of China
3. China National Petroleum
4. Sinopec Group
5. Royal Dutch Shell
6. Exxon Mobil
7. Volswagen
8. Toyota Motor
9. Apple
10. BP
11. Berkshire Hathaway
12. McKesson
13. Samsung Electronics
14. Glencore
15. Industrial & Commercial Bank of China
16. Daimler
17. United Health Group
18. CVS Group
19. EXOR Group
20. General Motor

Kaynak: “Dünyanın En Büyük 500 Şirketi Sıralaması” http://www.fortuneturkey.com/dunyanin-en-buyuk-500-sirketi-aciklandi-36515 (18 Haziran 2018).

Amerikan ve Çin şirketleri hem yönetim hem sermayeye yön verme anlamında rekabet etmektedir. Amerika’ nın Çin’ e uyguladığı %25’ lik gümrük vergisi artışı ve demir çeliğe gelen ağır darbe bu listeyi doğrular şekilde adım olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. ABD ve Çin arasında artan ticaret gerilimi, ABD’ nin 200 milyar dolar tutarında ürüne ek gümrük vergisi dünya ekonomisini olumsuz yönde etkileyecektir.

Türkiye açısından şirket kârlarına bakıldığında Dünya çapındaki süper mega şirketlerinin birçoğunun bankalar olması dikkati çekmektedir. Bu, dünyadaki gelişmelere paralellik arz

etmektedir. Tablo 1.4. 'de görüleceği üzere Türkiye'de 2016 yılının en çok kâr eden 15 şirket içinde yer alan 10' u bankadır.[29]

Tablo 1.4 Türkiye'de 2016 Yılı En Çok Kâr Eden 15 Şirket

1. Kurum Belirtilmemiş.
2. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü
3. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası A.Ş.
4. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
5. Akbank T.A.Ş.
6. Türkiye İş Bankası A.Ş.
7. Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığı
8. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
9. Türkiye Halk Bankası A.Ş.
10. Elektrik Üretim A.Ş.
11. Türkiye Petrolleri A.O.
12. Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
13. Türk Telekomünikasyon A.Ş.
14. Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü
15. LC Waikiki Mağazacılık Hizmetleri Ticaret A.Ş.

Kaynak: "2016 Vergilendirme Dönemi Kurumlar Vergisi Türkiye Geneli İlk 100 Sıralaması" http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/2016_KurumlarVergisi.htm (18 Haziran 2018).

Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği TÜSİAD' ın kendisini genellikle, "Toplam istihdamdaki payları, toplam olarak kurumlar vergisindeki payları ile açıkladığı görülmektedir. TÜSİAD gibi çok az sayıda üyesi olan bir derneğin Türk ekonomisinin yarıdan hayli fazlasını temsil etmesi, banka şirketlerinin Dünya çapındaki öneminin Türkiye açısından da önemli olduğu bu verilerle daha iyi anlaşılmaktadır.

Küreselleşme kavramı ile ilgili birçok yazarın ve de yukarıda ifade edildiği gibi küreselleşmenin genel olarak ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel, bilgi, teknoloji-iletişim vb. birden fazla boyuta sahip olduğu görülmektedir. Çalışmada Yeates'in 2001 yılında düzenlemiş olduğu Tablo 1.5'te görülen küreselleşme boyutları ile daha işlevseldir.[30]

Tabloda küreselleşmenin ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel, bilgi, teknoloji iletişim birçok boyutundan vb. farklı bir şekilde söz edildiği görülmektedir. Yeates'e göre, ileride bu

[29] Gelirler İdaresi Başkanlığı "*2016 Vergilendirme Dönemi Kurumlar Vergisi Türkiye Geneli İlk 100 Sıralaması*" http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/201227.html (26 Haziran 2018).
[30] Kudret Bülbül, *Zor ve Rıza (Küreselleşmeler Arasında Türkiye)*, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s.23.

tablonun daha fazla küreselleşme biçimlerini ya da küreselleşmenin daha farklı boyutlarını içinde barındırması muhtemeldir.[31]

Tablo 1.5 Yeates'in Küreselleşmeler Tablosu

Kategori	Ana Unsurlar/Süreçler
1. Finansallaşmanın küreselleşmesi ve Sermaye sahipliği	Finansal piyasaların kuralsızlaştırılması, sermayenin uluslararası hareketliliği, birleşme ve satın almaların yükselmesi. Hissedarlığın küreselleşmesi ilk aşamasındadır.
2. Rekabet ortamında Pazarların ve Piyasa stratejilerinin rekabeti	İş faaliyetlerinin Dünya ölçeğinde entegrasyonu, yurt dışında birleşik (araştırma-geliştirme ve finansı da içeren) operasyonların gerçekleştirilmesi ve stratejik ittifak kurulması.
3. Teknolojinin küreselleşmesi ve bağlantılı Ar-Ge ve bilgi birikimi	Teknoloji temel katalizördür: Haberleşme ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesi aynı firma ya da farklı firmalar arasında küresel bir ağın rekabeti mümkün kılmıştır. Üretime dayanan "toyotizmin" evrenselleşmesi süreci olarak küreselleşme.
4. Yaşam biçimlerinin ve tüketim kalıplarının küreselleşmesi; kültürün küreselleşmesi	Hâkim yaşam biçiminin transferi ve yeniden üretilmesi. Tüketim kalıplarının eşitlenmesi sürecidir. Medyanın rolü. Medyanın rolü. Kültürün 'kültürel gıda', 'kültürel ürünler' dönüşümüdür. GATT kuralları kültür akışına uygulandı.
5. Düzenleme yeteneklerinin ve yönetişimin küreselleşmesi	Ulusal hükümetlerin ve parlamentoların rolünün azalmasıdır. Küresel yönetişim için yeni kurallar ve kurumlar oluşturmaya yönelik girişimler.
6. Dünyanın siyasal birleşimi olarak küreselleşme	Merkezi bir güç tarafından yönlendirilen küresel siyasal ve ekonomik bir sisteme doğru Küresel toplumları entegrasyonunun devlet-merkezli analizi.
7. Yaklaşımların ve bilincin küreselleşmesi	"Tek bir yeryüzü" merkezli sosyo-kültürel süreçler. "Küreselleşmeci hareket". Küresel yurttaşlığı.

Kaynak: Yeates, Nicola, Yeates, Globalization and Social Polial Policy, Londra, Thousand Oaks ve Yeni Delhi: Sage Publication, 2001, s.5.

1.3. Kent Kavramı

Latince kökenli dillerde medeniyet veya uygarlık anlamına gelen "civilization" kent anlamına gelen "civitas" kelimesinden türemiştir ve bu durum sadece batı kültüründe görülen bir özellik değildir, Arap kültüründe yine uygarlık anlamına gelen "medeniyet" kavramının kökeni de kent olan "Medine" kelimesidir.[32] Şeriati de medeniyet kelimesini

[31] Kudret Bülbül, s.33.
[32] Tarık Demirkan, *"Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler"*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s.18.

"MDN" kökünden geldiğini ve kent anlamına gelen medine kelimesine yakın olduğunu ifade etmiştir.[33]

Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde kent, sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşimler olarak ifade edilmektedir.[34]

Bir başka tanıma göre ise kent, yerleşim sisteminde mekânsal olarak işlevsel bir düğüm olarak nitelendirilebilen, kendi nüfusuyla birlikte bölgesindeki nüfusa da hizmet veren ve karşılığında hizmet alan bir yerleşim birimdir.[35]

İngilizce 'de kullanılan "city" kelimesi ile Fransızcada kullanılan "la cité-la ville" kelimesi kent kelimesinin daha çok yönetimsel ve siyasal sınırlarına vurgu yapmaktadır. Bu iki ifade Latince 'deki "civitas" kelimesinin karşılığıdır. İngilizce 'de "urban", Fransızca 'da "urbain" olarak kullanılan kelimeler sosyal manadaki daha çok yerleşmeleri ifade eden "kent" kelimesini karşılamaktadır.[36]

Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğünde kent, en geniş ölçekli mimarlık ürünü olarak tanımlanmakta ve bu konuda birçok yaklaşımın da varlığından söz edilmektedir. Genel olarak kent tanımları, kültürel öğelere ağırlık veren tanımlar ile sosyo-ekonomik açıdan yapılmış tanımlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Kültürel öğelere ağırlık veren tanımlarda kent ile uygarlık için genel anlamda bir bağ kurulduğu ifade edilir. Buna örnek olarak ünlü kent tarihçisi Lewis Mumford'un sözüne yer verilir. Mumford kentin, ilk zamanlardan beri uygarlık ürünlerini toplamak ve onları iletmek için özel olarak donatılmış, maksimum hizmetin minumum alanda sunulması için yeterince yoğunlaşmış ve ayrıca toplumun değişen gereksinimlerine, büyümenin getirdiği daha karmaşık biçimlere ve yığılan toplumsal mirasa yer sağlayabilecek şekilde genişleyebilen bir yapı olduğunu belirtir. Sosyo-ekonomik açıdan yapılan tanımlarda ise kent, çağının ve içinde yer aldığı toplumun ekonomik yapısının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Burada da birkaç tanıma yer verilmektedir. Bu tanıma göre kentin bölgeyi teşkil eden ekonomik, sosyal ve politik bütünün bir kısmından başka bir şey olmadığı ifade edilir. Jane Jacobs ise kenti, kendi ekonomik gelişimini sürekli

[33] Ali Şeriati, *Medeniyet Tarihi 1*, Fecr Yayınevi, Ankara 1998, s.13.
[34] Ruşen Keleş, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s.75.
[35] Özlem Çevik, *Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s.64.
[36] Ruşen Keleş, 2017, a.g.e., s.107.

olarak kendi yerel ekonomisiyle yaratan bir yerleşme olarak tanımlar. Howard Salman da kentin meta ve hizmetlerin üretim ve değişimi için örgütlenmiş bir araç olduğunu belirtir.[37]

Cansever'e göre insan hayatını çerçeveleyen ve içine alan bir yapı olarak kentler, insanın kendi hayatını düzenlemek için meydana getirdiği en kapsamlı fiziki üründür. Aynı zamanda kent, toplumsal yaşamı, insanlar arası ilişkileri şekillendiren, bunu yaparken de insanlar arası mesafeleri en aza indiren, ilişkilerin en fazla yoğunluk kazandığı yerdir.[38] Tuna ise kentleri insanlığın serüveni olarak niteler ve insanlığın tarihi ile kentin tarihinin birbiriyle paralellik gösterdiğini belirtir.[39]

Kent, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir mekan olması bu tanımlamada ön plana çıkmaktadır. İlk kentsel yerleşmeler, Mezopotamya'da M.Ö. 3500, Mısır'da M.Ö. 3000, Çin ve Hindistan'da M.Ö. 2500'de ortaya çıkmıştır. Frankfort, kentlerin ilk ortaya çıktığı Mezopotamya'da arkeolojik bulgulara dayalı, doğa-insan ilişkisi çerçevesinde kentlerin ekonomik ve dinsel boyutunun iç içe geçtiğini göstermiştir. Her iki boyut da tapınak çerçevesinde yer almaktadır ve tapınak kentin simgesidir. Kentleri ortaya koyan sosyal örgütlenmeler özellikle siyasi ve ekonomik düzenlemeler kentleşmeyi ortaya çıkarmaktadır.[40] Kentler ve kentliler "ilerleme", "uygarlık" ve "aydınlanmanın" taşıyıcıları olarak tanımlansalar da başka yorumlara göre kentsel ortamın toplumsal hastalıklara, ahlaki çöküntüye ve toplumun yıkılmasına yol açtığı ileri sürülmektedir.[41]

Kentlerin insan hayatının merkezinde giderek daha çok yer aldığı tanımlamalardan anlaşılmaktadır. Amerikan Ulusal İstihbarat Konseyi'nin yayımladığı Küresel Eğilimler 2030 Raporu'nda da belirtildiği gibi günümüzde Küresel nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşar hale gelmiştir ve 2030 yılında bu oranın %60'lara[42], BM raporuna göre de 2050 yılında %70'lere varacağı belirtilmektedir.[43]

---

[37] Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.128.
[38] Turgut Cansever, *Osmanlı Şehri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.1
[39] Korkut Tuna, *"Kentin Serüveni"*, Özel Sayı: Kentlerin Dili, Hece Yayıncılık, Ankara 2009, s.16.
[40] Rana A. Aslanoğlu, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Kitabevi, Bursa 2010, s.138.
[41] R. J. Holtan, Kentler, *Kapitalizm ve Uygarlık*, (Çev. Ruşen Keleş), İmge Kitapevi Ankara 1999, s.11.
[42] Amerikan Ulusal İstihbarat Konseyi, *Küresel Eğilimler Raporu,* Washington 2012, s. 26. http://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf (07 Haziran 2018).
[43] Unicef, Dünyada Çocukların Durumu Raporu "*Kentsel Bir Dünyada Çocuklar*" http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/d/u/du%CC%88nya-c%CC%A7ocuklarinin-durumu-2012.pdf (07 Haziran 2018).

Kentlerin doğuşu ekonomik-dinsel-sosyal süreçleri içermektedir ve genel olarak kentlerin kökeni, ortaya çıkış nedenleri karmaşık süreçleri kapsamaktadır.[44] Bu nedenlerden ve yukarıda kent kavramına birkaç açıdan değinilmesinden dolayı küresel kent kavramına altyapı olması açısından kentin süreçleri ilk olarak Feodalizmden başlatılmıştır.

1.3.1. Feodalizmden Sanayi Kentine

1.3.1.1. Sanayi Öncesi Kent

Sanayi öncesi kentin sosyal ve mekânsal yapısı tanımlarken; sanayi kenti ile ayrışan yönlerini belirlemek gerekmiştir. Sjoberg'in yaklaşımına göre sanayi öncesi kent ile geçiş dönemi kenti arasında kentin sosyal ve mekânsal yapısına göre üç farklılık bulunur. Bunlardan ilki ve temel fark teknolojidir. Hayvana ve doğaya dayanan bir enerji vardır, insan ve hayvan gücü kent içi ulaşımda etkilidir. Farklılaşmayı yaratan ikinci etken ise ekonomik hareketlerin örgütlenme şeklidir. Kentsel mekânda üretim hareketleri aynı lokasyondadır, bu lokasyonlar beraberinde küçük ihtisaslaşmış sokakları ve mahalleleri beraberinde getirmektedir. Bu yer seçimi kent içinde haberleşmeye ve ulaşıma kolaylık sağlamaktadır. Son fark ise Sjoberg bir sosyal güç olmadan kentlerin çevre "hinterland"ı kullanmalarının mümkün olmadığını belirtmektedir.[45] Bilindiği gibi sanayi öncesi toplum kentleri idari ve dini merkez olduğu kadar pazar ve değişim merkezleridir.

Sanayi öncesi kentin mekânsal yapısı, kentin ekonomik ve sosyal yapısı ile uyumludur. Sokaklar yalnızca insanların ve taşıt aracı olarak kullanılan hayvanların geçeceği genişliktedir. Yapılar alçak ve sıkışıktır. Sosyal kontrol etkisi, etnik grup mahallelerin, çeşitli meslek gruplarının ayrı ayrı yerleşmesinde kendini göstermektedir.

Seçkinler ve varlıklı sınıflar kentin merkezinde, istenmeyen ve yoksul sınıflar ise kentin sınırlarında yaşamaktadır. Yönetim, din, eğitim kurumları ve üretim güçleri üst sınıfların elindedir. Sanayi öncesi kentin teknoloji ve ekonomik örgüt durumunun zayıflığından dolayı büyük ticaret işleri ile uğraşan az sayıda kişi vardır, diğer ticaret ve zanaat işlerini alt kesim yürütmektedir, ekonomik yaşamın örgütlenmesi ve işleyişi Loncalar tarafından yapılmaktadır. Seçkinlerin iş ve çalışma hayatında emek harcamaya karşı olan olumsuz tavırları ekonomik gelişmeyi kısıtlar niteliktedir.[46]

---

[44] Aslanoğlu, a.g.e., s.23.
[45] A.g.e., s.32.
[46] Ruşen Keleş, 2017, ss.137-138.

1.3.1.2. Geçiş Dönemi Kenti

Geçiş dönemi kenti bir takım özellikleri ile sanayi öncesi kentin, bir takım özellikleri ile de sanayi kentinin özelliklerini taşımaktadır. Bir bölümü sömürgeciliğin kentleri, bir bölümü de sanayi öncesi modern toplumun yerli kentleridir. Bu kentlerde giderek daha iyi çalışma, mal ve hizmet olanakları sunulmaktadır.[47] Yine bu dönemde iki kentleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Bunlar; sanayiye bağlı kentleşme ve sanayiye bağlı olmayan kentleşmedir. Buna göre geçiş dönemi kentinde, kent merkezi, kentin ve çevresinin tüm sosyal ve iktisadi faaliyetlerinin idari ve kontrol işlevlerinin toplandığı yerdir. Kentin büyümesi merkezin gelişmesinde izlenir. Merkezden kentin çevresine ayrılan yollar boyunca işyerleri yoğunlaşmaktadır. Kentte ikincil merkezler ortaya çıkmaktadır.

Aslanoğlu, Mübeccel Kıray'a dayanarak geçiş dönemi kentinde kentin mekân yapısının etkilerinin yok olduğunu, kent merkezinde bir tarafta konut alanlarının var olduğunu bir tarafta da sanayi ve ticaret işlevlerinin yerine getirilmesi için depolama ve merkez geçiş alanlarının ortaya çıktığını, ağır sanayinin de kentin çevresinde olduğunu belirtir. Orta gelir grubu artık merkezin çevresinde yer almaktadır. Geçiş dönemi kentinde henüz sanayi kentine olan dönüşüm gerçekleşmemiştir.[48] Kent çevresindeki alanlarda bir taraftan inşaat sektöründe ortaya çıkan canlanma sonucunda alt kentleşme görülürken, aksi yönde alt gelir grubuna ait gecekondular yer almaktadır.

1.3.1.3. Sanayi Kenti

Sanayi kenti, sanayi öncesi kentten farklı olarak sanayi ve ticaret merkezi olarak gelişmektedir. İdari ve dini işlevler önemini yitirmiştir. Kent yaşamında uzmanlaşma ve işbölümü görülmektedir. Sanayideki teknolojiyi kullanmayı bilen uzmanlar, ürüne göre değil üretim sürecine göre önem kazanmıştır. Kentsel mekanlar genişlemiştir. Yollar geniş yapılar ise çok katlıdır. Kentsel arazi kullanımında artan yoğunlukta birlikte nüfus kümelenmeleri görülmektedir. Oturma ve çalışma alanlarının birbirinden ayrıldığı sanayi kentinde üst ve orta sınıf kentin çevresinde konumlanmıştır. Kadınlar çalışma hayatında daha çok yer alır hale gelmiştir.[49]

Sjoberg'e göre sanayi kentinde kullanılan teknoloji oldukça farklıdır. Teknolojik gelişmeler otomasyonun etkisini, hizmet sektöründe çalışanların çoğalmasını ve kentte

---

[47] A.g.e., 2017, s.138.
[48] Rana Aslanoğlu, ss.40-41.
[49] Ruşen Keleş, 1998, s.139

kentsel rekreasyon alanlarının artmasını sağlamıştır. Yavaşça yoğun nüfusa ve örgütlenmelere sahip bir kent ortaya çıkmaktadır. Mekânsal yığılmalar ve üretimde uzmanlaşma diğer yerleşim yerlerinden doğal olarak belli mekânlarda gerçekleşmiştir. Kentsel mekân çok genişlemiş, yapılar giderek yükselmiştir. Dikey hareketliliğe uygun sosyal tabakalaşma oluşmuştur. Sjoberg, sanayi kentinde oluşan çöküntü alanlarına da değinmiş, bu alanların kentin merkezi ile konut alanları arasında kalan insanlardan oluştuğunu belirterek bunların sosyal örgütlenmenin dışında kaldığını, ancak eğitim ve teknolojinin olumlu etkileriyle bu farklılaşmanın azalacağını ifade etmiştir. Kent hayatı artan ilişkiler neticesinde yerellikten uzaklaşmaya başlamıştır.[50]

1.3.2. Büyük Kent Olgusu

1.3.2.1. Tek Hâkim Kent

Kıray'a göre 19. yüzyıl içinde merkez ülkelerdeki üretim, ulaşım teknolojilerinin değişmesi ve pazar ekonomisindeki yeni gelişmeler ile çevre ülkelerdeki ticaret artmıştır. Avrupa'nın artan nüfusu için daha fazla gıda ve gelişen sanayi için de hammadde gerekmiştir. Bu ihtiyaçları karşılamak için merkez ülkelere limanlar aracılığı ile kaynaklar ulaştırılmaya başlanmıştır. Liman ve art kısımlara ulaşım için demiryolları yapılamaya başlanmıştır. Latin Amerika'dan Güney Asya'ya, Ortadoğu'dan Kuzey Afrika'ya çevre ülkelerdeki bu tür ticaret giderek hâkim hale gelmiş ve liman kentlerinde büyüme görülmüştür. Böylece kredi, banka-borsa işleri, özel ulaşım haberleşme örgütleri vb. değişimler hâlihazırdaki konaklamalarda farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan dış ticaretle ilişkisi bulunmayan yerel imalat, eski perakende satış, idari kontrol gibi klasik işlemler eskiden olduğu gibi devam etmiştir. Bu durum mekân kullanımda iki ayrı yerleşmeyi ortaya çıkarmıştır. Bu çift çekirdekli çok büyümüş kentlere tek hâkim kent denmiştir. Kısaca sanayileşmiş ülkelere bağımlı bir şekilde buharlı gemi, demiryolu teknolojisi ile gıda ve sanayi hammaddesi ihracatının hâkim olduğu çevre ülkelerde 20. yüzyılın ilk yarısına kadar yerleşmeler arasında ikili yapı ve etkileşim içerisinde tek hâkim kent türü yaşanmıştır.[51] Çevresindeki diğer yerleşimleri de etkileyebilen bu kent, diğer kentlerin boğulmasına sebep olmuştur.[52]

---

[50] Rana Aslanoğlu, s.41.
[51] Mübeccel Kıray, "*Azgelişmiş Ülkelerde Metropolleşme Süreci*", Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul 1998, ss.152-157.
[52] Mübeccel Kıray, a.g.e. s.152.

Bu durum için Kıray, Tek Hâkim Kent olarak kullanırken, Keleş ise Tek Büyük Kent olarak kullanmıştır. Keleş'e göre Tek Büyük Kent kavramı ülke nüfusunun dağılımı ve kent kademelenmesi ile ilgili olup, gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir. "Tek Büyük Kent Yasası" olarak Mark Jejjerson tarafından ortaya çıkartılan bu kuram, bir ülkede nüfusun bir ya da iki kesimde toplanmasını ve ülke kaynaklarının bu kesimler tarafından kullanılmasını içerir. John Friedmann, bu tür bir yerleşme yapısını, "kutuplaşmış gelişme" sonucu oluştuğunu ileri sürer. Ekonomistler de böylelikle oluşan kentleşme türünün ekonomik gelişme türünde o ülkenin "kalkış" (take-off) yaşaması için gerekli olduğunu ifade eder. Ayrıca Keleş'e göre belli merkezlerde toplanmanın sağlamış olduğu bir takım yarar ve zararlar bulunmaktadır. Yararlara bakıldığında belli merkezde olmak bazı ekonomik üstünlükler sağlamaktadır. Hazır altyapı, bankaların sunduğu hizmetler, geniş yerel pazarlar ve ucuz emek, sağlık, eğitim, kültür eğlence hizmetleri de bu yararların içindedir. Zararlarına bakıldığında ise bölgelerarası dengesizlik ve birçok toplumsal sorunla karşılaşmak mümkündür. Diğer kentler ve tek büyük kent arasında bir uçurum oluşabilmektedir.[53] Günay'a göre coğrafi üstünlüklere göre tek hâkim kentler, kapitalist ilişkiler içinde ortaya çıkmış ve ulus devlet sürecinde genel olarak o ülkenin başkenti olmuşlardır. Ülkenin tüm kaynaklarının bu kentte toplanması küreselleşme süreci hızlandırmıştır.[54]

1.3.2.2. Metropoliten Kent

Metropol kelimesi Yunanca metera (ana) ve polis (kent) kelimeleri birleşerek metropolis kelimesini oluşturmuştur. Bu kavram antik çağlarda yaygın olan kent devletlerini tanımlamak için kullanılmış, günümüzde de metropoliten, metropol, metropolis olarak büyük kentler için kullanılmaya devam edilmektedir.[55]

Kıray'ın göre tek hâkim kentte merkezin limanlar olduğu dışa bağımlı, ticaretinin dengesiz, ulaşım ve haberleşme ile geliştiği kontrol fonksiyonlarında dışa dönük ilişkilerin hâkimiyetinde olduğu görülüyor. Metropoliten bölgede ise gelişme ileri teknoloji sanayine bağlıdır ve kontrol mekanizması kenttin kendisidir.[56]

---

[53] Keleş, 1998, ss.129-130.

[54] Baykan Günay, "*Senaryo: Ankara'nın Varlığının Sürdürülmesi"* http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/SENARYO.pdf (18 Mart 2018).

[55] Erol Kaya, "Metropoliten Kent Yönetimi", *Yerel Siyaset Dergisi*, Haziran 2008, s.11. http://www.yerelsiyaset.com/pdf/haziran2008/3.pdf (14 Mart 2018).

[56] Mübeccel Kıray, a.g.e., s.107.

İlk kent sosyologları olarak kabul edilen üç sosyolog Park, Burgess, McKenzie tarafından Chicago kenti çevresinde yapılan araştırmaya göre 1910'lu yıllardan sonra Chicago çevresinde ulaşım ve haberleşmenin etkisiyle kentsel yerleşmeler arasında etkileşimler birçok açıdan değişmiş ve kentler arasında büyüklük ve fonksiyonlar açısından önemli farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. McKenzie, özellikle imalatın en büyük kentten orta ölçekte yerleşmelere gittiğini, iş yaşamının olduğu yer ile çalışanların oturduğu yerin giderek birbirinden uzaklaştığını ve böylelikle alt kentlerin (suburb) ortaya çıktığını ifade eder. Ayrıca McKenzie'e göre bu yerleşmeler arasında oluşan çok hareketli ilişkiler düzeninde metropoliten kent artık metropoliten alanın sosyal, ekonomik ve idari ilişkilerinde merkezi bir konumunda olup yeni bir sosyal ve ekonomik birim olarak ortaya çıkmaktadır.[57]

Kıray, genel olarak kentleşmenin ileri ve özel bir hali olarak betimlediği metropoliten bölgeselleşmeye yukarıda da ifade edildiği gibi içinde barındırdığı çeşitli büyüklük ve uzaklıklardaki yerleşmelere sanayi, tarımsal toptancılık vb. fonksiyonlar yüklemiştir. Metropoliten bölgenin merkezindeki metropoliten şehre de başka vasıfta işgücü gibi daha farklı şekilde fonksiyonlar yüklemiştir. Nihayetinde tüm sistemin ihtiyaç duyduğu beceri ve bilgiyi üreten kaynağın olduğu, eğitim, araştırma, mali ve strateji konularında kararların alındığı süreçlerin yaşandığı mekânlar metropoliten kentlerdir. Tek hâkim kentten farklı olarak metropoliten kentin yönlendirdiği kentlerle arasındaki bağ rastlantısal değil, teknolojik ve çok yönlü bağımlılık şeklinde ortaya çıkar.

Metropoliten kentin merkezi iş mıntıkasına bakıldığında burası metropoliten bölgenin bir nevi beyni konumundadır, yani kentin, bölge ve hatta ülkenin hayatını etkileyecek kararların alındığı ve gücün (power) toplandığı bir yerdir.[58] Metropol kent o bölgenin çekirdeği konumundadır. Bölgenin gücünün odağı olan bu kentlerde, hayati üretim kararları alınır. Ayrıca sektörlere ait üst birimler yine burada yer almaktadır. Ekonomik, mali, kültürel karar alma mekanizmaları bulunur. Ekonomiye yön veren bu kentler kültürel odakların doğmasında da etkilidirler. Yazılı ve görsel basına ait yönetim binaları, dağıtımın yapıldığı merkezi yerler metropol kenttedir.[59]

Dünyada yaşanan globalizasyon ile ortadan kalkan duvarlar olması gerekirken, aslında bu büyük kentlerdeki yaşamlar arasındaki uçurumlar gün geçtikçe artmıştır.

---

[57] A.g.e., s.105.
[58] A.g.e., ss.107-110.
[59] Mübeccel Kıray, s.109.

Metropoliten kentlerin çoğunda gökdelenlerin yanında gecekondular bulunması bu durumun en belirgin özelliğidir. Küreselleşmeyle ortadan kalkan sınırlar bu kentlerde yerelleşmeyi de beraberinde getirerek, toplumsal sınıflar arasında keskin sınırlara yol açmıştır. Zengin ve fakir ayrımı artmıştır. Bu kentlerde süreç zarfında yaşam koşulları giderek zorlaşmaktadır. Küresel ve yerel kavramı çelişen değil aslında birbirlerinden üreyen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.[60]

1.3.2.3. Mega Kent

Küresel ölçekli büyük dönüşümle ve teknolojik akımlarla birlikte, toplumlar, ekonomiler ve büyük yapısal değişimler gerçekleşmiştir. Küresel ölçekli olsun ya da olmasın pek çok kent bu değişimin etkisi altında kalmıştır. Mega kentler böylece yeni ekonomilerdeki konumlarını güçlendirmişlerdir.[61]

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi Nüfus Şubesi tarafından yayımlanan 2016 Küresel Nüfus Politikaları Raporu'nda Dünya' da kentte yaşayan nüfus oranı %54,5' dir. Mega kent tanımlaması ise 10 milyon ve üzeri nüfusa sahip yerler olarak ifade edilmektedir. Dünya genelinde ise 31 adet mega kentin olduğu raporda belirtilmektedir. 2030' da ise mega kent sayısının 41' e çıkacağı, 5 ile 10 milyon arası nüfusa sahip 45 adet yeni mega kentinde yakın gelecekte gündeme gelmesi belirtilmektedir.[62] Nüfus kriterinin yanında mega kentlerde nüfus yoğunluğu da önemlidir, buralar kilometrekareye 2000'den fazla kişinin düştüğü ve 10 milyon nüfusu aşan yerler olarak açıklanmaktadır. Bazı çalışmalarda mega kentlerin merkezdeki kentsel alanla birlikte banliyöleri, uydu kentleri hatta kentin kırsal kesimlerini içine alan bir yapı olduğunu ifade edilmektedir.

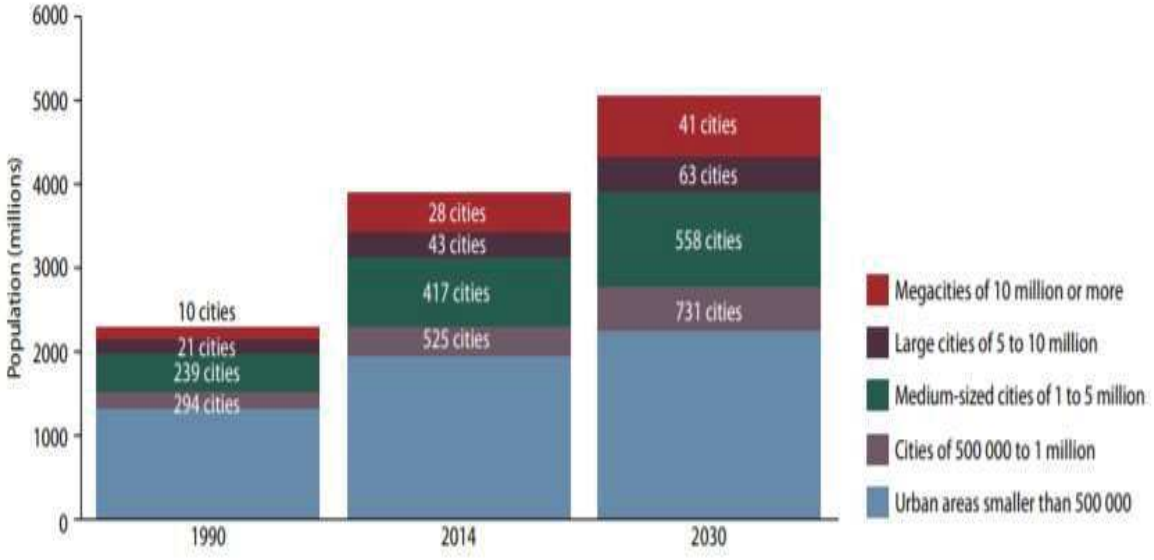
Medeniyetlerin yüzyıllar boyunca gelişimlerine bakıldığında, kentler hiç durmadan büyüyüp gelişmişlerdir. Günümüzde çok daha fazla nüfus kentlerde ikamet etmektedir. Mega kentlerdeki nüfus artışı da yazara göre gün geçtikçe fazlalaşmaktadır. Nüfusu 10 milyonun üzerinde olan mega kentlerin sayısının zamanla, 21'den çok fazla olacaktır. Asıl önemli sorun ise, bu kentlerin çoğunun gelişmekte olan ülkelerde olacağıdır. Dünya Bankasının tespitlerine göre Afrika'da yer alan pek çok kent, yılda %10'dan fazla bir hızla bugüne kadar kaydedilen en yüksek kentleşme oranları ile kentleşmektedir. Mega kentlerin

---

[60] Edhard Berner, A.g.e. ss 140-141.
[61] Fu-chen Lo ve Yue-man Yeung (Ed.), *Globalization and The World of Large Cities*, United Nations University Pres, Hong Kong 1998, s.1.
[62] The World's Cities in 2016, New York, s. 7. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf (23 Nisan 2018).

bu kadar hızlı büyümesi sorun teşkil eder. Kentlerin planlama yapıları bu büyümeyi kaldırabilecek düzeyde değilse, büyük kentsel kaoslar oluşabilir. Kırk yıl önce Meksika geniş bulvar ve yolları ile trafik sıkıntısı çekmezken, bugün, nüfusunu neredeyse dörde katlamıştır.

Şekil 1.2 Nüfus Sayısı ve Mega Kent Olma Büyüklükleri 1990-2030

Kaynak: The World's Cities in 2016, http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf (18 Haziran 2018), s.5.

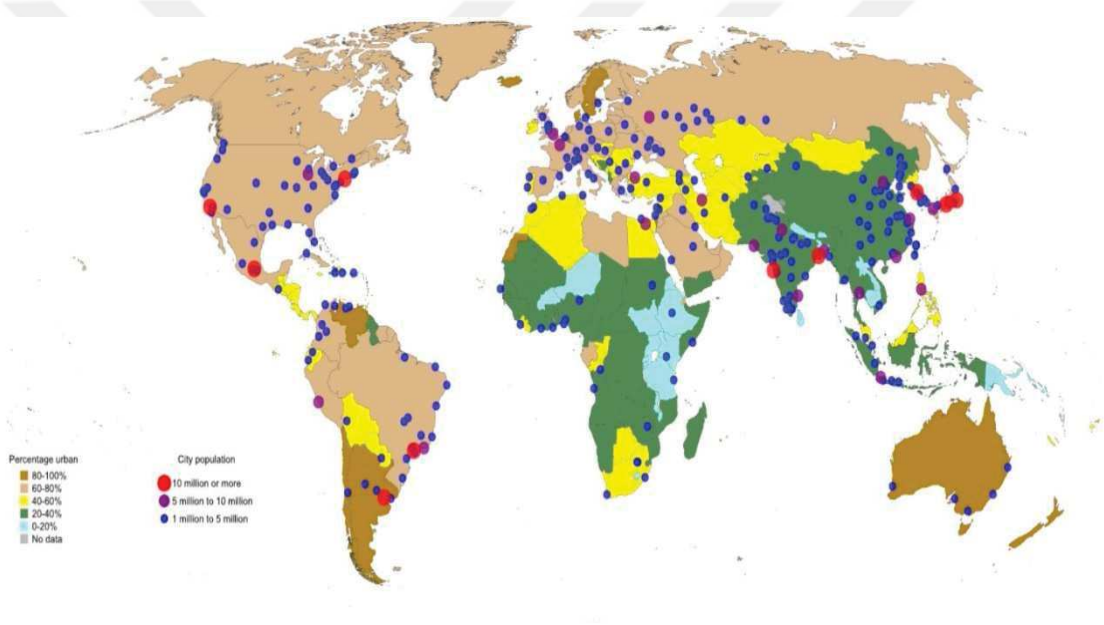
10 milyon nüfusu geçerek mega kent olarak adlandırılan yerleşim birimlerinin oluşması genel olarak kentsel nüfusun artmasıyla da ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında BM 2018 Küresel Kentleşme Beklentileri Raporu'nun ülkelerin kentsel nüfus oranını ve 10 milyon ya da daha fazla nüfusa sahip mega kentleri içinde barındıran 1990, 2018 ve 2030 yıllarına ait haritalarının konunun açıklanmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Şekil 1.2' de sütun grafikte görülen dönemsel bazda mega kent ve yaşayan nüfus sayılarını içermektedir. 1990 yılına baktığımızda 10 mega kent bulunmakta ve 21 kent ise mega kent olmaya doğru yol almaktadır. Bu mega kentlerin çoğunluklu olarak yerleştiği kıtalar Asya, Amerika Kıtaları ve Hint Yarımadasıdır. 2014 yılına geldiğimizde ise mega kent sayısı 28 olup, mega kent aday sayısı ise 43 olarak belirlenmektedir. 2030 yılını öngördüğümüzde 41 kentin 10 milyon ve üzeri nüfusa sahip olacağı tahmin edilmektedir. Yine 2030 yılında mega kent adayı sayısı 63 olarak belirtilmektedir. 2050 senesine kadar

nüfus hızlarının artarak devam edeceği daha sonraki dönemlerde ise nüfusun kademeli olarak azalacağı belirtilmektedir.

Şekil 1.3'e bakıldığında 1990 yılında Dünya ölçeğinde kentli nüfus oranı %80 ve %100 seviyeleri arasında olan bölgeler tüm Avustralya kıtası, Yeni Zelanda, Kuzey de İzlanda ve Büyük Britanya, Batı Avrupa' da Latin Amerika'nın güneyinde Arap Yarımadasının olduğu dikkat çekmektedir. O yıllar itibariyle ise nüfusu 10 milyonu geçen 10 kentin olduğu söylenebilir. Bu kentler Tokyo, Osaka, Seoul, Mumbai, Kalküta, New York, Los Angeles, Mexico City, Sao Paulo ve Buines Aires' dir. Türkiye'nin kentsel nüfus oranı ise %40 ve %60 oranları arasındadır.

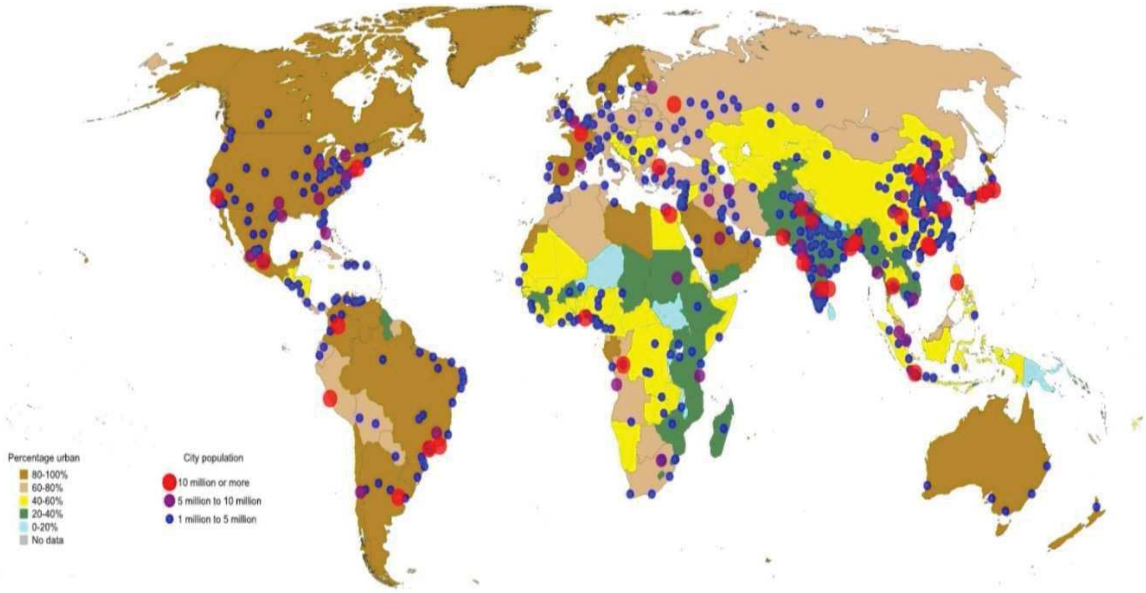
Şekil 1.3 Küresel Ölçeğinde Kentsel Nüfus Oranı ve Yığılmalar, 1990

Kaynak: World Urbanization Expectations 2018, https://esa.un.org/unpd/wup/Maps/ (18 Haziran 2018).

Şekil 1.4'e bakıldığında 2018 yılında kentsel nüfus oranı Amerika kıtasında %80 üzeri, Asya kıtasında kentsel nüfus oranının 1990 yılına göre genel olarak yükseldiği, Türkiye'nin de kentsel nüfus oranının %80 seviyesinin üzerinde olduğu görülmektedir. Mega kentlerin sayısı ise bir önceki haritaya göre 10'dan 40'lı seviyelere yükselmiştir. Bu yıllarda mega kentler özellikle Güney ve Uzakdoğu Asya'da daha çok ortaya çıkmıştır. İstanbul da artık bir mega kenttir.

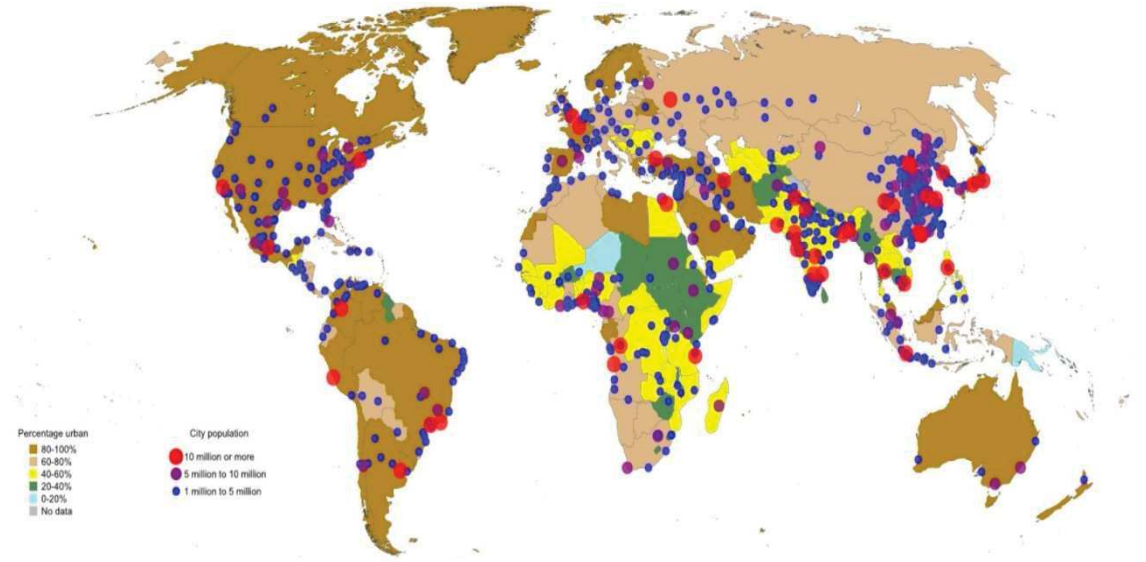
Şekil 1.4 Küresel Ölçeğinde Kentsel Nüfus Oranı ve Yığılmalar, 2018

Kaynak: World Urbanization Expectations 2018, https://esa.un.org/unpd/wup/Maps/ (18 Haziran 2018).

Şekilde 1,5'de ise BM raporunun muhtemel 2030'da oluşacak senaryoya göre öncelikle kentsel nüfusun Orta ve Doğu Afrika' da %20 ile %60 arasında olacağı, yine Orta, Güney ve Uzakdoğu Asya' da %20 ile %60 arasında kentleşme ön görülmektedir. Buna karşın Kıta Avrupası'nın belli bölgelerinde Arap Yarımadasında ve genel olarak dünyada %80 ve %100 aralığında kentsel nüfusun var olduğu görülmektedir.[63]

Şekil 1.5 Küresel Ölçeğinde Kentsel Nüfus Oranı ve Yığılmalar, 2030

Kaynak: World Urbanization Expectations 2018, https://esa.un.org/unpd/wup/Maps/ (18 Haziran 2018).

[63]http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf (18 Haziran 2018), s.15.

1.4. Küresel Kent Kavramı

Küreselleşen Dünyada, ortaya çıkan ilişkileri kent üzerinden açıklayabilmek için büyük kentler üzerinde birçok araştırma yapılarak bu kentleri tanımlamaya çalışan birçok kavramdan söz etmek mümkündür. Bu kavramlar; birincil kentler, büyük endüstriyel kentler, milyoner kentler, uluslararası finansal merkezler, global kapitalist kentler, mega kentler, küresel kentler ya da küresel kentler-global kentler olarak sayılabilir. 1980'li yıllarda hızlanan küreselleşme sürecinin etkisiyle, küreselleşme ve kent-mekân ilişkisini incelemek büyük kazanmıştır.[64]

Literatürde kullanılmaya başlandığı ilk zamanlar Küresel kent-Dünya kenti (world city) olarak ele alınan bu kavram, zamanla yeni bir adlandırmayla Küresel kent-Global kent (global city) olarak incelenmeye başlamıştır.[65] Küresel kent tanımları küreselleşme tanımlarında olduğu gibi farklılık göstermekle birlikte birkaç tanım aşağıda verilmiştir.

Sassen için küresel kentler, küresel ekonomiye yön veren komuta merkezleri hatta politika oluşturma merkezleridir. Bu yerler mali ve uzmanlaşmış hizmet firmaları için kuluçka bir yerdir, yeni gelişen sanayilerin üretim ve yenilik bölgeleridir, mali ve hizmet sektörlerinin 'ürünlerinin' alındığı, satıldığı veya başka bir şekilde elden çıkarıldığı pazarlardır.[66]

Hall'a göre küresel kent, sermaye hareketleri sonucunda değişime uğrayan, Braudel'a göre ise; içinde bulunduğu ekonomik sisteme hâkim olan kenttir. Cohen de küresel kenti, yeni uluslararası işbölümünün merkezi olarak tanımlamıştır.[67]

Castells ve Harvey'in çalışmaları ile küresel kent tarihinde yeni tanımlamalar başlamıştır. Kapitalizmin ortaya çıkışı ile birlikte Dünyadaki pek çok kentin gelişme şekli değişmiştir. Kentler nüfusların hareket ettiği ya da sosyal olarak yorumlanan yerler olmaktan çıkmış ve ekonomik açıdan, bu ekonomik ilişkilerin hareketi açısından yorumlanmaya başlanmıştır. Sınıfsal çatışmalar kentleri değiştirmiş ve yeni merkezler haline getirmiştir. Küresel ekonomi ile doğrudan ilişkili olan bu kentler, küresel sermayede oynadıkları rollere

---

[64] Abdülkadir Topal, "Global Kapitalizmde Sermaye Birikimi İçin Yeni Mekânsal Ölçekler: Küresel Kentleri/Global Kentler", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Vol.12, No.2, (Nisan 2003), s.43.

[65] Hakan Altıntaş, "*Küreselleşme ve Küresel Kent Kavramı: New York, Londra, İstanbul Kentlerindeki Ekonomik-Sosyal Transformasyon Sürecinin Analizi*", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002, s.208.

[66] Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Ayraç Yayınevi, Ankara 2000, ss.521-522.

[67] Nazlı Yücel Batmaz, "*Küresel Kentlerin Yönetimi ve İstanbul İçin Bir Model Önerisi*", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, ss.39-40.

göre farklılıklar göstermeye başlamıştır. Kentler arasındaki farklılıklar, Dünyadaki pazarlarda aldıkları konumlar, kontrol yetenekleri, emeği organize etme şekilleri ve iş bölümleri ile belirlenmeye başlanmıştır.[68]

Friedmann ve Wolff küresel kentleri genellikle nüfusu 5 milyon ile 15 milyon arasında olan, kent merkezinin etrafında 60 mil kadar büyüyen, Dünya sistemine üretim ve pazar ağları ile bağlanmış kentler olarak tanımlamaktadır. Son derece gelişmiş ve kentleşmiş bölgelerde bulunan küresel kentler, Friedman ve Wolff'a göre kapitalist düzenin idare edilebilmesi açısından önemli roller üstlenirler. Değişen ekonomik sistemler ve bu sistemlerin idare edilebilmesi mekânsal formları meydana getirmiştir. Bu yönetimin en üst kademesinde birbirine sıkıca bağlı küresel kentlerinin bulunduğundan bahsetmektedir. Küresel kentler finansal açıdan kararların alınması ve yönetilmesi açısından söz sahibidirler. Ayrıca Friedmann ve Wolff, Küresel kent olabilmek için temel kıstas olarak nüfusun görülmesinin yanlış olduğunu belirtmekte ve her kalabalık nüfusa sahip kentin küresel kent olamayacağından bahsetmektedir. Küresel kent, ona göre ekonomik ve siyasal bir rolün sonucunda oluşur.[69] Kentin mutlak büyüklüğü Küresel kent olabilmesi için yeterli değildir. Bu şekilde olan ve Küresel kent olmayan birçok örnek dünyada mevcuttur.[70]

Ruşen Keleş'in Kentbilim Terimleri Sözlüğünde küresel kent şu şekilde tanımlanmaktadır:

> Küresel Kent: Ekonomik, etkinsel ve yönetkil (siyasal) etkisi bakımından, etkileme ve etkilenme alan ülke sınırlarını aşan; özellikle küresel ölçekte anamalın (sermaye) yönetimi, denetimi ve dağıtımı işlevlerini yerine getirmede uluslararası ölçünlere ulaşmış kurumları içinde bulunduran; sıra düzensel (hiyerarşik) yerleşim dizgeleri içinde üstün konumda bulunan büyük kenttir. Örnekler: New York, Tokyo, Londra, Frankurt ve Paris vb.[71]

Giddens, küresel kentlerin küresel açıdan ekonomik faaliyetlerin komuta merkezleri olduğunu dile getirerek, buraları ekonomik açıdan yönlendirici ve ekonomiyi bizzat oluşturucu karar alma kentleri olarak nitelemiştir. Giddens, Logan ve Molotch'un ortaya çıkan bu küresel kentlerinin komuta merkezli kent tanımlamalarına uyduğunu söylemektedir. Ana yönetim merkezlerini bünyelerinde toplayan küresel kentler global ölçekli şirketleri tercih etmektedir. Giddens hizmet sektörünün öncü firmalarının bu kentleri

---

[68] John Friedmann, "The World Hyphothesis", Development and Change, London 1986, ss.66-69.
[69] Friedman, John ve Wolf, Goetz. "*World City Formation*", *International Journal for Urban and Regional Research*, Londra 1982, ss.309-310.
[70] Friedman, John ve Wolf, Goetz, 1982, ss. 304-313.
[71] Ruşen Keleş, 1998, ss.44-45.

tercih ettiklerini ve ekonomik açıdan üretimden çok hizmeti önemli hale getirdiklerinden bahseder. Bu kentlerde imalattan çok hizmet sektörlerine ait ürünlerin pazarları bulunur ve hizmet sektörü imalattan daha değerli hale gelir.[72] Çok uluslu sermayenin hâkim olduğu kentlerde, teknik kadrolara ve yönetici personele iyi ücretler ödenmektedir.

Cohen'de küresel kentlerin uluslararası kontrol merkezleri olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu kentlerde var olan gelişmiş kurumsal hizmetlere vurgu yapmış ve bu özelliğini ön plana çıkarmıştır.[73]

Finansal üretimin kontrol noktaları olan bu kentler sınırlı sayıdadır. Küresel kent olabilmenin temelinde yatan olgu büyük sermaye yoğunlukları ve bu yoğunluğu oluşturan tarihsel süreçtir. Sermayenin uluslararası alanda rahat dolaşımının sağlanması amacıyla ortaya çıkan mekânsal formlar, küreselleşmeyle oluşan para trafiğinin içinden geçerek yoğunlaştığı merkezlere doğru hareket etmektedir.[74]

1.4.1. Küresel Kentin Özellikleri

Küresel kentler kendi içinde bir takım özellikler barındırmaktadır. Farklı dönemlerde farklı özellikler ve gelişmeler eklenerek küresel kentin bugünkü özellikleri ortaya çıkmıştır. Friedmann, küresel kentlerin ekonomik faaliyetlerinde birincil sırayı finans ve bankacılık hizmetlerinin aldığını açıklar. Yasal hizmetler, muhasebe, teknik danışmanlık, telekomünikasyon, uluslararası taşımacılık, araştırma ve eğitim faaliyetleri bu kentlerde üst düzeyde gerçekleşir. Ayrıca hizmet faaliyetlerinden hotel hizmetleri, lüks alışveriş ve eğlence, özel güvenlik, gayrimenkul, inşaat faaliyetleri de diğer istihdam sektörlerini oluşturmaktadır. Uluslararası turizm de istihdamda önemli bir yer tutar. Planlamaların yapılması, kentlerdeki arazilerin kullanımı, ulaşım ve kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi gibi faaliyetler bu kentlerde devlet eliyle sağlanmaktadır.[75]

Es' e göre bir kentin küresel kent seçilebilmesi için bir takım temel kriterlere sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Sermayenin ve üretimin kontrol edildiği, üretime ilişkin buluş ve teknolojilerin geliştirildiği, bilgi akışı sisteminde uzmanlaştığı alandır. Uluslararası

---

[72] Anthony Giddens*, Sosyoloji*, (Haz. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara 2000, s.520.
[73] Robert J. Ross vd., *Global Capitalism The New Leviathan*, State Univestiy of New York Pres, New York 1990, s.149.
[74]Fuat Ercan, "*Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Küresel Kentleri ve Uluslararası Kentler*", *Toplum ve Bilim Dergisi*, İstanbul 1996, No.71, s.67.
[75]John Friedmann ve Goetz Wolff, "*World City Formation: an Agenda for Research and Action", International Journal for Urban and Regional Research*, Londra 1982, s.320.

organizasyonların gerçekleştiği, çok uluslu şirketlerin yönetim birimlerinin yoğunlaştığı ve ulaşım açısından birçok bölgeye uzanan kollara sahip kapitalist güç merkezleridir.[76]

Saskia Sassen'e ait küresel kent kavramına göre ise küresel kentlere ait temel özellikler; öncü üretim sektörleri ya da üretim faaliyetleri yerine birinci derecede iyi hizmet sunabilen ve küresel ağların odağında bulunan kentlerdir. Büyük global firmaların merkezlerinin yer aldığı bu kentlerde aynı zamanda uluslararası firmalara yardımcı olacak ve uzmanlaşmış avukatlık, halkla ilişkiler, hizmet firmaları da bulunması gereklidir. Bu tarz kentlerde fonksiyonlar daha da karmaşık hale geldiğinden daha ayrıntılı uzmanlaşmalar ortaya çıkmıştır. Sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderek arttığı küresel kentlerin, uzman ihtiyacının artışı iş imkânlarının profesyoneller eliyle yürütülmesine neden olduğundan mavi yakalıların, iş imkânları daralmıştır.[77]

Castells'e göre; küresel kentlerde iş kayıpları ve yeni istihdam alanlarının oluşması aynı anda ortaya açıklamaktadır. Küresel kentlerde yeni istihdam sektörlerinin ileri teknoloji alanlarında oluşmasıyla gelişmiş hizmetlerde ise az miktarda uzmanlık isteyen ve enformel iş kolları oluşmuştur. Küresel kentlerin çeşitli iş kollarının ortaya çıkması, istihdam sektörünün de parçalanması ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Böylece yarı-uzmanlık gerektiren iş kolları ortaya çıkmıştır. Merkez işler ve çevre işler olarak adlandırılabilecek bu sektörlerde hizmet alanında çalışan kişilerden, yarı-uzmanlık gerektirenler sektörlerde çalışanlar zamanla iş kaybına uğramaktadırlar. Böylece daha küçük ölçekli kobiler, part-time çalışma şekli, evde iş yapma gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Bu durum sonucunda da çalışanlar, aşağıya çekilen düşük ücretlere razı olmuşlardır.[78]

Uluslararası sermayenin dolaşımını yöneten bu kentler aynı zamanda, hizmet sektöründe dağılımının yapıldığı birer merkezdir. Küresel kentleri hem birbirleri ile koordinasyon içerisinde hareket eder, hem de birbirleri ile rekabet halindedirler.[79] Aynı şekilde Scott'a göre de, birçok ulusal şirketi içinde barındıran şirketlerin yaptıkları işlerde odak merkezi olarak bu kentleri tercih ettiklerini ifade etmektedir. Üst düzey hizmetler bu kentlerde karşılanır. Üst düzey hizmetlerin komuta merkezleri bu kentlerdir. Küresel kentlerin oluşumuyla bölgesel üreticiler Dünyadaki diğer firmalarla yarışabilmek için

---

[76]Muharrem Es, *Kent Üzerine Düşünceler*, Okutan Yayıncılık, İstanbul 2007, ss.39-40.
[77] Saskia Sassen, "*The Global City: İntroducing a Concept", The Brown Journal of World Affairs*, Londra 2005, ss.28-30.
[78] Fuat Ercan, A.g.e. s.75.
[79] Anthony Giddens, a.g.e., ss.521-522.

ülkesel düzeyde etki arayışı içine girmişlerdir. Küresel kentler, Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan ve ücretli çalışanlar için birer çekim bölgesidir. Bu yüzden bu kentlere dünyanın her yerinden çalışmak için gelenler olacaktır. Farklı dillere sahip ve kültürlere ait kişilerden oluşan çalışanlar, küresel kentleri ve küresel kentlerinin yer aldığı bölgelerde politik oluşumlar ile yerel kimliklerin tekrar sorgulanmasına yol açmaktadır.[80]

Küresel kentler, olumlu ya da olumsuz veya güçlü ya da güçsüz denilebilecek bir takım özellikleri de içlerinde barındırmaktadır. Bu açılardan bakılarak bir takım değerlendirmeler sonucunda Batmaz tarafından oluşturulan ve Tablo 1.6'da küresel kent özelliklerinin, konunun bu kısmının bir bütün olarak görülebilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 1.6. Küresel Kentin Özellikleri

Ekonomik Özellikler	- Hizmet sektörü ön planda ve uzmanlaşmış iş gücü potansiyeli yüksektir. - İmalat sektörü büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır, - Kentler arasındaki rekabet yaşanmaktadır, enformel sektörde istihdam artmaktadır. - Kentler üretim merkezi olmaktan çıkarak tüketim merkezlerine dönüşmektedir, tüketim kültürü yaygındır.
Sosyal ve Kültürel Özellikler	- Emekte ikili yapının hâkim olması sosyal kutuplaşmaları artırmaktadır. - Zayıf, sosyal ve kültürel ilişkiler artmakta, yabancılaşma yaşanmaktadır. Tek tipleşme yaygınlaşmakta ve öz kültür terk edilmektedir. - Kentsel mekânda kutuplaşmalar artmaktadır, bölünmeler ve gelir dağılımında adaletsizlikler görülmektedir. İç ve dış göç fazladır. - Kentsel topraklarının fiyatları ve kentsel yaşam maliyetleri artmaktadır.
Mekânsal Özellikler	- Çok katlı plazalar, gökdelenler, lüks konut siteleri inşa edilmektedir, aynılaşan kentler, benzer yapılar görülmekte ve rantlar oluşmaktadır. - Çağdaş yapı teknolojileri yaygın olarak kullanılmaktadır, - Gelir dağılımındaki dengesizlik fiziksel mekânlara da yansımaktadır (gecekondu-lüks konut),
Yönetsel ve Siyasal Özellikler	- Devletin ekonomide etkisi azalmaktadır, kamu hizmetleri özel sektöre gördürülmektedir, - Küresel ve yerel birimler önem kazanmaktadır, kentsel yönetişim önem kazanmaktadır, kentler arası rekabet görülmektedir.
Çevresel Özellikler	- Tarihi, kültürel, çevre ve korumaya ilişkin kurallar sermaye tercihleri doğrultusunda yapılmaktadır ve ekonomi buna göre şekillenmektedir.

Kaynak: Tablolaştıran; aktaran Nazlı Yücel Batmaz, "Küresel Kentlerin Yönetimi ve İstanbul İçin Bir Model Önerisi" (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi SBE, 2010) ss.47-49, oluşturan Servet Sarıoğlu, "Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri: Dünya Kentleri ve İstanbul Örneği" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2005) ss. 13-25.

[80] Allen J. Scott, a.g.e., ss.26,29.

1.4.2. Küresel Kentin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Hall, Küresel kenti kavramının ilk defa 1915 yılında Padrick Geddes tarafından "Cities in Evolutiaon" adlı kitabında[81] "Küresel Kentler Ligi" teriminin kullanılarak ortaya koyduğunu ileri sürmektedir.[82]

Küresel kent kavramının da ilk kez Anthony King'in bütün bölüm başlıklarında Dünya kentlerini kullanmış olduğu, 1990'da yayımlanan "Global Cities" adlı kitabında yer almıştır.[83]

Küresel kentler güdülemeye yarayan birer kontrol noktaları gibidir. Bu kentlerin ekonomik açıdan sahip oldukları güçlü odakları bulunur. Güçlü şirketlerin ana merkezleri bu kentlerde yer almaktadır. Aslında burada üzerinde durulması gereken en önemli noktalar bu kentlerin hem güç hem de kontrol noktaları görevlerini üstlenmiş olmalarıdır. Küresel kentlerin güdüledikleri endüstriler küresel ölçeklidir. Dolayısı ile bu gibi büyük ölçekli üretimlerin kontrolleri yeni iş bölümlerini de beraberinde getirmiştir. Bu kentler yetkilerin toplandığı bir nevi yetki merkezleri olarak yerlerini almaktadır. Sosyal ortamlardan kaliteli bilgi toparlanabileceğinden; Küresel kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel söylemleri geliştirip yaymak, test etmek ve parça yenilikler yapmak kolaydır.[84]

Son derece gelişmiş ve kentleşmiş bölgelerde bulunan küresel kentleri, Friedman ve Wolff'a göre kapitalist düzenin idare edilebilmesi açısından önemli roller üstlenirler. Değişen ekonomik sistemler, idare edilebilmesi gereken mekânsal formları meydana getirmiştir. Bu yönetimin en üst kademesinde birbirine sıkıca bağlı Küresel kentlerinin bulunduğundan bahsetmektedir. Küresel kentleri finansal açıdan kararların alınması ve idare edilebilmesi açısından komuta merkezidir.[85] Kentsel bölgedeki ekonomik ilişkilerin küresel sistemle belirli şekillerde bir arada faaliyet göstermesi ve uyumlu olması gerekliliği ortadadır. Sermaye küresel kente mekânsal bir hâkimiyet hakkı tanımaktadır. Piyasa denetimi küresel açıdan gerçekleştirilir. Ayrıca Küresel kentler yatırım kentleri halini almışlardır. Ulusötesi şirketlerin yatırım kararlarını aldıkları birer karargâh gibidirler. Küresel kentlerinin Dünya pazarındaki bu göreceli gücü ayarlanmalıdır.[86]

---

[81]Peter Hall, "Megacities, World Cities and Global Cities", http://megacities.nl/?page_id=284 (30 Nisan 2018).
[82]A.Kadir Topal, "*Global Kapitalizmde Sermaye Birikimi İçin Yeni Mekânsal Ölçekler: Dünya Kentleri/Global Kentler*", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Nisan 2003, s.43.
[83] Halil Çadırcı, *"Küresel Kentler ve İstanbul'un Küreselleşmesi"* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.22.
[84] Paul L. Knox ve Peter J. Taylor (Ed.), *World Cities in a World System*, Cambridge Universty Press, New York 2000, ss.7-8.
[85] John Friedman, John vd., 1982 ss.309-310.
[86] A.g.e., 1982, s.310.

Brenner ve Keil, dünya kenti/küresel kent fikrinin derin bir geçmişe sahip olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomi-politik ve mekânsal düzenin dağılmasından sonra çıkan krizlerle kurulan küresel kapitalizmin, disiplinler arasından analiz edilmeye başlanmasının ardından 1980'lerde kent çalışmalarında önemli bir kavram haline geldiğini ileri sürmüşlerdir.[87]

Küresel kentlerin gelişimi ile birlikte bu kentlerde çalışan, dolaşan bireyler ulusalsızlaşmaya en iyi örneği teşkil ederler. Ulusalsızlaşma ile hâkimiyet sorunu yaşayan ulus devletler, siyasi propaganda mekânı olarak, kendilerinden daha alt konumda fakat uluslararası alanda söz sahibi olan Küresel kentini seçerler. Dolayısı ile uluslararası alanda Küresel kentleri, ulus devletlerin siyasi silahı olma konumuna gelmiştir.[88]

Yukarıda gelişen duruma paralel olarak Eraydın, küreselleşmenin bir bölge ve bir ülkenin parçası olan kent kavramının, yerini dünyadaki tüm kent ve bölgelerle yarışan ve bu yeni etkileşim sistemi içinde rekabet gücü kazanmaya çalışan kent kavramına bıraktığını ifade eder.[89]

Küresel kentleri geniş bir iletişim ve piyasa sisteminde düğün noktaları olmalarının yanı sıra, üretim için bu kentler küresel kontrol noktaları halini almışlardır. Bu küresel kontrol yeteneği, küresel kentlerde yer alan uluslararası şirketlerin yerel sistemin dağınık çalışmasına olanak veren basit bir sistem değildir. Uzmanlaşmış hizmet firmaları bu kentlerde pazara dâhil olarak, yeni bir form oluşturmuşlardır. Reklam, hukuk, muhasebe, mimarlık, mühendislik, bankacılık hizmetleri gibi sektörlerde büyük işlemlerin yürütülmesini bu hizmet firmaları sağlamaktadır.[90]

Küresel sistemindeki bu kontrol gücü ise kalıcı bir güç değildir. Küresel ekonominin doğası gereği sınırsız fakat mekânsal bir sistemdir. Wallerstein'ın ifade ettiği şekliyle ekonomideki üç önemli alan merkez, çevre ve yarı-çevre sanayi alanları bulunmaktadır. Çekirdek yani merkez sanayi alanlarına sahip mekânlarda şirketlerin merkezleri yer almaktadır. Avrupa'nın Kuzeybatısı, Avustralya, Japonya, Kuzey Amerika gibi devletler merkezi ekonomilere sahiptir. Yarı çevre sanayiler ise merkeze bağlı hareket ederler.

---

[87] Neil Brenner ve Roger Keil, *"Küresel Kentlerden Kentselliğin Küreselleşmesine"*, http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=918 (10 Haziran 2018).
[88] Saskia Sassen, *The Global City: New York. London, Tokyo*, Princeton University Press, New Jersey 1991, s.48.
[89] Ayda Eraydın, *"Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler"*, Mülkiye Birliği Yayınları, Ankara 2001, s.371.
[90] Saskia Sassen, 1991, ss.325-326.

Meksika, Brezilya, Mısır, İspanya gibi devletler bu bölgeleri meydana getirmektedir. Küresel kentleri ise bu pazarların denetiminin bir tezahürüdür.[91]

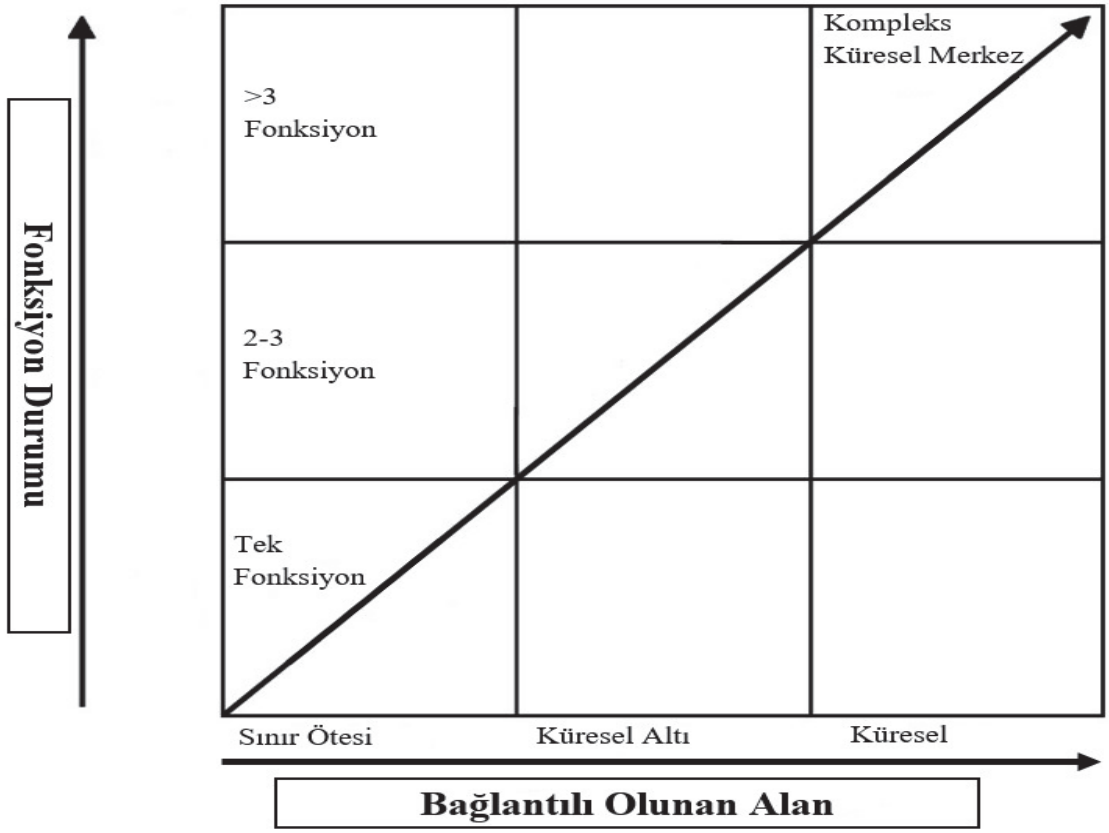
Scott, küresel kent kavramını farklı bir şekilde değerlendirilip geliştirilmesiyle küresel-kent bölgeleri olarak adlandırdığı bir kavram kullanmıştır. Bu kavram küresel kentlerin daha çok şehre kontrol merkezi olma, küresel kentlere de yüksek düzeyde finans hizmetleri olarak yaklaşmayı eleştirmiştir. Scott, her ne kadar küresel-kent bölgeleri kavramının bu çalışmalar içerisinden çıktığını belirtmiş olsa da bu kavram çoğu kez büyük coğrafi güç alanlarının ötesine genişlemiş, kutuplaşmış bölgesel kompleksler bağlamında ileriye taşımıştır. Yani, küresel-kent bölgeleri sadece Dünya ekonomisin ekonomik motorları değil, aynı zamanda küresel eylemler için ayırt edici kapasitesi olan politik varlıklar olarak değerlendirilmektedir.[92]

Douglass'ın, John Friedmann'ın Küresel Kent Hipotezinden geliştirilerek oluşturmuş olduğu bir kentin Küresel kenti olması sürecinde izlediği yolu bir şekil yardımıyla aktarmaya çalışmak yararlı olacaktır. Öncelikle Douglass küresel kentlerin sahip olduğu bir takım fonksiyonlar belirlemiştir. Bunları 8 ana başlık içinde toplamıştır;[93]

- Finans merkezi (bankalar ve şubeleri, hisse senetlerinin işlem sayısı ve çokluğu, gayrimenkul alım satımı ve değerlemesi, uluslararası sigorta şirketlerinin olması)
- Uluslararası şirketlere kurumsal yönetim merkezi yapma (yetki, mal üretimi ve dağıtımı)
- Bilgi ve küresel hizmet (eğitim, üniversite, yaratıcılık/yenilik, ileri teknoloji, yayımcılık, film),
- Ulaşım küresel (dünya merkezi havaalanları, çok hızlı trenler, süper limanları)
- Bilgilendirme (oluşturma, işleme, tarama, yayma, büyük data, güvenlik)
- Politik ve ideolojik (devlet-ekonomi ve toplum ilişkileri, adalet, doğruluk)
- Kültür (üretim, kültürel simge, yayılım ve iletişim)
- Olağanüstü etkinlikler (Fuar ve kongreler, olimpiyatlar ve müzik konserleri)

[91] Friedmann, Goetz Wolff, (1982) s.311.
[92] Allen J. Scott, 2005, ss.75-76.
[93] Abdülkadir Topal, 2002, s.47.

Şekil 1.6 Douglass'ın Küresel Kent Oluşum Süreci

Kaynak: Mega-urban Regions and World City Formation: Globalisation, the Economic Crisis and Urban Policy Issues in Pacific Asia, 2000, s.2323.

Douglass, Şekil 1.6' da görüleceği tarzda belirlemiş olduğu fonksiyonları dikey eksene, kentin kontrol ettiği mekânsal büyüklüğü ise yatay eksene yerleştirmiş ve böylece bir küresel kentin oluşum sürecini ortaya çıkarmıştır. Tek fonksiyonlu kentler, küresel çapta küçük bir yer edinir. Fonksiyonlar arttıkça küreselleşme de artmaktadır. Tek fonksiyona sahip kent kendi sınırlarından daha büyük, ancak küresel ölçeğe göre çok daha küçük bir mekânsal kontrol kapasitesi elde etmekte, 2-3 fonksiyona sahip bir kent ise öncekine göre daha geniş bir coğrafyaya egemen olmaktadır. 3' den fazla fonksiyona sahip kent ise, global merkez olarak global ölçekte kontrol kapasitesi elde etmektedir. Her kategoride dünyanın en iyi 15 şehri için işlevlere göre sıralama belirlemektedir.

Taylor, kümülatif ve kolektif bir girişim olarak küresel kent külliyatının, sadece küresel ekonomisi yeniden yapılandırılırken ortaya çıkan çağ dışı ve tamamen ayrışmış görünen kentler sisteminin mozaiği düşüncesi oluşurken başladığını söylemektedir. Bu öngörüsü sonrasında 1980'ler ve 1990'lar boyunca, kentsel yeniden yapılandırma ve Dünya çapında siyasi, kültürel ve çevresel ölçekte dönüşümlerin etkileşimi üzerinde birçok

araştırmacı literatüre katkı sunmuştur. Şüphesiz küresel kentlerin gelişimi, bu kentlerin sınıflandırmaları üzerinden devam ettiği ve tespit edildiği söylenebilir. Buradan yola çıkarak küresel kent sınıflandırmalarına değinilmelidir.[94]

İkinci bölümde Küresel Kent Sınıflandırmaları başlığı altında 3 temel sınıflandırmaya göre kentler, indeksler ve alt başlıkları incelenecektir. İkinci bölümde ise İslam kentlerinin Küresel kent olma gelişiminden bahsedilecektir.

[94] Neil Brenner ve Roger Keil, *"Küresel Kentlerden Kentselliğin Küreselleşmesine"*, (16 Şubat 2013), http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=918 (3 Haziran 2018).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL KENT SINIFLANDIRMALARI

Küresel kent literatüründe genel olarak sınıflandırma, kademelenme, listeleme, endeks, hiyerarşi olarak adlandırmaları yapılan küresel kent araştırmaları, bu tez kapsamında sınıflandırmalar başlığı altında ele alınmıştır. Küresel ölçekteki üç araştırmaya ve bunların değerlendirilmesine ayrı başlıklar altında yer verilmesine karar verilmiş ve öne çıkan küresel kent sınıflandırmalarına yer vermenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Kentler hiyerarşisinin, büyük kentlerin global rollerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunu anlayabilmek için Sassen'in de söylediği gibi dünya ekonomisinin temel yönlerinin incelenmesi ve büyük kentlerdeki değişen sosyal ve ekonomik dengeye bakmak gerekmektedir. Gelişmiş ekonomilerdeki artan hizmet üretimi bu durumu açıklamakta yeterli değildir. Ona göre, büyük firmalar da uluslararası sektördeki işlemlerinin kontrollerini sağlayan merkezlerini büyük kentlerde konumlandırmayı seçmiştir. Uluslararası işlemlerin hacmindeki artışlar en belirgin gelişmelerden sayılabilir. Yabancı şirketler yatırımlarını gerçekleştirirken hizmet sektöründe olmaya özen göstermişlerdir.[95]

Peter Hall'ın 1966 yılındaki küresel kent araştırmasının bu anlamda ilk çalışma olduğu kabul edilir. Bu araştırmada Londra, Paris, Ranstad, Ren-Ruhr, Moskova ve New York kentleri incelenmiştir.[96] "The World Cities" adlı kitapta yer alan bu araştırmasında Hall, yukarıda belirtilen kentleri uluslararası etki alanları, büyük hükümet kuruluşları, örgütler için merkez olmaları, lüks tüketim standartlarına sahip nüfusa olmaları, önemli bankacılık, finans ve sigortacılık benzeri ticari firmaların merkez bürolarına ev sahipliliği yapmalarından dolayı küresel kent olarak nitelendirmiştir. Hall'ın yapmış olduğu küresel kentler araştırmasında nüfus kıstası önemli bir aşamayı oluşturmaktadır ancak bu tek başına yeterli değildir, yani bu nüfusun etki yapabilmesi, içinde önemli bir zengin kesimini barındırmasına bağlıdır. Büyük ve itibarlı mağazalar, buralarda çalışan uzman kişiler de böylelikle küresel kentlerde yerini almaktadır. Hall'ın küresel kentler ile ilgili yaptığı bir başka vurgu, bu kentlerde büyük organizasyonların yer almasıdır. Büyük hastaneler, büyük

[95] Saskia Sassen, *The Global City: New York. London, Tokyo*, New Jersey 1991, ss.323-324.
[96] Abdülkadir Topal, 2002, s.43.

eğitim, teknoloji ve bilim merkezleri ile kültür ve sanat faaliyetleri bu büyük kentlerde yerini alacaktır.[97]

Küresel kent hiyerarşisine önemli bir katkı 1972 yılında Hymer tarafından yapılmıştır. Hymer, çok uluslu şirketlerin yönetim merkezlerinin sermaye piyasalarına, medya ve yönetim merkezilerine yakın yerlerde yerleşmeleri gerektiğini savunur ve bu yönde gelişmelerin olduğunu belirtir, çünkü bu işler yüz yüze ilişkiler gerektirmektedir.[98] Gelişen mali kurumların artışı, büyük şirketlerin ve büyük ticaret bankalarının çokluğu pazarın büyümesine neden olmuştur. Bu yeni oluşumlar New York, Londra ve Tokyo gibi kentlerin finans merkezleri olarak önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu kentler, bu gibi gelişmeler sebebiyle anahtar yönetim merkezleri halini almış, üst düzey yönetimin ve koordinasyonun sağlandığı yeniden yapılanma imkânı bulunan finans merkezleri olmuşlardır. Ekonomik faaliyetlerdeki ağırlıklar ve yüksek uzmanlık gerektiren finansal hizmetler bu kentlere yönelmiştir. Küresel üretim sisteminin işleyişi için gereken ofisler ve hizmet satışlarının gerçekleşmesi için gereken dizinler Sassen'e göre Küresel sistem açısından bir zorunluluktur.[99]

Son yıllarda Küresel kentleri hiyerarşisine dair yapılan inceleme Loughborough Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren, John Beaverstock ve Peter Taylor önderliğindeki Küreselleşme ve Dünya Şehirleri Çalışma Gurubu ve Ağı'dır. Küresel kentlerini küresel bir hiyerarşi içerisinde konumlandırmıştır. Tablo 2.1'de görüleceği gibi, çeşitli araştırmacılar, Küresel kentlerini sınıflandırmışlar ve bu sınıflandırmalar karşılaştırılmıştır.[100]

---

[97] Halil Çadırcı, a.g.e., s.10-11.
[98] A.g.e., s.44.
[99] Saskia Sassen, a.g.e., ss.324-325.
[100] Peter Hall, *"Global City-Regions in the Twenty-First Century"* Allen J. Scott (Ed.), Global City-Regions Trends, Theory, Policy, Oxford: Oxford Universty Press, s. 59.

Tablo 2.1 Küreselleşme ve Dünya Şehirleri Çalışma Gurubu ve Ağı Majör Kentler

YAZARLAR	MAJÖR KENT OLARAK TANIMLAMALAR
Budd (1995) (b)	Tokyo, Londra, New York, Paris, Frankfurt
Cohen (1981)	Tokyo, Londra, Osaka, Paris, Rhine-Ruhr
Feagin and Smith (1987)	New York, Londra, Tokyo
Friedmann (1986)	Londra, Paris, New York, Chicago, Los Angeles
Friedmann (1995)	Londra, New York, Tokyo
Friedmann and Wolf	Tokyo, Los Angeles, San Francisco, Miami,
Hall (1966)	New York, Tokyo, Londra, Paris
Heenan (1977)	Londra, Paris, Randstad, Rhine-Ruhr, Moscow,
Knox (1995a, b)	New York, Londra, Paris, Bonn, Tokyo Londra,
Lee and Schmidt-Marwede (1993)(b)	New York, Tokyo
Martin (1994) (b)	Londra, Paris, New York, Tokyo
Meyer (1986) (b)	Londra, New York, Tokyo, Osaka, Chicago
Muller (1997)	New York, Londra, Paris, Zurich, Tokyo
O'Brien (1992) (b)	Londra, New York, Tokyo
Reed	Londra, Frankfurt, Paris, Hong Kong, Singapur
Reed (1989) (b)	Londra
Sassen (1991)	New York, Londra
Sassen (1994 a, b)	New York, Londra, Tokyo
Short et al. (1996)	New York, Londra, Tokyo, Paris, Frankfurt
(a): Küresel kentler hiyerarşisi içerisinde tespit edilen ilk 5 şehir ile sınırlı olmak üzere. (b): Uluslararası finans merkezlerinin belirlenmesinde yapılan çok özel çalışmalar.	

Kaynak: Peter Hall, "Global City-Regions in the Twenty-First Century" Allen J. Scott (Ed.), Global City-Regions Trends, Theory, Policy, 1. Basım, Oxford: Oxford Universty Press, s. 60, kent sınıflandırmalarından tarafımdan özetlenmiştir.

Ağırlıklı olarak daha çok dünyanın belirli kentleri ve çok uluslu şirketleri üzerinde durulan ilk küresel kent araştırmaları sonrasında yeni araştırmalar emeğin yeni uluslararası bölüşümündeki karar verme güçleri üzerinde durmuştur. Cohen tarafından 1981 yılında gerçekleştirilen sınıflandırmada ise New York, Londra ve Tokyo hiyerarşinin en üst sırasında yer almıştır. Bu sınıflandırmasında esas aldığı ölçüt uluslararası şirketlere ev sahipliğini yapmaktır. Osaka, Ren-Ruhr, Chicago, Paris, Frankfurt, Zürih ikinci dereceli Küresel kentleri olarak tanımlanmıştır.[101] Aynı yıllarda Howard Reed'in yapmış olduğu çalışmada ise, finans ve bankacılık alanında 5; kültür, ekonomi, coğrafya, politika ile ilgili ise 41 değişken kullanmıştır. 1900-1980 yılları arasındaki dönemi kapsayan bu çalışma, 40 değişik ülkede yer alan 76 kent üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan sınıflandırmaya göre, finansal merkez listesi ve kentler ortaya çıkmıştır:

- Ulus üstü finansal merkez (Londra),

[101] Abdülkadir Topal, 2002, s.44.

- İlk sıradaki ulus üstü finansal merkezler (New York, Tokyo)
- İkinci sıradaki ulus üstü finansal merkezler (Amsterdam)
- Uluslararası finansal merkezler (25 Kent)
- Ev sahibi uluslararası finansal merkezler (39)

Reed'in çalışması ise kentleri hiyerarşik sıraya sokma çalışmalarının öncüsü olduğu için önemlidir.[102]

Ardından yapılan çalışma ise literatürde önemli bir yere sahip olan John Friedmann'ın "Küresel Kent Hipotezi" (The World City Hypothesis) çalışmasıdır. Tezin küresel kentin tanımı kısmında söz edilen John Friedmann'ın küresel kent hipotezi kapsamındaki yedi kriteri ışığında John Friedmann Tablo 2.2'de görüleceği üzere 30 küresel kenti belirlemiştir. Friedmann, merkez ve yarı çevresel olarak ikiye ayırdığı ülkelerde ki birincil ve ikincil kent sınıflandırmaları yapmıştır. Merkez ya da çekirdek ülkeler Dünya Bankası kıstaslarına göre belirlenirken endüstriyel piyasa ekonomilerini içlerinde barındırırlar. Yarı çevresel ülkeler ise sanayileşme ve Pazar ekonomilerini içermektedir. Bu ülkelerin çoğu üst ve orta gelirlidir. Birincil kentler olarak Londra, Paris ve Tokyo hem başkent hem de birincil kentler olarak kategorilendirilmiştir. Nüfusu 10 ile 20 milyon arasındaki kentler (I) işareti ile nüfusu 5 ile 10 milyon arasında olan kentler (II) işareti ile nüfusu 1 ile 5 milyon arasındaki kentler ise (III) işareti ile gösterilmektedir.[103] Yapılan araştırmada her durumda kıstasların tamamını kullanmadığını dile getiren John Friedmann, ancak bir kentin dünya kenti olarak tanımlanmasında aynı anda birden çok kriterin tatmin edici düzeyde arandığını ifade etmiştir. Diğer yandan Taylor da John Friedmann'ın özellikle bu araştırma kapsamında nüfus büyüklüğü, şirket merkezlerine ev sahipliği ve hizmet sektöründe büyümeler gibi kriterlerin nasıl kullanıldığı konusunda bir belirsizliğin bulunduğunu belirtmektedir.

[102] Abdülkadir Topal, 2003, a.g.e., s.49
[103] John Friedmann, 1986, s.72.

Tablo 2.2 John Friedmann'ın Dünya Şehir Hiyerarşisi

Merkez Ülkeler		**Yarı-Çevre Ülkeler**	
Birincil Kentler	İkincil Kentler	Birincil Kentler	İkincil Kentler
Londra (I)	Brüksel (III)		
Paris (II)	Milan (III)		
Rotterdam (III)	Viyana (III)		
Frankfurt (III)	Madrid (III)		
Zürih (III)			*Johannesburg (III)*
New York (I)	Toronto (III)	Sao Paulo (I)	*Buenos Aires (I)*
Chicago (II)	Miami (III)		*Rio de Janeiro (I)*
Los Angeles (I)	Houston (III)		*Karakaş (III)*
	San Francisco (III)		*Meksika (I)*
Tokyo (I)	Sydney (III)	Singapur (III)	*Hong Kong (II)*
			Taipei (III)
			Manila (II)
			Bangkok (II)
			Seul (II)

Kaynak: John Friedmann, "The World Hyphothesis", Development and Change, Vol.17, No.1, (January, 1986), s.72.

Friedmann'ın yedi biçimde açıkladığı küresel ekonomik ilişkilere baktığımızda, küresel sistemin köklerine işaret ettiği görülmektedir. Kente yüklenen anlam ve fonksiyonlar, kentin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Küresel sermaye küresel pazarda rahat hareket edebilmek için küresel kentleri kullanır. Kentler birbirlerine ağlar ile bağlıdır. Böylece uluslararası alandaki sermayenin dolaşımı rahatlar. Mekânsal ve sınıfsal çatışmaları içlerinde barındıran bu kentler, çekim noktaları oluşturmaktadır. Küresel kentlerinin küresel ekonomideki rolleri, mekânsal açıdan bölünmelere yol açmıştır. Kentte meydana gelen yapısal değişiklerin temelinde küresel sistemde üstlendiği fonksiyonlar yer almaktadır. Mekânsal organizasyonlar ve bu mekânların piyasada sağladığı performans, küresel kentlerinin mekânsal hiyerarşide yer almasına yardımcı olur. Avrupa'da yer alan küresel kentler diğerlerine oranla küçük olsa da, fonksiyonlar açısından oldukça gelişmiş ve uzmanlaşmıştır. Londra ve Paris büyük küresel kentler iken, Frankfurt, Zürih, Batı Alman Ekonomisi ise Dünyanın iyi para piyasalarını ellerinde bulundurmaktadır.[104]

Diğer küresel kent sınıflandırmalarından şunlar öne çıkmaktadır. Sassen'in 1991 yılındaki çalışmasında New York, Londra ve Tokyo olmak üzere üç küresel kent

[104] John Friedmann, 1986, ss.70-71.

incelenmiştir. John R. Short öncülüğündeki "From World Cities to Gateway Cities" adlı makalede küresel işlevli birkaç kentten daha geniş tabanlı bir kent ağına işaret edilmiş, "Geçiş Kentleri" (Gateway Cities) gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme bir ağ içerisinde değerlendirilmiştir. Bir başka çalışma Manuel Castells'in "Ağ Toplumu" (Network Society) kavramı etrafında kurgulanan kapsamlı çalışmasıdır. Bu çalışmada belli bir veya birkaç kent vurgusu yerine temel olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin dünya toplumlarının öncelik olarak ekonomik aktiviteler çerçevesinde birbirine bağlandığından söz edilmektedir.[105]

Genel olarak günümüzde en çok ele alınan küresel kent sınıflandırmaları ve bunların değerlendirilmesi ayrı başlıklar altında aşağıda incelenecektir.

2.1. GAWC' a Ait Küresel Kent Sınıflandırması

2.1.1. GAWC Konusunda Genel Bilgiler

GAWC' ın açılımı "Globalization and World Cities"dir. Bu da Türkçe karşılığı olarak Küreselleşme ve Dünya Kentleri Araştırma Ağı anlamına gelmektedir. Bu çalışma Loughborough Üniversitesi'nin Coğrafya bölümünde Peter Taylor öncülüğünde 1998 yılında yapılmıştır. Çalışmada küresel kentlerin hiyerarşik olarak sınıflandırılması gerçekleştirilmiştir.[106]

Taylor GAWC' ın araştırma grubunda yer almaktadır. GAWC' ın araştırma sürecinde oluşturulan Küreselleşme ve Dünya Kentleri Araştırma Ağı'nın sonraki çalışmalarında kriterler üzerinde güncellemeler yaparak çalışmalarını geliştirmişlerdir. Günümüzde bu araştırma ağı küreselleşme ve kentlerle ilgili ve uluslararası iş dünyası, sürdürülebilirlik, kentsel politikalar, lojistik ve kentler arası ilişkiler alanında yapılmakta olan çalışmalara öncülük etmektedir.[107] Bu çalışmalar pek çok akademik çalışmada referans olarak kullanılmaktadır.

2.1.2. GAWC'ın Metot ve Kıstasları

1998 yılında gerçekleştirilen ilk araştırmada öncelikli olarak hangi kentlerin inceleneceği kararlaştırılmıştır. Bu kentlerin belirlenmesinde tamamen ekonomik veriler kullanılmış ve bankacılık, muhasebecilik, reklamcılık ve hukuk olmak üzere 4 sektör

---

[105] M. Yavuz Alptekin, *"Yeni Bir Küresel Algısı Olarak Küresel Kent-Sistem Yaklaşımı"*, The Journal of Academic Social Science Studies, Aralık 2012 s.83.

[106] Peter J. Taylor vd., *"Measuring the World City Network: New Results and Developments"*, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb300.html (14 Haziran 2018).

[107] The World According to Globalization and World Cities, http://www.lboro.ac.uk/gawc/group.html (14 Haziran 2018).

belirlenerek bu sektörlerde küresel operasyonlar yürüten en büyük 195 şirket tespit edilmiş ve bu şirketlerin 707 ofis ve merkezi ele alınarak 122 kent incelenmiştir. Her sektör incelenirken bunların içerisindeki kentler birincil (prime) merkez, major merkez ve minör merkez olmak üzere 3 kategoriye ayrılmıştır. Bu kategorileştirme yapılırken kentlere 0 ile 5 arasında puan verilmiştir. Her bir şirket için o şirketin ofisinin bulunmadığı kentlere 0, genel merkezinin bulunduğu kentlere ise 5 puan verilmiştir.[108]

Sassen yapmış olduğu kent tanımında yer alan günümüz kentlerinin, küreselleşme olarak bilinen küresel ekonomisinin yeniden yapılandırılmasına entegre olan finans ve hizmet şirketlerinin yer aldığı "endüstri ötesi üretim siteleri" olarak tanımlamıştır. Buradan yola çıkarak kentlerin sınıflandırılmasında bu kentlerin küresel ekonomideki pozisyonları, çok uluslu şirketlerin bu kentlerdeki varlığı ve aktivite düzeyi üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Sassen' e göre kentin küresel kent olma durumunu yalnızca bir sektör üzerinden incelemek eksik ve yetersizdir. Öte yandan tüm sektörleri incelemek için yeterli veri setinin erişiminin mümkün olmadığını belirtmektedir. Sassen' in bu yaklaşımı araştırma merkezi tarafından kabul edilmiş olup, sonuç olarak coğrafi bölgeler arasında yeterince karşıtlık üretebilecek farklılıkta olduğu düşünülen dört sektör ele alınmıştır.[109] Bu sektörler küresel hizmet merkezleri olarak tanımlanmakta olup muhasebecilik, reklamcılık, bankacılık ve hukuk alt başlıklara bölünmüştür.

GAWC' a Göre Küresel Hizmet Merkezleri Olan Sektörler

Muhasebecilik: Dünyada muhasebecilik hizmetlerini yöneten altı şirketten beşi ele alınmıştır. Küresel anlamda muhasebecilik hizmeti veren her birinin dünyanın çeşitli kentlerinde yüzlerce ofisleri bulunmaktadır. Bu firmaların 150 kentte muhasebecilik alanında etkin olarak faaliyette bulundukları tespit edilmiştir. Bu kentlerden 72'sinde sadece

---

[108] J.V. Beaverstock ve diğerleri, *"A Roster of World Cities"*, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb5.html (14 Haziran 2018).

[109] J.V. Beaverstock ve diğerleri, *"A Roster of World Cities"*, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb5.html (14 Haziran)

***** Küresel kent literatürüne önemli katkılar sağlayan bazı isimlerin farklı çalışmalar içerisinde ya direkt olarak ya da yorumları alınarak yer almıştır. Örneğin bu literatüre akademik anlamda katkısı yadsınamayacak GAWC'ın kurucuları arasında Manuel Castells, John Friedmann, Peter Hall, Saskia Sassen bulunmakta, direktörlüğünü ise Peter Taylor yapmaktadır. Mori Memorial Vakfı'nın 2012 Küresel Kent Güç Endeksi çalışmasında Peter Hall ve Saskia Sassen bulunmaktadır. A.T. Kearney'ın Küresel Kent Endeksi çalışmalarının bazılarında Peter Taylor ve Saskia Sassen'in yazılarından faydalanılmıştır.

bir firmanın varlığı bulunması nedeniyle araştırmadaki kent sayısı 78' e düşürülmüştür. Geri kalan 78 kent, firmaların sayısına göre tasnif edilmiştir.

- Birincil Merkez: Beş firmanın aynı anda etkin ve yaygın olduğu kentler: 13
- Major Merkez: Üç veya dört firmanın aynı anda etkin ve yaygın olduğu kentler: 38
- Minor Merkez: İki firmanın aynı anda etkin ve yaygın olduğu kentler: 27

Reklamcılık: Reklamcılık, mali hizmetlere göre daha az yoğunlaşmış olduğu için yıllık cirolarına göre en büyük 50 reklam şirketi incelenmiştir. Şirketlerin cirolarının yüksekliği, reklamcılık alanındaki pazar payları ve başarıları dikkate alınarak sıfır ve beş puan arasına değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmelere göre elde edilen puanlar toplanmış ve reklamcılık sektöründe küresel anlamda hizmet merkezi haline gelen kentler aşağıdaki biçimde tasnif edilmiştir. Buna göre:

- Birincil Merkez: Küresel reklam şirketlerinin genel merkezinin bulunduğu kentler: 8
- Major Merkez: Genel merkezin bulunmadığı ancak beş ile yedi arasında firmanın bulunduğu kentler: 28
- Minor Merkez: Genel merkezin bulunmadığı iki ile dört arasında reklam firmasının bulunduğu kentler: 31

Bankacılık: Bankacılık sektöründe dünyanın en büyük 25 bankası belirlenmiştir. Bu belirlemede esas olan bankaların aktifleri olarak ifade edilen rezervler, menkul kıymet, krediler ve diğer varlıklar olarak belirlenmiştir. Küresel bankacılık hizmeti veren 25 bankadan verileri araştırma için uygun olan 10 banka incelenmiştir. Bu incelemede bankaların varlık düzeyi ile şube sayıları ve iletişim imkânları dikkate alınmıştır. Bu göre:

- Birincil Merkez: sekiz veya daha fazla banka şubelerinin bulunduğu kentler: 10
- Major Merkez: Beş ile yedi arasında banka şubelerinin bulunduğu kentler: 30
- Minor Merkez: 2 ile 4 arasında banka şubesinin bulunduğu kentler: 28

Hukuk ve Danışmanlık: Uluslararası alanda Hukuk ve Danışmanlık hizmetleri konusunda Amerikan ve İngiliz şirketlerinin hâkim olduğu bir yapı bulunmaktadır. Özellikler Amerikan ve İngiliz kentleri hukuk alanında küresel hizmet merkezleri olarak tanımlanmıştır. Hukuk ve Danışmanlık hizmetleri alanında ABD' nin 100, İngiltere' nin 30 şirketi dikkate alınmıştır. Buna göre:

- Birincil Merkez: Yedi veya daha fazla hukuk firmasının merkezinin var olması veya 26 veya daha fazla yurtdışı şubesi bulunan kentler: 11
- Major Merkez: Dört beş hukuk firmasının merkezinin bulunduğu veya 5-17 yurt dışı ofisinin bulunduğu kentler: 27
- Minor Merkez: İki veya üç küresel hukuk firması merkezi bulunun ya da iki veya dört arasında yurt dışı hukuk ofisi bulunan kentler: 34

1998'de yapılan ilk GAWC çalışması, kent çalışmaları alanında önemli bir referans olarak görülmüştür. GAWC' ın kullandığı metot zaman içinde geliştirilerek daha sistematik hale getirilmiştir. Özellikle 2008 yılında yapılan yeniliklerde, bankacılık sektörü, finans/sigortacılık sektörünü de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Metot ile ilgili düzeltme ve iyileştirmeler sadece sektörlerin belirlenmesinde değil, sektör içinde değerlendirmeye alınan firmaların seçiminde de kendini göstermiştir.[110] Örneğin; 2008 yılındaki değerlendirmede, 525 kentteki 175 gelişmiş üretici hizmet firmasının ofis ağları ve ofis büyüklükleri dikkate alınmıştır.[111]

Genel olarak değerlendirildiğinde GAWC' ın metodundaki iyileştirmelerin 1998' den 2018' e kadar sekiz kez gerçekleştirildiği görülmektedir. Buna göre küresel kentlerin belirlenmesindeki iyileştirmeler küresel kentlerin daha iyi tespit edilmesine yardımcı olmuştur. Sınıflandırmada Alfa kentleri 4 grupta (Alfa++, Alfa+, Alfa, Alfa-), Beta kentleri 3 grupta (Beta+, Beta, Beta-) ve Gama kentleri de yine 3 grupta (Gama+, Gama, Gama-) olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda bu kategorilerin yanında küresel kent sınıflandırmasına giremeyen ancak değerlendirmeler neticesinde bu kategorilere girme yeterliliğine sahip olabilecek kentler "yüksek yeterli" ve "yeterli" kentler olarak açıklanmıştır.[112] Görüldüğü gibi dört sektör üzerinden uluslararası firmaları dikkate alan araştırmada kentlerin toplam puanlarının sıralandığı listede en küresel kabul edilen kentler, Alfa, daha az küreseller beta yeni küresel kabul edilen kentler ise gama olarak ifade edilmektedir. Bununla beraber aday kentler, yeterli ve yüksek yeterli olarak ifade edilmektedir. Alfa düzeyindeki bir küresellik bile kendi içinde üç sınıfa ayrılmaktadır. Aşağıda GAWC raporlarına göre kentler üzerinden değerlendirmeler verilmiştir.

---

[110] Peter J. Taylor vd., *"Measurement of the World City Network"*, 2002, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb43.html (14 Haziran 2018).

[111] The World According to Globalization and World Cities 2008, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb300.html (14 Haziran 2018).

[112] The World According to Globalization and World Cities 2008, http://www.lboro.ac.uk/gawc/gawcworlds.html (14 Haziran 2018).

2.1.3. GAWC' ın Bulguları ve Değerlendirmeleri

1998 yılındaki yapılan değerlendirmeler sonunda alfa, beta, gama, yüksek yeterli ve yeterli kentler sıralanmıştır. Bir kentte hizmetlerden biri en üst düzeyde ise bu kent puanlamada 3 alarak "birincil merkez", orta düzeyde ise 2 puan alarak "major merkez" olarak nitelendirilmiştir. Son olarak da hizmetlerde alt seviyelerde ise bu kentler 1 puan olarak "minor merkez" olmuşlardır.[113]

Tablo 2.3 GAWC Küresel Kentleri Envanteri (1998)

A. ALFA KÜRESEL ŞEHİRLERİ 12: Londra, New York. 10: Singapur, Hong Kong, Paris, Beijing, Tokyo, Shanghai
B. BETA KÜRESEL ŞEHİRLERİ 9: San Francisco, Sydney, Toronto, Zürih 8: Brüksel, Madrid, Mexico City, Sao Paulo 7: Moskova, Seul
C: GAMA KÜRESEL ŞEHİRLERİ 6: Amsterdam, Boston, Caracas, Dallas, Dusseldorf, Cenevre, Houston, Jakarta, Johannesburg, Melbourne, Osaka, Prag, Santiago, Taipei, Washington 5: Bangkok, Pekin, Montreal, Roma, Stockholm, Varşova 4: Atlanta, Barselona, Berlin, Buenos Aires, Budapeşte, Kopenhag, Hamburg, İstanbul Kuala Lumpur, Manila, Miami, Minneapolis, Münih, Şanghay
D. KÜRESEL ŞEHRİ OLUŞUMUNDA KANITI BULUNAN ŞEHİRLER
Güçlü Kanıt Taşıyan Kentler 3: Atina, Auckland, Dublin, Helsinki, Lüksemburg, Lyon, Bombay, Yeni Delhi, Philadelphia, Rio De Janeiro, Tel Aviv, Viyana
Bazı Kanıt Taşıyan Kentler 2: Abu Dabi, Almat, Birmingham, Bogota, Bratislava, Brisbane, Bükreş, Kahire, Cleveland, Köln, Detroit, Dubai, Ho Chi Minh City, Kiev, Lima, Lizbon, Manchester, Montevideo, Oslo, Rotterdam, Riyad, Seattle, Stuttgart, Lahey, Vancouve
Az Kanıt Taşıyan Kentler 1: Adelaide, Antwerp, Arhus, Baltimore, Bangalore, Bologna, Brasília, Calgary, Cape Town, Colombo, Columbus, Dresden, Edinburgh, Cenova, Glasgow, Göteborg, Guangzhou, Hanoi, Kansas City, Leeds, Lille, Marsilya, Richmond, St Petersburg, Taşkent, Tahran, Tijuana, Turin, Utrecht, Wellington
***Ortadoğu kentleri altı çizili olarak ifade edilmiştir.**

Kaynak: J.V. Beaverstock ve Diğerleri, "A Roster of World Cities" 1999, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb5.html#t2 (18 Haziran 2018) verilerinden yararlanılarak tarafımdan tablolaştırılıp oluşturulmuştur.

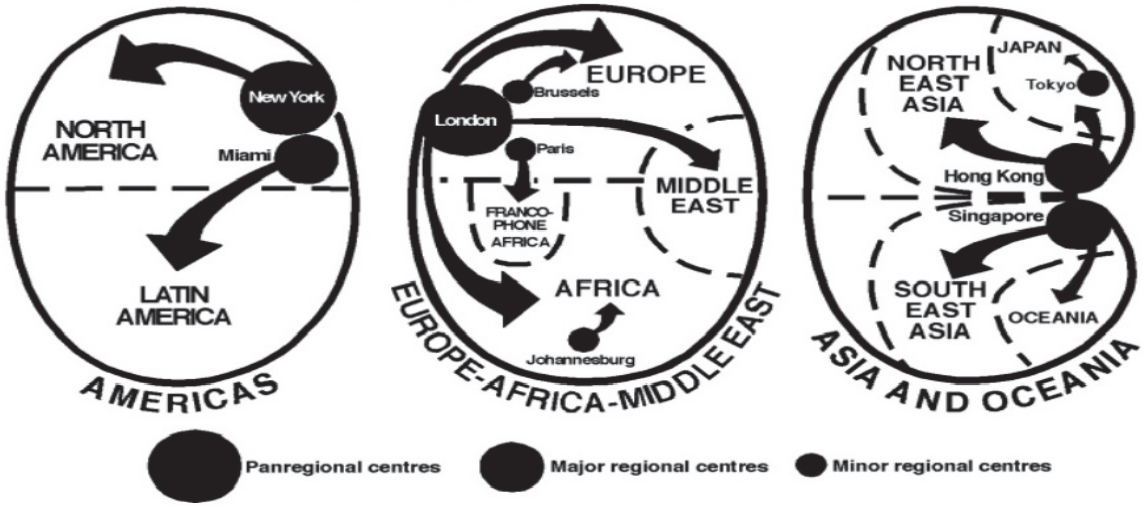
[113] J.V. Beaverstock ve diğerleri, "A Roster of World Cities".

1998 küresel kent envanterine göre 122 kentten 55' i Alfa, Beta ve Gama sıralamasına girmiştir. Buna göre 10 kent "Alfa Küresel Kentleri "ni, 10 kent "Beta Küresel Kentlerini ve 35 kent ise "Gama Küresel Kentlerini oluşturur. Görüldüğü gibi üç ve daha az puan alan kentler de kendi içlerinde kanıt taşıyan kentlerin sınıflandırmasını oluşturmuştur.

Alfa şehirleri, Londra, New York, Paris gibi kentleridir. Beta kentleri, Toronto, Madrid, Moskova ve Bürüksel gibi kentleridir. Gama kentleri ise Amsterdam, Roma, Berlin ve İstanbul gibi kentleridir. Buna göre bu kentler bankacılık, hukuk, muhasebe ve reklamcılık konularında uluslararası çalışmalar yürüten küresel şirketlerin var olduğu ve küresel ekonomik faaliyetler yürüten kentler anlamına gelmektedir. Dolayısıyla GAWC' a göre 1998 yılında belirlenmiş küresel kent sınıflaması bu şekilde anlaşılabilir.[114] Çalışma alanımız olan Ortadoğu kentleri 1998 yılındaki sıralamada kendini yeterince ifade edememiştir. İleriki bölümlerde GAWC' a göre Ortadoğu kentlerinin durumu ayrıca incelenecektir.

Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere GAWC küresel kent bölgelerini şekil çizerek ifade etmiştir. Buna göre bankacılık, hukuk, muhasebe ve reklamcılık ile ilgili küresel ağ sahip olan şirketlerin Londra' daki konumu Londra' yı Alfa sırasına yükseltmiştir. Londra' nın Avrupa-Afrika-Ortadoğu ile yoğun ekonomik ilişkileri bulunmaktadır. Bu tabloya yer vermemizin nedeni küresel kent ifadesinin geçtiği yerlerde şeklin çokça kullanılmasıdır.

Şekil 2.1 GAWC Küresel Kent Bölgeleri

Kaynak: Peter J. Taylor ve Diğerleri, "Firms and their Global Service Networks", 2002, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb6.html (18 Haziran 2018)

[114] Globalization and World Cities Bülteni, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb5.html (18 Haziran 2018)

Gelişmiş üretici hizmet firmalarının ofis ağlarının ifade edildiği bir başka şekilde Hennemann tarafından GAWC 2010 verilerine göre yayımlanan makalede yer almaktadır. Bu çalışmaya göre gelişmiş küresel üretici hizmet firmalarının ofis ağları ve ilişkileri gösterilmektedir. Bu ağ üzerindeki kentlere baktığımızda Londra, Tokyo ve New York ile ilişkilerini göz önüne sermektedir.

Şekil 2.2 GAWC Küresel Gelişmiş Üretici Hizmet Firmalarının Ofis Ağları

Kaynak: S. Hennemann, "Information-rich Visualisation of Dense Geographical Networks", 2013, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb421.html (18 Haziran 2018).

Bu çalışmalar sonrasında küresel ilişkiler ağının incelenmesiyle araştırmacıların "Yoğun küreselleşme" ve "kapsamlı küreselleşme" kavramları ortaya koymalarına sebep olmuştur. Küreselleşmenin karmaşık süreçlerini ayrıştırma konusunda yardımcı olacağı düşünülmüştür. Buna göre yoğun küreselleşme büyük ölçüde hukuk firmaları ve uzmanlaşmış finansal hizmetler tarafından yaratılmış olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, kapsamlı küreselleşme büyük ölçüde muhasebe ve reklam firmaları tarafından yaratılmıştır. Bir süreç olarak küreselleşmenin, kentleri her alanda etkilediği ve biçimlendirdiği görülmektedir.[115]

GAWC' ın çalışması küresel kent çalışmaları içerisinde en çok bilinen çalışmalardan biridir. Bununla beraber bu çalışmalar Syracuse Üniversitesi araştırma gurubu tarafından eleştirmiştir. GAWC'ın çalışmasına yönelik eleştiriler yalnızca küresel kentler arası ilişkilerin yoğunluğuna ağırlık vermeleri üzerinedir. Buna bağlı olarak Syracuse Üniversitesi

[115] Globalization and World Cities Bülteni, http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb421.html (18 Haziran 2018)

grubu farklı verilerden de yararlanarak kentlerle ilgili ölçümler yapmış ve kentlerin başka özelliklerini de dikkate alarak küresel kent olmalarına ilişkin farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Örneğin; Syracuse Üniversitesi New York ve Londra' nın küresel kentlerin ilk sıralarında bulunması tezini çürütmektedir.[116]

2.2. Mori Memorial Vakfı Küresel Kent Güç Endeksi

2.2.1. M.M.V. Küresel Kent Güç Endeksi Konusunda Genel Bilgiler

1981 tarihinde kurulan Tokyo merkezli Mori Memorial Vakfı'na bağlı Kentsel Stratejiler Enstitüsü 2008 yılında, Heizo Takenaka, Richard Bender, Saskia Sassen, Peter Hall, Allen J. Scott ve Peter Nijkamp öncülüğünde oluşturulan bir akademik kadro ile araştırmalara başlamış ve kentlerin kapsamlı küresel güç endeksleri tespit edilmiştir. Küresel Güç Kent İndeksi' ne göre dünyanın 44 önemli kentinde 6 temel kıstas 70 gösterge incelenmiştir.[117] Küresel Güç Kenti Endeksi (GPCI), kentlerin kendi aralarındaki küresel rekabeti arttırmak için dünyadaki yaratıcı insanları ve işletmeleri çekme çabalarına göre dünyanın önde gelen kentlerini değerlendirip ve derecelendirmektedir. 2008 yılında ilk kez yayınlanan Global Power City İndex her yıl yeni araştırmalara dayalı olarak sıralamalarını güncellemiştir.

Günümüzde GPCI' in çalışmaları küresel kent araştırmaları açısından önemli kabul edilmektedir. Küresel kent stratejileri konusunda uluslararası konferanslar ve etkinlikler düzenleyen enstitü, yaptığı araştırmalarla bir referans noktası oluşturmaktadır. Buna göre kentsel rekabet edebilirlik konunda yaptığı çalışmalarla öne çıkmaktadır. GPCI, en güncel kalitatif verileri kullanır ve her bir kentin sakinleri üzerinde yapılan anketler yoluyla elde veri elde etmektedir. Çalışmalarında yaklaşık 10 yıldır dünya kentlerinin karşılaştığı zorluklar ve onları çekici kılan konular tespit edilmiş ve pek çok kentte kentsel politikaların oluşturulmasına yardımcı olunmuştur.[118] Örneğin; 2017 yılında GPCI toplumdaki kadının ilerlemesi ve BİT alt yapısı gibi yeni veriler eklemiştir. Buna göre Dubai ve Buenos Aires gibi kentler sıralamada yer bulmuştur.[119]

---

[116] Peter Hall, a.g.e., s. 61.
[117] Global Power City Index, http://mori-m-foundation.or.jp/english/ius2/gpci2/index.shtml (18 Haziran 2018).
[118] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2016, Tokyo, 2016, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2016_en.pdf (18 Haziran 2018) s.1.
[119] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo, 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.1.

Genel olarak değerlendirdiğimizde GPCI' nin 2008 yılından bugüne kadar on yıldır ara vermeden yayınlandığı görülmektedir. Bu süreç içinde dünyada karşılaşılan finansal krizler, büyük ölçekli doğal afetler ile karşılaşılmıştır. Dünyada yedi milyardan fazla nüfusa ulaşılmış ve teknoloji hızla değişmiştir. Buna göre kentlerin hızla değiştiği ve bu değişimin takip edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.[120] Japonya merkezli Memorial Vakfı küresel kıtalar düzeyinde küresel kentleri tasnif etmiştir. Vakfın 2017 verilerine göre Ortadoğu' da İstanbul, Dubai ve Kahire GPCI' de yer almaktadır. Kahire Afrika' da gösterilmektedir. Ancak Kahire' nin esasen Ortadoğu' da gösterilmesi gerekmektedir.

Tablo 2.4 Mori Memorial Vakfı Küresel Şehir Güç Endeksi 2008-2017 Yılı Kentleri

Bölgeler	2008	2017
Avrupa	Madrid, Londra, Paris, Brüksel, Amsterdam, Cenevre, Frankfurt, Berlin, Zürih, Milan, Kopenhag, Viyana, Moskova	Madrid, Barselona, Londra, Paris, Brüksel, Amsterdam, Cenevre, Frankfurt, Berlin, Zürih, Milan, Kopenhag, Viyana, Stockholm, Moskova
Afrika	-	Kahire, Johannesburg
Asya	Mumbai, Bangkok, Kuala Lumpur, Singapur, Hong Kong, Pekin, Şanghay, Taipei, Seul, Tokyo	Mumbai, Bangkok, Kuala Lumpur, Singapur, Hong Kong, Pekin, Şanghay, Taipei, Seul, Fukuoka, Osaka, Tokyo
Ortadoğu	-	İstanbul, Dubai
Avustralya	Sydney	Sydney
Kuzey Amerika	San Francisco, Los Angeles, Şikago, Toronto, New York, Boston	Vancouver, San Francisco, Los Angeles, Şikago, Toronto, Washington, New York, Boston
Latin Amerika	-	Mexico City, Sao Paulo, Buenos Aires

Kaynak: The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo, 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf yararlanılarak tarafımdan düzenlenmiştir. (18 Haziran 2018) s.5.

2.2.2. M.M.V. Küresel Kent Güç Endeksinin Metot ve Kıstasları

2008 yılında Memorial Vakfının yaptığı çalışmada beş ana fonksiyon belirlenerek bu fonksiyonlarla dünyadaki 30 büyük şehir ele alınmıştır. Bu beş fonksiyon belirli bir matris içinde belirlenen ögelerden oluşur. Bu fonksiyonlar; ekonomi, araştırma-geliştirme, kültür ve etkileşim, yaşam ve çevre ve uzay ve erişilebilirlik şeklindedir. Bununla beraber toplam şehir gücü olarak ifade edilen yöneticiler, araştırmacılar, sanatçılar, ziyaretçiler ve konut sakinleri gibi kenti öne çıkaran konular da dikkate alınarak küresel kentlerin belirlenmesi

[120] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo, 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.1.

daha isabetli bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin; 2012 yılında İstanbul, Madrid, Tokyo ve Londra gibi Olimpiyatlara aday olan ve Olimpiyat Oyunları sahibi olan kentler özel olarak incelenmiştir.

2017 yılında ise belirlenen kriterler; Küresel Finans Merkezleri Endeksi, Dünya Çapında Ticaret Merkezleri Endeksi ve Fırsat Şehirleri sıralamasında ilk sırada yer alan kentlerdir. Bunun yanında kıstas uymasa da Dünya Ekonomik Forumu uluslararası rekabetçilik sıralamasında yer alan önemli kentler araştırma ekibi tarafından küresel kent olmaya uygun görülen kentler de dâhil edilmiştir.[121] GPCI' de toplam 70 gösterge kullanılmıştır. Gösterge gruplarının ortalama gösterge puanları, işlevlere göre özel sıralamalar oluşturmak için birleştirilmektedir.[122]

2017 yılına geldiğimizde beş olan fonksiyon sayısının altı fonksiyona dönüştüğü görülmektedir. Önceki duruma göre yaşam ve çevre fonksiyonu iki ana başlıkta incelenerek yaşanabilirlik ve çevre ayrı fonksiyon olarak belirlenmiştir.

GPCI' ne Göre Kentsel İşlevler

Ekonomi: Piyasa büyüklüğü, piyasa çekiciliği, ekonomik canlılık, vergilendirme, insan kaynağı, iş çevresi, yasal düzenlemeler ve risk.

Ar-Ge: Akademik kaynaklar, araştırma altyapısı, araştırma başarıları ve patent sayısı.

Kültürel Etkileşim: Trend belirleme potansiyeli, kültürel kaynaklar, turistler için etkinlikler, etkileşim hacmi, müze sayısı, gelen turist sayısı, uluslararası konferanslar ve lüks otel oda sayısı.

Yaşanabilirlik: Çalışma çevresi, hayat pahalılığı, güvenlik, kişi başı cinayet sayısı, sosyal haklar, sosyal alanlar ve tesisler.

Çevre: Ekoloji, nüfus, doğal çevre, karbondioksit salınımı, geri dönüşüm atık tesisi ve yenilenebilir enerji.

Ulaşılabilirlik: Uluslararası havalimanı sayısı, uluslararası ulaşım altyapısı uçuş sayısı, uluslararası havalimanlarındaki gelen-giden yolcu sayısı, kent içi ulaşım, trafik yoğunluğu ve aktarma hızları.

---

[121] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.5.
[122] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.7.

GPCI' ne Göre Aktör Bazlı İşlevler[123]

Yönetici: İş alanlarının belli bir yerde toplanması, iş yapma ve geliştirme potansiyeli, insan kaynakları zenginliği, iş dünyasını destekleyen endüstri birikimi, yöneticiler ve aileler için kentin cazibesi, siyasi-ekonomik riskler.

Araştırmacı: Araştırma kurumlarının ve araştırmacılarının nitelikleri, araştırma kurumlarının ve araştırmacılarının sayısı, araştırmacıları akademik aktivitelere teşvik eden fırsatlar, araştırmacılara verilen burslar, araştırmacı için kariyer fırsatları

Sanatçı: Kültürün teşvik edilmesi, sanatçı sayısı, kültür ekonomisinin büyüklüğü-boyutu, yaratıcı etkinlikler için platformların olması

Ziyaretçi: Kültürel çekicilik ve etkileşim fırsatları, güvenlik, lüks oteller ve konaklama, akşam yemeği, alışveriş, kentsel hareketlilik

Kentin Sakini: Satın alma, günlük yaşama ortamı, iş çalışma ortamı, eğitim olanakları, güzel vakit aktiviteleri, güvenlik, tıbbi tedavi kalitesi

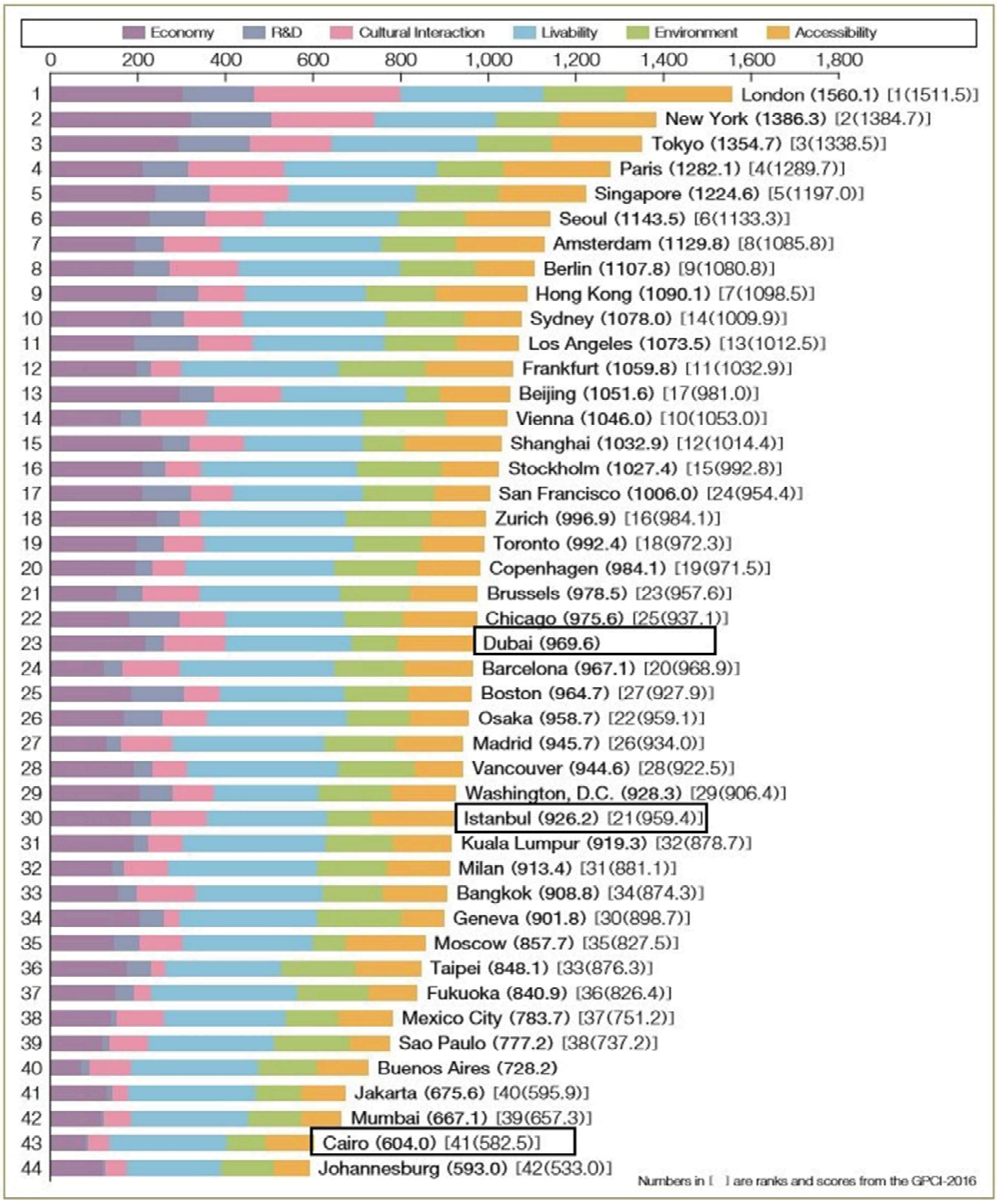
2.2.3. M.M.V. Küresel Kent Güç Endeksi Bulguları ve Değerlendirmeleri

Aşağıda görüleceği üzere 2017 yılında yapılan değerlendirmeler sonunda kentler; ekonomi, araştırma-geliştirme, kültürel etkileşim, yaşanabilirlik, çevre ve ulaşılabilirlik işlevlerine göre sıralanmıştır. Buna göre, her şehrin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkararak oluşturduğu sıralamada Londra, New York, Tokyo, Paris ve Singapur ilk sıradadır. Buna göre; Londra kültürel etkileşimde birinci, ekonomi, Ar-Ge ve ulaşılabilirlikte ikinci sıradadır. Buna rağmen yaşanabilirlikte on yedinci ve çevrede ise yedinci sıradadır. New York, ekonomi ve Ar-Ge de birinci sıradadır. Kültürel etkileşimde ikinci, yaşanabilirlikte otuz dördüncü, çevrede otuzuncu ve ulaşılabilirlikte ise dördüncü sıradadır. Tokyo Ar-Ge de üçüncü, ekonomi, kültürel etkileşim ve yaşanabilirlikte dördüncü, çevrede on ikinci ve ulaşılabilirlikte altıncı sıradadır. Tokyo 2011 yılında deprem sonrasında oluşan tusunaminin etkisinin hala atlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Paris ulaşılabilirlikte birinci, kültürel etkileşimde üçüncü, yaşanabilirlikte yedinci, Ar-Ge de onuncu, ekonomide on ikinci ve çevrede yirmi sekizinci sıradadır. 2015' daki terör saldırısı Paris' in yaşanabilirlik sıralamasını düşürmüştür. Singapur çevrede üçüncü, kültürel etkileşimde beşinci, Ar-Ge de yedinci, ekonomide sekizinci, ulaşılabilirlikte dokuzuncu ve yaşanabilirlikte yirmi sekizinci

[123] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.15.

sıradadır. Buna göre bu kentler ekonomi, araştırma-geliştirme, kültürel etkileşim, yaşanabilirlik, çevre ve ulaşılabilirlik konularında uluslararası çalışmalar yürüten küresel şirketlerin var olduğu ve küresel ekonomik faaliyetler yürüten kentler anlamına gelmektedir.

Tablo 2.5 Mori Memorial Vakfı 2017 Küresel Kent Güç Endeks

Kaynak: The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo, 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.8.

Kültürel etkileşim, çevre, yaşanabilirlik ve ulaşılabilirlik sıralamalarında Londra, Berlin, Frankfurt ve Paris ilk sırayı paylaşmıştır. Buna göre; ziyaretçi olanakları, müze sayısı, yurtdışından gelen ziyaretçi sayısı, yaşam kolaylığı, sosyal özgürlük, adalet ve eşitlik, yeşil alan, CO2 salınımı, yenilenebilir enerji, ulaşım kolaylığı, uluslararası ulaşım ağı ve taşımacılık gibi alt kıstaslar bu kentlerin küresel kent olmasını sağlamıştır.[124]

Ar-Ge çalışmalarında Los Angeles, Boston, Chicago ve San Francisco gibi kentler kuluçka ve teknoloji merkezleri oldukları için küresel kent sıralamasına girmiştir. Öte yandan kültürel etkileşim işlevinde Bangkok, Singapur ve Tokyo ziyaretçiler tarafından tercih edilmiştir.[125]

Bunlara göre; GPCI sadece finans ve yaşanabilirlik gibi belirli araştırma alanlarına kendini sınırlamadan, bir kentin küresel potansiyelini ve kapsamlı gücünü değerlendirmek ve derecelendirmek için ekonomi, Ar-Ge, kültürel etkileşim, yaşanabilirlik, çevre ve ulaşılabilirlik gibi çok çeşitli işlevlere yer vermiştir.

Dolayısıyla GPCI' ne göre 2018 yılında belirlenmiş küresel kent sınıflaması bu şekilde anlaşılabilir. Çalışma alanımız olan Ortadoğu kentleri 2018 yılındaki sıralamada Dubai' ye de yer verilmesiyle üç şehre çıkmıştır. İler ki bölümde GPCI' ne göre Ortadoğu kentlerinin durumu ayrıca incelenecektir.[126]

2.3. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksi

2.3.1. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinin Genel Bilgileri

Chicago Konseyi, Küresel İşler Üzerine küresel ilişkiler alanında Dünya çapında araştırmalar yapan 90 yıllık bir kuruluştur. Konseyin işlevi kentlerin altyapıları, entelektüel sermayeyi cezp etme düzeyi ve küresel ilişkiler alanında araştırmalar yürütmektedir.[127] Bu kuruluş dünyada yaygın olarak şubeleri bulunan danışmanlık şirketi A.T. Kearney ile birlikte Küresel Kentler Endeksi araştırmasını yürütmüştür. Global City İndex (GC1) İlk olarak 2008'de[128], ikincisi 2010 da olmak üzere çalışmalar yapmıştır. 2018 yılındaki son

---

[124] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo, 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.10.
[125] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, Tokyo, 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.14.
[126] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index, Tokyo 2017, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf (18 Haziran 2018) s.9.
[127] The Chicago Council on Global Affairs, https://www.thechicagocouncil.org/globalcities (18 Haziran 2018).
[128] A.T. Kearney, Global Cities Index 2008.

araştırmada 135 kent, 5 temel kıstas üzerinden küresel ilişkiler bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca son araştırmada yükselen kentler endeksi de yer almaktadır.[129]

2.3.2. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinin Metot ve Kıstasları

GCI araştırmasında ilk olarak kentler ve onların ekonomik ağları çalışma alanını oluşturmuştur. 2018 yılındaki son çalışmasında kentleri 5 temel kıstas üzerinden toplam 27 göstergede sıralamıştır. Bu kıstaslar küresel kentlerin sıralamasını belli oranlarda etkilemektedir. Bunlar; iş dünyası aktiviteleri, insan kaynağı, bilgi değişimi, kültürel değişim ve siyasi güçtür.[130]

GCI' ne Göre Kentsel Kıstaslar

İş Dünyası Aktivitesi: Önemli küresel şirketlerin genel müdürlükleri, üst düzey küresel iş ve hizmet firmalarının yerleri, uluslararası konferans sayısı ve limanlar ile havaalanları üzerinden mal akışı. Bu kıstas kentlerin sıralamasını %30 etkilemektedir.

İnsan Kaynağı (Entelektüel Sermaye): Bu kıstas kentin iyi eğitimli ve yetenekli insan kaynağını cezbedebilme kapasitesini, bir başka ifade ile şehre beyin göçü sağlama etkisini ölçmektedir. Bunu da şu göstergeler üzerinden belirlemektedir: Yabancı ülke doğumlu nüfus oranı, üniversitelerin kalitesi, uluslararası okulların sayısı, uluslararası öğrenci nüfusu ve üniversite mezunlarının sayısı. Bu kıstas kentlerin sıralamasını %30 etkilemektedir.

Bilgi Değişimi: Bu kıstas, kent içerisinde ve dışında bilginin yayılmasının oranını göstermektedir. Bu kıstasın ölçümü için temel alınan göstergeler şunlardır; önemli TV haber kanallarına erişim, internette kent hakkında arama yapıldığında bulunan sonuç sayıları, üçüncü gösterge de uluslararası haber ajanslarının bürolarının yer almasıdır. Diğer göstergeler ise o ülkedeki sansür düzeyi ile geniş ağ bağlantısı abone sayısı olarak belirlenmiştir. Bu kıstas kentlerin sıralamasını %15 etkilemektedir.

Kültürel Etkileşim: Çok kültürlülüğün düzeyini ve farklı kültürler için cazibesini ölçmektedir. Göstergeler, kentin ev sahipliği yaptığı önemli spor organizasyonlarının sayısı, müzelerin, sanat performansı için ayrılan alanların ve farklı kültürlerin mutfaklarını sunan kuruluşların sayısı, turist sayısı ve kardeş kent sayısıdır. Bu kıstas kentlerin sıralamasını %15 etkilemektedir.

---

[129] A.T. Kearney, Global Cities Index 2018, s.2.
[130] A.T. Kearney, Global Cities Index 2018, s.12.

Siyasi Güç: Kentin küresel politika diyaloglarına etkisini ölçmektedir. Göstergeleri ise büyükelçilik ve konsolosluk sayısı, önemli düşünce kuruluşları, uluslararası etkinlikler ve uluslararası etkileşimde bulunan yerel enstitü, kuruluşlar ve kentin ev sahipliği yaptığı uluslararası siyasi organizasyonların sayısıdır. Bu kıstas kentlerin sıralamasını %10 etkilemektedir.

Bu araştırmada ayrıca 2018 yılındaki son raporda Yükselen Kentler İncelemesine de yer verilmiştir. Geleceğin küresel kentleri olma potansiyelini taşıyan kentlerin güçlü yönleri ile ve bu potansiyeli olumsuz yönde etkileyebilecek kırılgan noktaları ile bir değerlendirme yapılmıştır. Güçlü yönlerin belirlenmesinde; altyapı, ülkede iş yapma kolaylığı, orta sınıfın büyümesi vb. göstergeler değerlendirilmiştir. Kırılgan noktalarda ise; istikrarsızlık, sağlık ve sosyal güvenlik sistemi, yolsuzluk ve çevre kirliliği göstergeleri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Akademisyenler ve iş danışmanları tarafından tasarlanan analiz, gerçeklere ve kamuya açık verilere dayanmaktadır. Raporu yıllık olarak geliştirilip, temel bilgileri güncellenir ve yeni kentlerin dâhil edilme kıstasları karşılayıp karşılamadığı gözden geçirilip, değerlendirilmektedir.[131]

2.3.3. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinin Bulguları ve Değerlendirmeleri

Aşağıda görüleceği üzere Kearney' in GCI' ne göre 2018 raporu değerlendirildiğinde şu sonuçlara varılmıştır.

New York, Londra, Paris, Tokyo ve Hong Kong ilk beş sırada yer almaktadır. Moskova ve Münih en fazla gelişen küresel şehirler olup, Mumbai, New Delhi ve Mexico City ise düşüş belirten kentler olarak gösterilmektedir. Son raporda yedi yeni şehir eklenmiş olup, bunlardan altısı Changsha, Foshan, Ningbo, Tangshan, Wuxi ve Yantai adlarındaki Çin kentleri diğeri ise ABD' nin Seattle kentidir.

Küresel Şehirler Endeksi sıralamasında son dönemde en çok yükselen kentler, iş faaliyetleri ve bilgi alışverişi alanlarında büyük gelişmeler kaydeden kentlerdir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi son 10 yıldır, Çin' in kentleri, dünyanın diğer bölgelerindeki kentlerden daha fazla ilerleme kaydetmiştir. GCI' da en önemli işlev iş aktivitesi olup bunun yanında insan sermayesi ve kültürel deneyim büyümenin itici güçleridir.

New York, iş dünyasında güçlü gelişmeler kaydetmiştir. İnsan sermayesi ve bilgi değişimi sınıflandırmada etkili olmuştur. Big Apple finans, medya ve moda dâhil olmak

[131] A.T. Kearney, Global Cities Index 2018, s.5.

üzere çok sayıda endüstri için merkez olmuştur. Aynı zamanda girişim destekli teknoloji şirketlerinin merkezi haline gelmiştir.

Tablo 2.6 A.T. Kearney İlk 60 Küresel Şehir Endeksi 2018

2018	2017	2016	2015	2014	2012	2012–2018 Δ	City
1	1	2	1	1	1	—	New York
2	2	1	2	2	2	—	London
3	3	3	3	3	3	—	Paris
4	4	4	4	4	4	—	Tokyo
5	5	5	5	5	5	—	Hong Kong
6	8	6	6	6	6	—	Los Angeles
7	6	8	8	9	11	4	Singapore
8	7	7	7	7	7	–1	Chicago
9	9	9	9	8	14	5	Beijing
10	11	12	12	11	9	–1	Brussels
11	10	10	10	10	10	–1	Washington, D.C.
12	12	11	11	12	8	–4	Seoul
13	13	13	16	15	18	5	Madrid
14	18	18	14	17	19	5	Moscow
15	17	14	15	14	12	–3	Sydney
16	14	16	17	19	20	4	Berlin
17	15	15	19	25	32	15	Melbourne
18	16	17	13	13	16	–2	Toronto
19	19	20	21	18	21	2	Shanghai
20	23	23	22	22	17	–3	San Francisco
21	20	19	18	16	13	–8	Vienna
22	22	22	25	26	26	4	Amsterdam
23	24	26	27	24	24	1	Barcelona
24	21	24	23	21	15	–9	Boston
25	26	21	20	20	22	–3	Buenos Aires
26	25	25	29	28	37	11	Istanbul
27	27	27	24	30	30	3	Montreal
28	28	28	26	27	29	1	Dubai
29	29	29	28	23	23	–6	Frankfurt
30	30	30	31	29	36	6	Miami
31	31	34	32	34	33	2	São Paulo
32	36	33	38	37	31	–1	Munich
33	32	31	30	31	25	–8	Zurich
34	33	35	36	32	28	–6	Rome
35	38	40	37	36	39	4	Atlanta
36	37	36	40	39	35	–1	Geneva
37	35	37	39	48	—	—	Vancouver
38	34	39	35	35	34	–4	Mexico City
39	39	32	33	33	27	–12	Stockholm
40	43	45	42	44	41	1	Milan
41	40	38	34	38	38	–3	Houston
42	42	42	45	43	42	—	Copenhagen
43	41	41	43	42	43	—	Bangkok
44	46	48	48	45	44	—	Dublin
45	47	43	44	40	40	–5	Taipei
46	48	51	49	50	—	—	Dallas
47	45	46	51	47	—	—	Prague
48	—	—	—	—	—	—	Seattle
49	49	49	47	53	49	—	Kuala Lumpur
50	51	52	59	55	47	–3	Osaka
51	50	47	46	—	—	—	Philadelphia
52	44	44	41	41	45	–7	Mumbai
53	53	60	55	59	52	–1	Johannesburg
54	58	55	61	60	—	—	Warsaw
55	55	57	56	52	55	—	Bogotá
56	52	50	53	56	53	–3	Rio de Janeiro
57	57	62	60	54	46	–11	Tel Aviv
58	54	61	57	57	48	–10	New Delhi
59	56	56	54	51	54	–5	Jakarta
60	60	58	62	58	—	—	Santiago

Kaynak: A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2018, https://www.atkearney.com/documents/20152/1136372/2018+Global+Cities+Report.pdf/21839da3-223b-8cec-a8d2-408285d4bb7c (18 Haziran 2018) s.13.

GCI' de işlevlerden bir olan siyasi güç uluslararası alandaki iş birlikleri ve katılımları öne çıkarmaktadır. Buna bağlı olarak da Londra' nın 2016 yılındaki Brexit oylamasında etkilendiği araştırmacılar tarafından etkilendiği belirtilmektedir. Bunun yanında Londra insan sermayesi bakımında aldığı beyin göçü ile puanını yükselttiği belirtilmektedir.

GCI' de görüldüğü gibi bazı kentler acısından spesifik konular yönüyle kentlerin bir fonksiyon açısından öne çıkmasını sağlamıştır. Örneğin Melbourne uluslararası öğrenci nüfusu açısından GCI' de daha ön sıralara geçmiştir. Zira Melbourne uluslararası öğrenci derecesine ulaşan kent olarak görülmektedir. Esasen GCI' nin beş ana başlığı olduğu ve diğer indekslerde daha az etkili olan siyasal güç gibi konuların bu indekste yer aldığı dikkati çekmektedir.[132]

Bu tabloda dikkati çeken bir başka konu ilgili raporda şu şekilde ifade edilmektedir. Örneğin San Francisco' daki 2012 Silikon Vadisi'ndeki yüksek büyüme şirketleri tarafından yönlendirilen San Francisco, patent faaliyeti ile ölçülen inovasyonda üstünlük sağlamaya devam ettiği belirtilmektedir. 2011 ve 2015 yılları arasında, Bay Area şirketleri 34.324 uluslararası patent başvurusunda bulunmuş, Google'ın yaptığı başvuruların yüzde 6,5'ini oluşturmuştur. Küresel Şehirler görünümünün diğer önde gelen şehirleri özel yatırım faaliyeti açısından iyileştirmeler yapmıştır. Örneğin, özellikle yabancı doğrudan yatırımlarda olmak üzere New York'tan gelen güçlü ekonomik performans, kentin iki numaralı sıralamasını korumasına yardımcı olduğu belirtilmektedir.[133]

Asya, yapılan sıralamalarda 4 kenti ile ilk 10'da yer almıştır. Bu da Asya'nın istikrarını göstermektedir. Tokyo'nun yanı sıra Hong Kong, Singapur, Pekin, Seul gibi kentler gelecekte Asya'nın küresel kentleri arasında daha baskın olabilecek metropoller arasındadır. Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika gibi BRIC ülkelerinin kentleri farklı tempolarda zirveye çıkmaktadır. Ama iş aktivitelerine bakıldığında BRIC ülkeleri açık bir şekilde yükseliştedir. Seul 12. sırada ve Şanghay' da 19. sıradadır. Bakıldığında bu başarılar tesadüf değildir. Bu da şunu gösteriyor ki küresel kentin diğer göstergeleri daha zayıf gelmektedir. Ancak iş aktivitelerindeki yüksek başarı diğer göstergelerde başarı sağlamada yardımcı olmaktadır.

Almanya 3 kentle yer alan tek ülkedir. Diğer yandan hiçbir Alman kenti ilk 10'da yer almamaktadır. Bu endeksin en önemli bulgularından biri, küreselleşme gücünün ulus devletlerden küresel kent ağlarına doğru yöneldiğini de göstermesidir. Almanya bu listeye Berlin, Frankfurt ve Münih gibi toplamda 3 kenti ile girmesi, ileride ulusal başarıyı yönlendirecek küresel kentler ağına kendi ülkesinden kentlerin dahil olmasını sağlaması

[132] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2018, s.9-10.
[133] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2014, s.4.

açısından önemlidir. Bugün Seul 'un kendi ülke kentlerine göre Singapur ve Hong Kong ile daha çok ortak yönü bulunmaktadır.[134]

Kentler arası sıralama farklılıklara baktığımızda bilgi alışverişinde daha az farklılıklar var iken, politik aktivitede daha fazla farklılıklarının olduğu görülmektedir. Teknoloji ülkeleri birleştirdi ifadesi doğrudur ama bir diğer yandan en büyük politik farklılıklar oluşmakta, sadece birkaç kent bu boşlukta süper olmayan bir şekilde başat aktör olmaktadır. Bunun da sebepleri, uluslararası diplomatik temsilciliklerine, düşünce kuruluşlarına, konferanslara ev sahipliği yapmalarıdır. New York, Brüksel, Washington bu kentler arasındadır.

New York-Washington-Londra üçlemesinin rolüne bakıldığında Washington'un öncü politika, New York'un öncü finans merkezi, Londra'nın ABD dışında kalan küresel bir hukuk platformu olmasına dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu durum, birçok sürecin gelişimine imkân tanımıştır, mesela Euro-Dolar piyasasının oluşması. Bu üçlü kent eksenlerine bir başka örnek ise Şanghay-Pekin-Hong Kong'dur. Şanghay en hızlı büyüyen finans merkezi, Pekin ise en hızlı büyüyen politik merkez (finans politikasında çok güçlü bir konumda olması aynı zamanda), Hong Kong ise zaten direkt olarak Çin'in yargı sisteminin dışında olmasıyla en hızlı gelişen küresel hukuk platformu konumundadır. Bu durum da zaten Çin'in tek ülke-iki sistem politikasını devam ettirmesinin bir sonucudur. Böylelikle 1997'den beri Hong Kong gelişmeye devam etmektedir. Bu stratejik üçlü kent ekseni, küreselleşmenin yeniden üretilmesinin muhtemel bir Çin sahnesi önderliğinde yaşanacağına işaret etmektedir.[135]

Ortadoğu kentlerine baktığımızda sırasıyla İstanbul, Dubai ve Tel Aviv listeye girmiştir. Listenin ilk 60' ının dışında da Ortadoğu kentleri bulunmaktadır. Bunun nedeni de çok uluslu şirketlerin bu kentlerdeki varlığıdır.

Saskia Sassen'in kentsel ilişkilere değinen bir yazısında ulus içi ve ulus dışı kentsel ilişkilerden söz etmektedir. Ona göre; devletlerarası ilişkilerden ziyade kritik öneme sahip kentlerin bir araya gelmesiyle kurulan kentsel ilişkilerin bir kısmı ekonomik temelde kurulmuş iken bir kısmı da jeopolitik temelde kurulmuştur. Unutulmaması gerekir ki küresel ekonomik ve siyasi politikaların büyük bir kısmı kentler üzerinden yürümektedir. Bu kentsel ilişkilere birkaç örnek verilmiştir. Washington, New York ve Şikago, jeopolitik olarak

[134] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2018, s.3-8.
[135] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2012, s.5.

ABD'de daha da fazla önemli hale gelmektedir. Hong Kong, Şanghay ve Pekin de kendi aralarında bakıldığında Pekin bir güç merkezi, Hong Kong jeopolitik, Şanghay ise endüstriyel ve finansal bir merkezdir. Berlin ve Frankfurt kentsel ilişkilerine bakıldığında ise AB'nin müstahkem bir kalesi olarak yükselmektedir. Bu kentler AB için bu kadar jeopolitik olmasaydı bu denli önem kazanmayacağı belirtilmiştir. Sassen, aynı zamanda İstanbul ve Ankara arasındaki kentsel ilişkilere de değinmektedir ve zengin emperyal bir kültüre sahip, doğu-batı arasında ve bu kısımları nasıl yöneteceğine dair derin bir bilgi ve bu kesimleri yönetmek için İstanbul ile Ankara'nın birleştiğinde önemli bir küresel politika hattı merkezine dönüştüğü ifade edilmiştir. Sao Paulo ve Rio de Jenerio kentsel ilişkileri de, politik ve ekonomik ağırlık merkezi ekseni oluşturduğu, Brezilya Kalkınma Bankası'nın Dünya Bankası'ndan daha zengin olduğu dile getirilmektedir. Bu büyük ekonomi yükselmekte ve üstün egemenliğe sahip olmaktadır. Kahire ve Beyrut ile ilgili olarak da bu kentsel ilişkilerin uzun geçmişe dayanan, Dünya çapında eko-politik ağlara ve bir imparatorluk tarihine sahip Ortadoğu'nun ne anlama geldiğini yeniden tanımladığı belirtilmektedir. Son olarak Cenevre, Viyana, Nairobi kentsel ilişkilerine değinen Sassen'e göre bu eksen, insani, sosyal ve adalet konularında uluslararası kurumların yoğunlaştığı yerlerdir ve böyle olduğu için bu eksen küresel ekonomi kararlarının alınma sürecinde etkili olacak merkezlerdir.[136] Yapılan değerlendirmelere göre kentsel ilişkiler önem kazanacak ve 10 ya da 20 yıl içerisinde kentsel ilişkiler çalışılacaktır.[137]

2.4. Küresel Kent Sınıflandırmalarının Değerlendirilmesi

Bu kısımda, tez kapsamında incelenen küresel kent sınıflandırmaları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Öncelikle genel olarak literatürde küresel kent sınıflandırmalarında bir artış ve çeşitliliğin yaşandığı söylenebilir. Diğer yandan bazı küresel kent sınıflandırmalarını yatırım, danışmanlık ya da farklı içerikli küresel şirketlerin desteklediği ya da bizatihi bu çalışmaları kendilerinin yaptığı görülmektedir. Örneğin, Küresel Kent Endeksi çalışması A.T. Kearney Danışmanlık Şirketi ile Küresel İşler Üzerine Chicago Konseyi tarafından yürütülmektedir.

Metot ve kıstaslar açısından küresel kent sınıflandırmalarına bakıldığında, Peter Taylor öncülüğünde GAWC'ın 1998 tarihli çalışmasında görüldüğü gibi ilk çalışmalar daha çok küresel şirket ve firmaların bankacılık, hukuk, reklamcılık, muhasebecilik hizmetleri

[136] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2013, s.8.
[137] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2012, s.9.

üzerinden yürümüştür. Genel olarak sonraki çalışmalarda ekonomik, politik, iletişim, sosyal ve kültürel değişimler, bu araştırmaların kıstas ve göstergelerinin de geliştirilmesini tetiklemiştir. İncelenen sınıflandırmalarda ekonomi kıstası baskın olmaya devam etse de insan kaynağı, Ar-Ge, bilgi değişimi, bilgi ve etkileme, siyasi güç, yaşam kalitesi, kültürel etkileşim, kurumsal verimlilik, küresel çekicilik vb. farklı kıstasların oluşturulduğu görülmektedir. Bu kıstasların altındaki göstergeler daha da özelleşmektedir. Örneğin, bilgi değişimi kıstası altında kentin internette yer almasıyla ilgili göstergesi, yani farklı dillerde o kent hakkında arama yapıldığında bulunan sonuç sayısıdır. Diğer bir gösterge örneği, bilgi ve etkileme kıstası altında yerel tabanlı medyanın uluslararası medyadaki payıdır. Kurumsal verimlilik kıstası altında yer alan bir gösterge örneği ise yerel yönetimleri ilgilendirmektedir, bu, yerel yönetimlerin bütçe özerkliğidir. Bu göstergeyi oluşturma fikri ise New York'un kaynak geliştirme ve gelir oluşturmada sahip olduğu özerk yapı ve bunun kentin kalkınma strateji ve uygulamalarına olumlu katkı sağladığı düşüncesidir.

Küresel kent sınıflandırmalarındaki ilk çalışmalar çoğunlukla küresel şirketler ve şirketlerin ofisleri üzerinden yürütülmüşse de sonraki araştırmalarda kıstas ve göstergelerin değiştiği ve çeşitlendiği görülmektedir. Bunların içerisinde şüphesiz ulusal ve yerel yönetimler, ulusal ve uluslararası düşünce kuruluşları ve STK'lar, hatta özel sektörde daha küçük ölçekli firmalar vb. bulunmaktadır. Aynı zamanda bu sınıflandırmaların aranan muhataplar ve ilgilendirdiği kesimler açısından araştırmacılar, ziyaretçiler, sanatçılar, zenginler vb. daha çok birey ya da kişi olarak adlandırabilecek aktörlere de yöneldiği söylenebilir.

İncelenen küresel kent araştırmalarındaki Mori Memorial Vakfı'nın Küresel Kent Güç Endeksi'nde yönetici, araştırmacı, sanatçı, ziyaretçi, kentin sakini başlıkları altında aktör temelli bir sınıflandırmanın ciddi bir şekilde ele alınmış olmasıdır. Bu durumu tezin küreselleşmenin evreleri kısmında Thomas Friedman'ın değerlendirmiş olduğu küreselleşmenin üçüncü evresi ile de ilişkilendirmek mümkün gibi gözükmektedir. Thomas Friedman, 2000 yıllarında başlayan küreselleşmenin şu an yaşanmakta olan üçüncü evresinin itici gücünün birey olduğunu, bu itici gücün kaynağının iletişim ve teknolojiyi kastederek fiber optik şebeke olduğunu belirtmiştir. Bu birey, kendisine küresel fırsat ve rekabette nerede olduğunu ve küresel işbirliğine nasıl gittiğini sormaktadır. Son olarak bu bireyden daha fazla çeşitliliğe sahip bireyler olarak söz etmiştir, yani dünyanın herhangi bir yerinden birey, güçlenen bu bireyin kentlerin yaşam kalitesi, entelektüel sermaye diyebileceğimiz

insan kaynağı ile birlikte düşünüldüğünde birey-kişi-aktör bazında yapılacak yeni küresel kent sınıflandırmalarının daha işbirlikçi olacağı düşünülmektedir.

İncelenen küresel kent araştırmalarına bulgular ve değerlendirmeler ışığında bakıldığında bazı noktaların öne çıktığı söylenebilir. Londra, New York, Tokyo, Paris kentleri genelde sınıflandırmalarda üst sıralarda yer almaktadır. Bunun yansımaları sınıflandırmaları içeren birçok tabloda daha net görülmektedir. Ardından gelen kentlerin de buradan yola çıkarak GAWC' ın ilk araştırması neticesinde oluşan Avrupa, Amerika, Pasifik Asya küresel kent bölgelerinde oluştuğunu, böylelikle bu küresel kent bölgelerinin günümüz için de geçerliliğinin devam ettiği söylenebilir. Bir kentin küresel kent olabilme noktasında öncelikle bölgesinde etkili bir kent olması gerekliliği burada fark edilmektedir.

Mori Memorial Vakfı'nın Küresel Kent Güç Endeksi'nde Tokyo'nun birkaç kıstasta zirvede, diğer kıstaslarda ön sıralarda yer alması bu çalışmanın bir Japon kuruluş tarafından yapılmış olduğunu akla getirmektedir. Diğer bir nokta ise Tokyo'nun geçen yıla göre çevre sıralamasında beş sıra birden sıçrama nedeninin yeni eklenen bazı göstergelerden kaynaklandığı aktarılmaktadır. Metot ve kıstasların bir sınıflandırmada bazı kentleri avantajlı duruma getirebileceği, bazı kentleri de dezavantajlı durum düşürülebileceği tahmin edilebilir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir durum yine aynı çalışma içerisinde geçen yıla göre ekonomi kıstası ağırlığının arttırılarak Ar-Ge kıstası ağırlığının düşürülmüş olmasıdır ve bu durum Ar-Ge alanında başarılı olan New York haricindeki Kuzey Amerika kentlerinin sıralamasını geriletirken, ekonomik yükselişte olan Asya kentlerini üst sıralara çıkarmıştır. Aslında burada genel bir eleştiri olarak küresel kent sınıflandırmalarının kıstas ve göstergelerinin objektif olarak belirlenip belirlenemeyeceği bir soru işareti olarak ortaya çıkmaktadır.

GAWC'ın eleştirilmesinde haklı olunan ilk Alfa, Beta ve Gama Küresel Kent Sınıflandırması, bankacılıkta küresel hizmet merkezlerini değerlendirirken en büyük banka için beş veya daha fazla faks numarası bulunan şubelerin dikkate alındığı belirtilmiştir. O zaman için bir bankanın ne kadar faks numarasına sahip olduğu değerli olabilir ancak günümüzde bunun böyle olmadığı bilinmektedir. Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı gibi küresel kent sınıflandırmalarında kıstas ve gösterge objektifliğinin aranması önemli bir konudur. Bir yandan küreselleşmenin kentler üzerinden bağlanabilirliği farklı ön kabuller neticesinde oluşturulduğu söylenebilir.

Mori Memorial Vakfı'nın Küresel Kent Güç Endeksi'ne yeni eklenen kentlerin bazılarının sıralamalara yukarlardan giriyor olması, geçen yıllarda bu kentlerin neden araştırmaya dâhil edilmediği sorusunu akla getirmektedir. Yani sıralamalara bu kadar kuvvetli girmiş olmaları aslında bu kentlerin kuvvetli bir küresel kent olduğunu zaten göstermektedir, önemli olan geçen yıllar bu kentlerin endekse neden alınmadığıdır. Burada da bu endeks için kentlerin özenli ve objektif seçilmediği düşünülmektedir. Zaten bu endeksin genel bilgi kısmında ifade edildiği gibi kentlerin seçiminde küresel ölçekte bir takım endekslerin göz önünde bulundurulduğu, ancak bu endekslerde yer almadığı halde araştırma ekibi tarafından uygun görülen kentlerin araştırmaya dâhil edildiği söylenmiştir. Mori Memorial Vakfı'nın Küresel Kent Güç Endeksi'nde Londra'nın ilk sırada olmasının nedeni bu kentin olimpiyatlar nedeniyle göstermiş olduğu gelişmeler, uluslararası konferanslar, ön etkinlikler vb. daha birçok alanda yapmış olduğu hamlelerdir.

Asya kentlerinin özellikle ekonomide ama genel olarak yükseliş sergilediği yapılan araştırmalarda ifade edilmekte, Asya'nın ekonomik yükselişinin kentlerinin rekabet gücüne de yansıdığı söylenmektedir. Tokyo'nun yanında Seul, Hong Kong, Singapur, Şanghay, Pekin bu bölgede yükselen ve Asya'yı bu sınıflandırmalarda taşıyacak kentler olduğu belirtilmektedir. Özellikle Seul'un kendi ülkelerinden ziyade Singapur ve Hong Kong ile daha fazla yönünün olduğu vurgulanmaktadır.

Kentlerin büyüklüğü ile ilgili tespitlere bakıldığında kentler büyümenin ötesinde, sermayeyi çekebildikleri kadar entelektüel sermaye diyebileceğimiz yetenekli işgücünü de çekebilmelerinin önemli olduğu belirtilmektedir. Bunun için yüksek çevre kirliliğin olmaması, sosyal olanaklar, küresel çekicilik vb. yaşam kalitesini olumlayan durumların çokluğu önemli hale gelmektedir. Özellikle Çin kentleri için getirilen bu eleştirilerde bir kentin ekonomisinin yalnızca onu küresel kent yapmadığı bir yandan ifade edilirken, diğer yandan önde gelen küresel kentlerin yukarıda sayılan ve benzeri kıstaslardaki başarılı hallerinin yaşamış oldukları düşük büyüme oranları ile ne kadar daha sürdürebileceği sorgulanmaktadır. Ancak, ABD ve Avrupa kentlerinin eskiyen altyapısı ve yaşadığı bütçe açıklarına rağmen rekabet güçlerini korudukları ifade edilmektedir.

Yukarıdaki paragrafta bahsedilen daha çok yaşam kalitesidir ve genel olarak aktör bazlı sınıflandırmalarının da burası için önemli olduğu söylenebilir. Bu açılardan daha ayrıntılı bakıldığında, örneğin aktör bazlı sınıflandırmada kent sakini grubuna göre Kuzey Amerika ve Kuzey Avrupa kentleri önde gelmektedir.

Yapılan önemli bir tespit ise iki ve beş milyon arasında nüfusa sahip kentlerin kalkınmanın tetikleyicisi olduğudur. Sınıflandırmalarda bu kentler mega kentlere göre üst sıralardadır. Benzer bir durum kentlerin büyüklüğünün rekabet gücüne yönelik bir faktör olmadığı ile ilgili yapılan tespittir. Verimlilikle ilişkili olma durumu kentsel yoğunluğun bir sonucudur. Bu duruma Hong Kong ve Mexico City örnek gösterilmiş, Hong Kong'un dar, Mexico City'nin geniş alanlara sahip olmasına rağmen Hong Kong'un Mexico City'e göre kentsel yoğunluğu ile verimliliği arasında bir paralellik olduğu ileri sürülmektedir.

Küresel kent sınıflandırmalarının yorumlarında Almanya ve Alman kentlerine de önem atfedildiği görülmektedir. Kriz sonrasındaki önderliğinden dolayı Almanya'nın ve dolayısıyla Berlin'in siyasi olarak güçlendiği belirtilmektedir. Almanya'nın bir yandan Çin ile ticari anlaşmalar gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. A.T. Kearney' in Küresel Kent Endeksi'nde Alman kentlerinin üst sıralarda yer almadığı, ancak listeye Avrupa'dan 3 kentle dâhil olan tek ülke olduğu belirtilmiş, bu durum dağıtılmış liderlik olarak adlandırılmıştır ve bunun ulusal başarıyı taşıyıcı olacağı vurgulanmıştır. Buradan yola çıkarak bu endekste en önemli bulgulardan biri, küreselleşme gücünün ulus devletlerden kent ağlarına doğru yönelmesi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca A.T. Kearney Küresel Kent Endeksi'ndeki değerlendirmelerde siyasi gücün giderek daha fazla yoğunlaştığı belirtilmektedir. Politik aktiviteler bir nevi kentleri yukarıdaki paragrafta da değinildiği gibi daha fazla öne çıkarmakta, sıralama farklılıklarına neden olmaktadır. New York, Brüksel, Washington genelde bu konuda sahip oldukları uluslararası diplomatik temsilcilikler, düşünce kuruluşlarına ve konferanslara ev sahipliği yapmalarından ötürü üst sıralarda yer almaktadırlar.

Bir başka öne çıkan durum ise kentlerin, gelişimlerini batı kentlerindeki gibi geçirmek zorunda olmadıkları ile ilgilidir. Çünkü kentler artık rekor zamanda kentleşme ve hızlı bir ilerleme süreci yaşamaktadırlar. Buradan yola çıkarak özellikle yükselen kentlerin tam manasıyla bir endüstriyel aşama yaşamadan servetleri sayesinde küresel avantajlı kentler oluşturmaya yönelmiş olduğu belirtilmektedir. Bu durum daha çok iletişim teknolojilerine doğru yönelen bir gelişmedir.

Son olarak Mori Memorial Vakfı'nın aktör bazlı küresel kent sınıflandırmasında araştırmacı grup için Boston, Los Angeles, San Francisco gibi Kuzey Amerika kentlerinin gücünü koruması önemli olarak gözükmektedir. Buralar, yukarıda belirtildiği gibi eğitim için tercih edilen kentlerdendir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTADOĞU' DA KÜRESEL KENT OLGUSUNUN YANSIMALARI

Bu bölümde Ortadoğu Kentlerinin genel özelliklerine hakkında bilgi verilecek daha sonra küresel kent sınıflandırmaları bakımından Ortadoğu kentlerinin durumu incelenecektir.

3.1. Ortadoğu' nun Yeri, Sınırları ve Özellikleri

Avrupa, 16. yüzyıldan itibaren Hindistan ve Çin' in zenginliklerine kavuşmak için yeni yollar aramaya başlamıştır. Doğu Avrupa üzerinden veya Afrika' nın güneyini dolaşarak yeni yollar keşfetmiştir. Bu keşfedilen yollar uzak, güvensiz ve zahmetlidir. En kestirme ve güvenli yollar Osmanlı toprakları üzerinden geçmektedir. İngilizler bu bölge için seyahatleri sırasında Hindistan ve Çin ülkelerine "Uzakdoğu" adını vererek ilk yer tümlecini oluşturmuştur. Dana sonra Osmanlı bünyesindeki ülkelerde de ise daha yakın oldukları için "Yakındoğu" tabiri kullanılmıştır. Süveyş Kanalı' nın 1889 yılında açılmasıyla, Avrupa-Hindistan ve Çin denizyolları birleşmiştir. İngilizler yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyetinde olmayan Arabistan yarımadasının güney kıyılarını işgale başlayarak yeni bir terim üretip buraya "Ortadoğu" adını vermiştir.

Bilimsel çalışmalarda Ortadoğu kavramı İkinci Dünya Savaşından sonra uluslararası siyasette yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. "Ortadoğu" kavramını ilk defa 1902 yılında Alfred Mahan, National Review'de yayınlanan "The Persian Gulf and International Relations" başlıklı yazısında kullanmıştır.[138] İngiliz gazetesi Valentine Chirol, Mahan'dan sonra Ortadoğu kavramının kamuoyunda benimsenmesine ve kullanılmasını katkıda bulunmuştur. "Ortadoğu" kavramı asrın önemli sözcükleri arasına girip, kitap sayfalarında görülmeye başlanmıştır. Ortadoğu kavramı Angus Hamilton 'ın "Problems of the Middle East" adlı kitabında bilimsel anlamda ilk defa yer almıştır. Böylelikle bilim dünyasında da Ortadoğu kavramı kullanılmaya başlanmıştır.[139]

---

[138]Amerikan Amiral Alfred Thayer Mahan, Amerikan donanmasında uzun yıllar görev yapmıştır. Ülkelerin jeopolitik konumu ve deniz gücü üzerine çalışmıştır. Uluslararası alanda güçlü olmak isteyen ülkenin deniz gücüne önem vermesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bir çok kitap yazmıştır. Başlıca kitapları şunlardır: The Influence of America in Sea Power, The Influence Sea Power upon the French Revolution and Empire, Present and Future The Influence Sea Power upon History.

[139] Davison H. Roderic, *"Where Is The Middle East?",* Foreign Affairs, New York 1960, s.668.

1930'ların sonlarında artık İngiltere Ortadoğu terimini resmi kaynaklarda kullanmaya başlamış ve Eski Dünya Karaları' nın (Avrupa-Asya ve Afrika) birleştiği orta bölümü bu adla anılır olmuştur.[140]

Ortadoğu Bölgesi' ni oluşturan ülkeler hem siyasi hem de fiziki olarak belli sınırları oluşturmaktadır. Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve diğer Kafkas ülkelerini de Ortadoğu ülkeleri arasında olduğunu iddia eden bir takım yaklaşımlar mevcuttur. Fiziki olarak dağ kuşağı coğrafi sınırı çizmekte hem de Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan Devletler siyasi ve ideoloji olarak bu bölgenin dışında kalmaktadır.[141]

Ortadoğu Bölgesi'nin sınırlarındaki yorum farkları, emperyalist ülkelerin bölgeye bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Dünya lideri ve süper gücü olan A.B.D., Ortadoğu bölgesinin sınırlarını, Kuzeybatı Afrika kıyılarından Pakistan' a kadar geniş tutar. İngiltere; bölgenin sınırlarını çizerken petrolü ön planda tutmuştur. Bugün için Ortadoğu Kuzeyde Türkiye, Batıda Mısır, Doğuda İran ve Güneyde Yemen ülkelerinin çevrelediği, kabaca bir dikdörtgeni içine alan bir bölge oluşmaktadır.

Bu bölge üzerinde, Türkiye, İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Mısır, Ürdün, Lübnan, İsrail, Filistin, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman ve Yemen bulunmaktadır.[142]

Ortadoğu, bir yandan Avrupa'nın sömürü bölgesi olmuş diğer yandan da modernleşmeye çalışmıştır. Ortadoğu'nun günümüzde dahi tamamlanamamış modernleşmesi III. Selim döneminde askeri alanda Avrupa teknolojisini ithal etmesiyle başlamıştır. Teknoloji, eğitim ve tarım reformları Ortadoğu'ya yerleşen Avrupalılar tarafından yapılmıştır. I. Dünya savaşı ve sonrasında bölgeye artan müdahale mevcut düzeni oluşturmuştur. 1929' daki büyük buhran Ortadoğu'da ve dünyanın her yanında aynı yaşanmamıştır. Ortadoğu sistemin içinde olmasına rağmen en az hasarla buhranı savuşturmuştur.[143]

Günümüzde ise hızla gelişen ekonomi ve teknolojinin gelişimi birçok süreci de beraberinde getirmektedir. Bunlar; çeşitli örgüt yuvalanmaları, siyasi yönetimler için sıcak

---

[140] İlan Pappe, *Ortadoğu' yu Anlamak,* (Çev. Gül Atmaca), NTV Yayınları, İstanbul 2011, s.5.
[141]Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu "Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar"*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul 1997, s.25.
[142] Ramazan Özey, a.g.e., s.27.
[143] Şevket Pamuk vd., *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, (Çev. Ayşe Edirne), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, s.16.

çatışma bölgeleri, dini ve mezhepsel ayrışmalar, petrolün ekonomik getirisi, kentleşme, nüfus artışı ve göçler olarak sıralanmaktadır.

3.2. Ortadoğu Kentlerinin Tanımlanmasında İslam Kenti Yaklaşımı

Kentler, insanoğlunun idealleri sonucunda ortaya çıkmış tarihler boyu büyüyerek değişmiş ve bugün ki formuna kavuşmuştur. Günümüz kentlerine baktığımızda, aynı ya da farklı ülkelerde de olsa hepsi hakkında belli bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Alanlarının ve ilişkilerinin farklılıklar ortaya koymasına rağmen ortak bir payda da ilerlemeleri, kentlerin üzerinde kurulduğu medeniyet değerlerine bağlı kalarak gelişmelerinden kaynaklanır. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında coğrafi şartlar, yaşam kültürü, din, yaşam biçimi ve hedeflerindeki öncelikler sebep olmuştur.[144]

Fernand Braudel'in tespitiyle "her kent ait olduğu medeniyetin bir eseridir ve her birinin bir prototipi vardır". Kentler medeniyetlerin gelişmesini sağlayan yegâne güçtür. Dolayısıyla kentler ile medeniyetler arasında çift taraflı etkileşim ortaya çıkmıştır. Farâbî'nin "El Medinetü'l-Fazıla" sında vurgulamak istediği gibi, bir kentin kimliği ona kazandırdığı kimlik bütünüdür. Kültür ve medeniyeti bilinen kent, kentte yaşayan insanları anlamayı kolaylaştırır.[145] Kentler değerlerin ve inançların cisimleştiği, insanların kendilerini ifade ettiği sosyal çevrelerdir. Dolayısıyla İslam kentlerinin mekânda neleri yansıttığı ve nelere dönüştüğüne bakılmalıdır.

Tarihte bilinen ilk yerleşim alanları da yukarıda belirtilen ihtiyaçlar sebebiyle Filistin, Mezopotamya ve Mısır'da MÖ 5000 ile 4700 yılları arasında gerçekleşmiştir. MÖ 4400 yıllarında ise kentleşme başlamıştır. Filistin, Mısır ve Mezopotamya' da İslamiyet hakim olmuştur. İslamiyet' e olan hızlı geçiş, yerleşik hayatı da beraberinde getirmiştir.[146] Dolayısıyla İslamiyet kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Kentlerin dağılışına baktığımızda Mali' den Çin'e kadar yayılış göstermektedir.[147]

Gelişen İslam kentleri hızlı ve yaygın bir kentleşme sürecine girmiştir. Müslümanların böylesine hızlı bir şekilde kentler kurup yerleşik hayata geçmelerinin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel pek çok sebebi vardır. Fethedilen bölgeyi elde tutmak, oraya hükmetmek, askeri noktaları tesis etmek, vergi ve ganimetleri toplamak için fethedilen

---

[144] Gülzar Haydar, *Kentlerin Ruhu*, (Çev: Gürkan Selemen), İnsan Yayınevi, İstanbul 1991, s.22.
[145] İlhan Kutluer, *"Kent Kimdir"*, İz Yayınevi, İstanbul 1995, s.5.
[146] Abdulaziz Duri, *İslam İktisat Tarihine Giriş*, (Çev. Sabri Orman), Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s.94.
[147] Fernand Braudel, *Maddi Medeniyet*, Ekonomi ve Kapitalizm, (Çev. M.Ali Kılıçbay, Ankara 1993, s.446.

topraklar üzerinde kentler kurmak gerekmiştir.[148] Müslümanlar yeni gittikleri Antik kentleri de geliştirmeye başlamıştır. Atlantik' ten Çin' e kadar 15'in üzerinde kent kurmuşlardır. Irak'ta Basra ve Kufe, Mısır'da Fustat gibi kentler kurulurken, Doğuda Nişâbur, Merv, Semerkant ve Buhara gibi kalabalık nüfusları barındıran kentler kurulmuş ve bölgeye hâkim olmuştur.[149]

Nehir havzalarında ve ticaret güzergâhlarında kurulan kentler, özellikle Abbasîler devriyle birlikte ekonomik ve sosyal hareketliliğe sahip olmuştur. Müslümanlar hareket sayesinde kentte yaşayan ve ticaretle uğraşan kentli bir unsur olmuş ve fethedilen toprakların İslamlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Kentlerde yaşayan halk, ticari, askeri ve hukuki hayatını İslam'a göre yaşamaya başlamıştır. Yerleşik hayata geçen konar-göçerlerle birlikte kentlerin nüfusu artmış ve Müslüman kimliği oluşmaya başlamıştır. Örneğin; Kûfe ve Basra kentleri, kısa bir sürede 200.000 ve 100.000 üzerinde bir nüfus yaşar hale gelmiştir. Bağdat şehri ise otuz senede 2.000.000 nüfusa ulaşmış ve Ortaçağ' ın en kalabalık kenti olmuştur.[150]

Kentleşme süreçlerini ve nedenlerini anlamak için ilk olarak İslam'ın kent hayatını, toplumsal işleyişini ve uygarlığını anlamak ve yorumlamak gerekir. İslamiyet, bölgesel işleyişte bir "cemaat", evrensel işleyişte de bir "ümmet" düşüncesine ve gelişimine sahiptir. İslam'ın beş temel hizmetini bulunduran zekât, namaz, hac ve oruç dinin sosyal boyutunu oluşturmaktadır.[151]

Müslüman toplumların yaşadığı Basra, Fustat, Kufe, Medine, Mekke ve Şam gibi kentler gelişmiş bir İslam'ın yüzünü temsil etmektedir. İslam'ı temsil eden bu toplum felsefeyle, sanatla ve ticaretle uğraşmakta, sosyal boyutu olan dini alanlara yakın çalışmaktadır. Dolayısıyla İslam, göçebe ve köylü toplulukları birleştirmiş ve kentlerde yaşayarak kentleşmelerine öncülük etmiştir. Bu topluluklar medeniyetin bir parçası olarak Müslümanlaşmıştır.[152]

İslami mimarinin gelişmesi Müslüman kentlerin hem fiziki görünümünü hem de beşeri görümünü oluşturma zeminini ortaya koymuştur. Toplumsal ilişkilerin yönlendirdiği kurumlar, fiziki planlara kullanışlılık kazandırır. Eski Antik kentlerin çoğu, Hippodomos'un

---

[148] G.E. Von Grunebaum, *"The Structure of the Muslim Town"*, Islam, Essays in the Nature and Growth of a Cultural Tradition l955, ss. 141-158.
[149] Andre Miquel, *İslâm ve Medeniyeti*, (Çev: A. Fidan–H. Menteş), İstanbul 1991, s.154.
[150] Maurice Lombard, *İlk Zafer Yıllarında İslâm*, (Çev. İsmet Özel), İstanbul 1983, s.119.
[151] Jean-Lous Micon *"Dini Kurumlar", İslam Şehri*, (Ed. R.B. Searjeant, Çev. Elif Topcugil), İstanbul 1992, ss.13-50.
[152] Andre Miquel, a.g.e., s.103.

geometrik yasaları ve Babil' in on iki tabanlı Babil astrolojisi üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla kent ile kozmos arasındaki metafizik ilkeler, kentlerin şeklini, kuruluş yerini ve mimarisini belirlemiştir.[153] Kent inşa edilirken kentin fiziki yapısı toplumun inançlarını, adetlerini ve toplumsal yaşayışlarının bir yansıması olarak belirmiştir.[154]

Kentlerin kuruluş felsefesine göre cami İslam kentlerindeki merkezi, meydanlar ise Avrupa'daki merkezleri ifade etmektedir. Meydan ve meydan etrafında gelişen Batı'daki kent siyasal, ekonomik ve toplumsal örgütlenmelerden oluşmaktadır. İtalya kentlerinde "piazza" meydanı ifade ederken, İslam kentlerinde ise büyük meydanlar örneğin Sultanahmet gibi sosyal, ekonomik ve siyasal hayatın merkezini ifade etmiştir. Batılı anlamda İslam kenti[155] meydanlarını ise câmi avlusu ifade etmektedir. İslam kentlerinde Batılı anlamda meydan olmayışını araştırmacılar eksiklik olarak ifade etmiştir.[156] Mehmet Ali Kılıçbay' ın "Şehirler ve Kentler" adlı eserinde de "Kentleri bütünsel toplumsallığın üretileceği meydanların oluşmasına tanık olmamıştır" diyerek Batılı anlamda meydanların olmayışını ifade etmiştir.[157]

İslam kentleri sosyal fonksiyonlarının devamlılığı ve değişimi ile batılı kent düşünürlerinin birçok kere inceleme ve karşılaştırma alanları olmuştur. İslam kültürünün en önemli özelliklerinden kahvehane kültürü Bernard Lewisi sosyalleşme alanı olarak şaşırtmış ve Ortadoğu coğrafyasında çoklu ve entelektüel kimliklerin mümkün olduğunu ortaya koymuştur. Eski medeniyetlerin yuvası olan Ortadoğu bölgesindeki devletler yakın zamanda kurulmuştur. Ekonomik gelişim, askeri ve siyasi meşrutiyetler anlamında bölge hala sıcak temasların yaşandığı ve değişimin olduğu alandır. Köklü kimliklere sahip olan bölge söz konusu çerçevede değişimini hâlâ sürdürmektedir.

3.2.1. İslam Kentlerinin Dinamikleri

Kentler bir toplumun ihtiyaçları ve değerlerinin baskısı altında birçok kurumun doğuşuna ve gelişmesine imkân verirler. Toplumlardaki kurumlar, o toplumun önceliklerini, kimliğini, geleceğini, değişimini hazırlayan ve pekiştiren temel unsur olmuştur. Bu noktada, kentler birçok kuruma altlık oluşturup geliştirilmesini sağlamıştır, dolayısıyla toplumların kendi istekleri ve idealleriyle oluşturduğu bütünleşik bir yapı ortaya çıkmıştır. İslâm

---

[153] Mircia Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu,* (Çev. Ümit Akdağ), Ankara 1994, ss.26-31.
[154] Gülzar Haydar, a.g.e., ss.23-30.
[155] Nikita Eliseef, *"Fizîkî Plan", İslâm Şehri*, (Ed. R.B.Seargeant, Çev. Elif Topcugil) İstanbul 1992, s.136.
[156] Mehmet Ali Kılıçbay, *Şehirler ve Kentler*, Ankara 1993, s.30-32.
[157] Mehmet Ali Kılıçbay, age, s.33.

kentlerindeki dinamik fonksiyonları ortaya koymanın yolu, sosyal hayatı tanıma ve değişimlerini anlamayla mümkün olmuştur.[158]

Müslümanların sosyalleştiği İslam kenti kurumları bireyi yoğurup, şekillendirmiştir. Câmi etrafında gelişen sosyal hayat, loncaların esnaf ahlakıyla birleşince ortaya dayanışmacı, organik, herkesle bütünleşik ve kentte yaşan bir toplum çıkmıştır. İslam kenti kurumları, sosyal hayatla bütünleşik, kendi üretimini yapan sosyal, siyasal ve geleneklerin kentle olan ilişkisini benimsemiş özgün bireyler ortaya çıkarır.

İslam kentlerinde vakıf, kentin sosyoekonomik faaliyetlerinin başladığı teşkilattır. Ribatların oluşturduğu sınır karakolları Bizans kilise vakıflarına benzer bir sisteme sahiptir. Ortadoğu şehrini, Avrupa' daki feodal dönem şehirlerinden ayıran önemli kıstastır. İmaret vakıf olarak kurulan hastane, okul, aşevi ve dükkânların cami etrafında kurulup yaşatılmasıyla oluşmuş üniteler bütünüdür.[159]

İslamiyet'in kabulüyle ortaya çıkan birlikte hareket etme düşüncesi kent hayatında da kendini göstermiştir. Müslüman kentlerin coğrafi olarak birbirine yakın olması sosyal ve fiziki benzerlikteki yapılarını da olumlu yönde etkilemiştir. Bağdat ve Samarra Müslümanlar tarafından belirli bir plan dâhilinde kurulmuştur. Kentlerde, kent planını halk değil, kenti kuran bir veya birkaç kişi belirlemiştir. Düzenli bir kent planına sahip olmayan İslam kentleri diğer toplumların kent planlarını örnek almışlardır.

Batı kentinin bilimsel önceliğini tanımlamak için İslam kentini tanımlama girişimlerine başvurulmuştur. Batı kentinin dini dönüşümünü İslam kenti üzerinden açıklamaya çalışılmıştır. Sekülerliğin Modern Batı' da mekân kentlerdir.[160] Max Weber'in İslam kenti üzerine tartışmaları, Batı kenti formunu ortaya koyarken ki tanımlamalarından oluşmuştur. Kendine has kale ve surları olan, ticari, ekonomik ve kendi özerkliğine sahip kentler olarak Batı kentini ifade etmiştir.[161] Weber İslam kentinin bir bütün olarak oluşmadığını ifade etse de[162] antik çağlardan günümüze kadar İslam kenti gerçeğinin varlığı da inkâr edilememiştir.[163]

---

[158] Gülzar Haydar, age, s.64.
[159] İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2016, ss. 310-311.
[160] Lewis Mumford, *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, (Çev. Güral Koca ve Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2003, s.450.
[161] Max Weber, *Kent*, (Çev. Musa Ceylan), Yarın Yayıncılık, İstanbul 2010, ss. 73-91.
[162] Max Weber, a.g.e., ss. 114-116.
[163] Janet Ebu-Lughod, *"The Islamic City-Historic Myth, Islamic Essence, and Contemporary Relevance",* International Journal of Middle East Studies, 1978, ss. 155-159.

Tablo 3.1 İslam Kentinin Dinamikleri

Kent Merkezi	• Câmi, Cemaat • Hükümet Konağı
Kent İçi Yollar	• Yollar düzensiz, kısa, dar ve çıkmaz sokaklara sahiptir. • Cadde ve sokakların sınırları müstakil binaların dış avlu duvarlarıyla belirlenmiştir.
Çarşı-Lonca ve Esnaflık	• Kentlerde ticaret faaliyetleri camilerin etrafında toplanmıştır. • Çarşı sokak boyunca dizilen dükkânlardan oluşmakta ve güvenlik gerekçesiyle diğer sokaklara bağlandığı noktalarından kapılar kapalıdır.
Mahalleler ve Evler	• Kabilecilik anlayışının ortaya çıkardığı din ve millet farklılığından dolayı mahalleler parçalı yapı kazanmıştır. • Ev tiplerinin genelde avlulu yapıya sahiptir. Nedeni sıcaklardan koruma ve mahremiyet.
Diğer Unsurlar	• Sosyal alanlar vardır ama anıt, meydan gibi alanlar yoktur. • Hamamlar genelde Camiye yakın yerlerdedir. Surlar İslam kentlerinde kullanılmaya başlanmıştır.

Kaynak: Mustafa Demirci, İslam' da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri, İSTEM(İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsıkîsi) Dergisi Sayı:2, 2003, s.137-146, makalesinden tarafımdan tablolaştırılıp, oluşturulmuştur.

İslam coğrafyasında oluşan kentler müstakil ve çoğunlukla tek katlı koca bir adayı kaplamıştır. Günümüzde ise yapı inşa tekniğinin gelişmesi ve zenginlikle gelen refah seviyesinin artması, yüzölçümleri büyük ve çok katlı yapılar yapılmasına neden olmuştur.

Günümüzde ise küreselleşmenin getirdiği modern yapılar İslam kenti dinamiklerinin ana kaynağı olan kurumları modern ve tekdüze şekle dönüştürmüştür. İslamiyet'in getirdiği düşünce sistemi ve hayat anlayışı ile hem Batı'dan etkilenmiş hem de İslam kentlerinin fiziki yapıları dönüşüme uğramıştır.

3.2.2. İslam Kentlerinin Genel Özellikleri

Kent, insanların birlikte yaşadığı, ortamı şekillendirdiği tarihsel, sosyal, dini, kültürel ve mimari alanda oluşturduğu yaşantıların tamamıdır.[164] Bir yerde yoğunlaşmanın kentin kökeninde çeşitli roller oynayan farklı ihtiyaçlar yüzünden meydana geldiği bir gerçektir. İnsanların bir arada yaşamasının üç sebep vardır: Besin, savunma ve değiş-tokuştur. Aynı zamanda ilkel durumdan başlayarak kent haline ulaşmayı sağlayan bu faktörlerdir.[165]

[164] Köksal Alver, *Kent İmgesi, Kent Sosyolojisi*, (ed. Köksal Alver), Hece Yayınları, Ankara 2012, s.9.
[165] Nikita Eliseef, a.g.e., s.116.

Bu süreç dâhilinde kurulan ve tasarlanan kentler içerisinde İslam kenti, inanç ve değer temelinde kaygılar üzerine şekillenmiştir. İlahi tevhit dini olan İslam'ın tevhidi yapısı toplumları olduğu kadar bireyleri de tek bir Tanrı'ya kulluğa teşvik etmeye ve gündelik faaliyetlerinde yalnızca Şeriat 'ın otoritesine yer vermeye çalışır. Dolayısıyla İlahi Yasa Koyucunun isteğine uygun olarak kentsel bir toplumun sadece dini kurumları olabilir. Bu durum Müslüman kentlerdeki politik, sosyal ve ekonomik kurumları da ziyadesiyle şekillendirmektedir.[166]

İslam kentlerinin fiziki ve sosyal yapısındaki benzerlik caminin kentin merkezinde kurulmasının verdiği ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri yoğunluktan kaynaklanmaktadır.[167] Toplum ihtiyaçlarını bilen ve ona göre planlanan kentler uzun süreli olmuştur. Bu tip toplanmalar ilk olarak kasaba daha sonra gelişme ve nüfusun artması kent olmuştur. Camii etrafında gelişen kentlere Mağrib'te Rabat ve Palmire' deki Bel Tapınağında örnektir.[168] Bir diğer örnek mezarlıklardır. İslamiyet' te köyün, kasabanın ve kentin girişlerine ya da yol üzerlerine ahiret inancını akılda tutmak ve dünya ile bütünselliği korumak için mezarlıklar yapılmıştır. Karmaşık topoğrafyalara kurulan İslâm kentleri bu özellikleriyle Batılı seyyahlar ve araştırmacılara göre planlı bir kent özelliği taşımamaktadır.[169]

Geleneksel İslam kentlerinde kurumlar ve onların yöneticileri kendilerini çarşı-pazar ve mahalle hayatında kamu ahlakının gözetleyicisi ve denetleyicisi olarak görüyorlardı. Kethüda esnafın işlerine nezaret ederken, muhtesip çarşı, pazarda bu görevi yerine getiriyordu. İdari olarak en küçük birim olan mahallede imam asayişin sağlanmasında ve mahallenin ihtiyaçlarını karşılamada özel görevler üstlenmiş bir temsilcidir. İmam bir şekilde mahallenin resmi ve dini otoritesi olarak işlevler üstleniyor, gayri meşru olayları güvenlik görevlilerine bildiriyordu.[170] İslam kentlerinin diğer özelliklerinden biri de yüz yüze ilişkilerin gelişmesi, kendi göbeklerini kendilerinin kesmesi ve meselelerini yerinde halletmeleridir.

Duvarlarla dini gruplara göre alt bölümlere (harat) ayrılan mahallelere, yani her biri gerçek bir kentsel birim olan yan yana sıralanmış bölgelere bölünmüştür. Örneğin Hıristiyan

---

[166] Jean Louis Michon, a.g.e. s.14.
[167] Mustafa Demirci, *"İslam'da Kent ve Kentin Sosyal Dinamikleri"*, İstem Dergisi, İstanbul 2003, s.137.
[168] Nikita Eliseef, a.g.e., s.114.
[169] Turgut Cansever, *Kubbeyi Yere Koymamak*, İz Yayınları, İstanbul 1998 s.90.
[170] Celalettin Çelik, *Kent ve Din', Kent Sosyolojisi,* (Ed. Köksal Alver) Hece Yayınları, Ankara 2012, ss.248-249.

derneklerinin Şam kentinin kuzeyine yakın mahallerde toplandığı, Yahudi mahallerinin ise Bab Kaysan yakınlarında toplandığı ve Müslüman Mahallelerinin ise kentin Batısında toplandığı bilinmektedir. Alt bölümlerde toplumsal hayatın tüm gereksinimlerini karşılayan her tür kurum mevcuttu, bunlar mescid, hamam, fırın, meyve sebze satıcısı (bakkal), baharat, yağ satıcısı (saman) ve lokantadan (tabbak) oluşuyorlardı.[171]

Buradan hareketle İslam kentinin çarşıları, ticari hayatı şekillendiği için sosyal kontrol merkezleridir. Müslüman dünyasında üç tür temel ticari ilişki biçiminin olduğu söylenebilir. Bunlar; 1. Kentlerin bulunmadığı kısmen yoğun nüfusu olan yerlerdeki haftalık kırsal kesim pazarları. Bu pazarların genel bir özelliği, alıcı ve satıcıların nerdeyse yarım günlük yollardan gelmeleridir. Kuruldukları haftanın gününe ya da yerine göre adlandırılan bu pazarlar, bazen de kentlere gitmektedir. 2. Fuarlar (Mevsim) 3. Kent pazarlar. Buradan anlaşıldığı üzere, kent yalnızca Müslüman uygarlığının merkezi olarak seçilen bir yer değildir; aynı zamanda son derece karmaşık bir yapısı vardır. Dolayısıyla sosyoekonomik açıdan bakıldığında; ithalat ve ihracat ticaretini, gıda maddeleri ve ham madde kaynaklarını, kentten kırsal kesime yapılan satışları, ülke içi ihtiyaçların karşılanmasını ve ülke içi yeniden dağıtımı da göz önünde bulundurmak gerekir.[172]

Ortadoğu coğrafyasında tarım ve hayvancılığa dayanan kültürünü muhafaza eden kategori olarak 'bedevi' toplumu saymak yanlış olmaz, kentleşmiş toplum kategorisi olarak da 'hadari' toplumu karşısına oluşturabiliriz. Bir bakıma bedevi toplum köylü toplumla eşleşirken, hadari toplumda kentli toplumla eşleşir.[173]

Dolayısıyla yukarıda bahsedilen İslam kenti dinsel ritüelleri kolaylaştıran Müslüman kimliğini pekiştirmesine yardımcı olan ve diğer toplumlarla etkileşim içerisinde kurumsallaşmıştır. Orta Doğu'daki kentleri geleneksel İslam kenti olarak ele alan yaklaşımlarda, kentin dinsel işlevinin mekânsal yapıyı belirlediği ve caminin kültürel, eğitimsel, dinsel işlevleri dolayısıyla kenti belirleyen en önemli öğe olduğu öne sürülmektedir. Dinin sosyal kontrol ve idari merkezi oluşturmaktadır. Mahallelerde güçlü bir kontrol olgusu olarak önümüzde çıkmaktadır. Sömürgeciliğin doğuşuyla, ya da sömürge baskıları ve rekabetçi fiyatlarla Müslüman dünyasına Avrupa'da üretilen malların akması,

---

[171] Nikita Eliseef, a.g.e., s.128.

[172] Pedro Chalmeta, Pazarlar', İslam Kenti, (Çev. Elif Topcugil, Haz. R. B. Searjeant), İz Yayınları, İstanbul, 1997, ss.132-133.

[173] İbn-i Haldun, Mukaddime, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, ss. 98-99.

yöresel zanaatkarların işsiz kalmalarına ve zamanla çeşitli zanaatların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Modern taşımacılık sistemlerinin sadece malları bir yerden bir yere taşıma vasıtası değil, geleneksel ticaret yollarını da değiştirmiştir.

19. ve 20. yüzyıllardaki "nüfus patlaması", Müslüman kentlerinde artan bir hızla yerleşiklik ve kentleşme süreci doğurduğundan, kentlerde aşırı büyümeye sebep olmuştur. Toplumsal ve ekonomik bağların zayıflaması da bu olguyu desteklemiştir. Modern değişiklikler 19. yüzyılın Ortadoğu kentlerine, çoğunlukla merkezi bir planlama ya da kontrol olmaksızın geldi, kentler bu değişiklikleri kendi yapılarına ve ritimlerine uydurarak yavaş yavaş yerel kent anlayışından vazgeçmek zorunda kalarak küresel değişime ayak uydurmuştur.

3.3. Ortadoğu' da Küresel Kent Olgusu

1960' larda Arap ülkeleri dünyadaki ham petrolün %15' ini üretiyordu ve dünya rezervlerinin %65' i bu bölgedeydi. Tüketimin fazla olmadığı yerli pazarda petrolün büyük kısmı ihraç ediliyordu. Sırasıyla en büyük üreticiler, İran, Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan izliyordu. İstatistikler ve ekonomik gerçekler kadar önemli olan küresel aktör ve tasarımlar Arap ülkelerinin ekonomik kaynaklar açısından zengin olduğu yanlışını ortaya çıkardı. Arap ülkelerinin 1998 yılında BM raporuna göre GSYİH toplandığında 589 milyar dolardır. Arapların dünya nüfusunun %6' sını oluşturmasına rağmen dünya gayrisafi yurtiçi hasılasının sadece %2' sine sahiptir. Bölgedeki petrol rezervlerindeki farklılıklardan dolayı, dünyanın en zengin Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeleriyle Yemen gibi fakir ülkelerin arasındaki uçurum kapanmayacak gibidir. Zengin ülkelerin petrolüne ihtiyaç bu ülkeleri sadece yerelde değil küresel anlamda da bir güç sahibi olmaya zorladı. Dünyada varlık dağılımının en tepesindeki %1'lik kesim, dünyadaki servetin %46'sına sahiptir. Gelir eşitsizliği, esenliğin diğer boyutlarındaki eşitsizlikleri de etkilerken; bunun tersi de doğrudur.

Orta Doğu'nun orta gelirli ülkelerine atıfta bulunarak, işçilerin kırsal kesimlerden kentsel istihdama geçtikleri, kentsel kayıt dışı sektörün büyümesi ve bazı sektörlerde sınırlı resmi üretim büyümesine neden olduğu anlamına gelmektedir.[174] En yüksek kentleşme oranlarına sahip Batı Avrupa, Kanada, Arjantin, Şili, Avusturalya ve Yeni Zelanda'dır. Bu tarz nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde kentleşmenin de yüksek olduğu düşünmek

[174] Robert Potter B, *The City in The Developing World*, Pearson Education Limited, 1998, s.162.

yanlış olacaktır. Örneğin Ortadoğu Bölgesinin nüfusu birçok bölgede yoğunlaşmıştır ancak ortalama kentleşme oranı yoğunlaşmaya göre yüksek değildir.[175]

2000 yılında Ortadoğu bölgesi 300 milyon nüfusa sahiptir. Kentte yaşayan insanların oranı %59, kırsalda yaşayanların oranı ise %41' dir. Bölgedeki hızlı nüfus artışı (%o 2,5) ve Uzakdoğu-Asya göçleriyle nüfus patlaması yaşanmıştır. Öyle ki 2017 yılına gelindiğinde toplam dünya nüfusunun 463 milyonu Ortadoğu' da yaşamakta, bu nüfusun da %68' si kentlerde, %32' si kırda yaşamaktadır. Ekonomik cazibesi, petrol sermayesi ve ortaya çıkan barınma ihtiyacı kentlerde mekânın değişimine neden olmuştur. Müstakil ve az katlı evler yerini çok katlı, dikine mahalle şeklinde gökdelenlere ve kulelere bırakmıştır.[176]

Bölge genelinde kentleşme seviyesi ve ilerleyişi aynı seviyede değildir. Yemen, Irak, Mısır ve Suriye kentleri hem ağır bir savaş geçirmiştir hem de terör olayları faal durumdadır. Avrupa' ya göre sanayileşme ve kentleşme süreci geç başlayan Ortadoğu savaşlarla birlikte belli kentlerde sadece yaşanabilir ortamlar sağlayabilmiştir. Körfez ülkeleri başta olmak üzere, İsrail ve Türkiye' de kentleşme oranları yüksektir. Dubai, Tel Aviv ve İstanbul başlıca kentleşme oranı yüksek kentlerdir.[177]

Ortadoğu bölgesinde Tablo 3.2.' ye baktığımızda ortalama nüfus artış hızının, dünya ortalama artış hızının neredeyse iki katı olduğu görülmektedir. Körfez ülkelerinin genelde kadın başına düşen çocuk sayısı ile ortalama nüfus artış hızı arasındaki farkın çok fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun temel nedenleri arasında şunları sayabiliriz. Finansal büyüme, hizmet ve katma değeri yüksek alanların yani serbest bölgelerin oluşması ve ev hizmetleri (temizlik, çocuk bakıcılığı) gibi alanlardaki yoğun işçi göçü talebidir.

Metropol alanlarının büyük bir kısmı devlet veya ulusal başkentler olması rastlantı değildir. Seçilmiş (Bakanlık) karar vericilere yakın olmak, özellikle özel sektördeki karar alıcılar için güçlü bir çekiciliğe sahiptir. Böylelikle şirketler, merkez ofise yakın bir yere yerleşmek için cazibe merkezlerini buraya çekmektedirler. Buda birçok bağlantılı veya ilgili işletmeyi cezbetmektedir. Bakanlıklara yakın olmak ve seçilmiş karar vericiler, özellikle

---

[175] Michael Witherick, *The Urban World*, Stanley Thornes Ltd., England, 1999, s.11.
[176] Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard 2017, (15 Haziran 2018).
[177] Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard 2017, (15 Haziran 2018).

özel sektördeki karar alıcılar için güçlü bir çekiciliğe sahiptir. Bunu desteklemek, çoğu metropol ekonomilerinin bazı sektörlerde oldukça gelişmesine neden olmuştur.[178]

Bu sektörler, daha yakın rekabetçi kentlerle yarışarak sahneyi devralıp güçlenir ve rekabet edilemez hale gelirler. Ulusal şehir sistemlerinde diğer şehirlerle kıyaslandığında, çoğu metropol alanı uzun bir tarihe sahiptir ve gerçekten de kentler arası yerleşimler arasındadır.

Tablo 3.2 Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Verileri 2017

ÜLKELER	ORTALAMA NÜFUS ARTIŞ ORANI	KADIN BAŞINA DOĞURGANLIK ORANI	KENTLEŞME ORANI(%)	ORTALAMA ÖMÜR
BAHREYN	2,6	2	87	77
KIBRIS	0,8	1,3	65	81
MISIR	2,1	3,2	46	72
IRAN	1,2	1,6	75	76
IRAK	3,1	4,3	71	70
İSRAİL	1,6	2,9	96	83
ÜRDÜN	4,3	3,3	76	75
KUVEYT	4,6	2	86	75
LÜBNAN	4,8	1,7	83	79
UMMAN	6	2,6	81	78
KATAR	5,6	1,9	97	79
S.ARABİSTAN	2,6	2,5	92	75
SURİYE	-2	2,9	54	71
TÜRKİYE	1,6	2	93	76
B.A.E.	1,8	1,7	84	78
YEMEN	2,6	3,9	38	66
ORTALAMA	2,1	3,4	78	76
DÜNYA ORT.	1,2	2,5	67	60

Kaynak: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard 2017, raporundan yararlanılarak tablolaştırılıp, oluşturulmuştur, (15 Haziran 2018).

Günümüzde İstanbul, Dubai ve Mekke gibi şehirlerde camiler, alışveriş merkezleri ve oteller iç içe geçmiş durumda ve İslam'ın emrettiği ibadetleri engelleyecek bir durum teşkil etmemektedir. Hatta sosyal tesisler veya iş yerlerinde hayatın içine işlenmiş bir ibadetler silsilesi mevcuttur. Kâbe'nin etrafındaki kuleler ve Çamlıca tepesindeki camii modern yapıların İslam'ın içinde olduğuna kanıttır. Dünyanın en yüksek binası Burj Khalifa Dubai' dedir. Dünyadaki 300 metre üzerindeki toplam yapıların 32' si, 200 metre üzerindeki

[178] Michael Witherick, a.g.e., s.21.

155 yapı ve 150 metre üzerindeki yapıların da 287 tanesi bu bölgededir. Amerika Birleşik Devletlerine bakacak olursak, 300 metre üzeri 20, 200 metre üzeri 190 ve 150 metre üzeri 755 yapı bulunmaktadır. Dünyadaki en yüksek ilk 20 bina sıralamasında 13' ü Asya, 4' ü Amerika ve 3' ü Ortadoğu da bulunmaktadır.[179]

Beyrut ve Bahreyn gibi şehirler de üretici hizmetleri son on beş yıl içinde hızla büyümüştü. Kentsel ve bölgesel ekonomilerde gelişmiş üretici hizmetlerinin rolü üzerinde literatüre bir büyüme gövdesi vardır. Üretici hizmetlerinde kentsel uzmanlık, ABD 'nin bazı büyük metropolleri yüksek ortanca gelir ve hızlı ekonomik büyüme ile ilişkili olmuştur.[180]

Körfez İşbirliği Konseyi, ülkeleri, petrol zengini altı Arap devleti (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) son on yılda otoyolların, gökdelenlerin ve hayaller âlemi projelerinin kaynağı haline dönüştürülmüştür.

2000-2008 yılları arasındaki petrol fiyatlarındaki artış, petrolünden gelen gelirin akıllıca kullanımı bölgeyi fiziki ve ekonomik olarak geliştirmiştir. KİK' in raporlarına göre bu fiyat artışları Gayri Safi Milli Hasılayı 1 Trilyon dolara çıkarmıştır. KİK gerçekleşen yatırımlar gibidir. Çünkü KİK üyeleri devlet yönetiminde olan ailelere mensuptur. Ekonomi de buna göre şekillenmektedir. Buradan çıkarım ise Ortadoğu' da kapitalist oluşum, küresel pazarın ufak bir yansımasıdır. Dünya pazarıyla hızlıca bütünleşen toplumlar sosyal ilişkilerini evrimleştirmişti.[181]

Üçüncü Dünya ülkelerini kucaklamak yerine gelişmiş ekonomi. "Küresel" fiber optik kablo ağı, Afrika, Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve Orta Doğu'nun çoğu bölgesi (Petrol Ekonomisti ve Telecoğrafya, 1996) hariç olmak üzere sadece Kuzey Amerika, Avrupa ve Kuzeydoğu Asya'yı birbirine bağlamaktadır.[182]

Uluslararası işbölümü artıkça bölgesel merkezlerde ağa katılmaktadırlar. Kentler kendi fonksiyonlarını değerlendirerek yapılanma sürecine girmektedir. Endüstrileşme süreci bu olguyu arttırmış ve küresel süreçler belirleyici olmuştur.[183]

İslam kenti ya da İslam dininin yaygın olduğu coğrafyalardaki kentlerdeki gelişmeler dikkate alındığında geçmişten günümüze ticaret ve pazar yeri olma, İslam kentlerinin en

---

[179] The Skyscraper Center, http://www.skyscrapercenter.com/buildings 2018, (18 Haziran 2018).
[180] John Short Rennie vd., *Globalization and The City*, Pearson Education Limited, London 1999, s.33.
[181] Adam Hanieh, *Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf*, Nota Beta Yayınları, Ankara, 2012. s. 37.
[182] John Short Rennie vd., s.21.
[183] Hüseyin Bal, Kent Sosyolojisi, Stüdyo Star Ajans, Bursa, 2016, s. 92.

önemli özelliğidir. Bugün de önemini korumaktadır. Son peygamber Hz. Muhammed' in ve ailesinin ticaretle uğraşması ticaretin önemli bir alan oluşturmasını sağlamıştır.

İslam kentlerinin diğer bir özelliği mekân bakımından Avrupa ülkelerine göre daha zorlu bir coğrafyaya sahip olmalarıdır. İslam kentleri kendi içinde petrol zengini olan kentler, dünya finans kaynakları açısından ön planda olan kentler, ultra yoksul olan kentler ve savaş halinde olan kentler gibi birbirinden keskin şekilde ayrılabilen kentler olarak dikkat çeker.

Bununla beraber insan haklarının uygulanması, eğitim imkânları, sosyal ve siyasal yaşama katılabilme, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, uzmanlaşma ve gündelik yaşam konularındaki farklılıklar yönüyle seküler dünyanın yani Batı Dünya' sının kentlerinden ayrılmaktadırlar.

3.3.1. GAWC Küresel Kent Sınıflandırmasında Ortadoğu Kentlerinin Yeri

Yukarıda ilk defa 1998'de yapıldığını bahsettiğimiz Alfa, Beta ve Gama Küresel Kent Sınıflandırması, İstanbul, Tel Aviv, Abu Dabi, Kahire, Dubai ve Tahran kentlerinin, uluslararası bir çalışmada ilk defa yer alması açısından önemlidir. Tablo 3.3.'de görüleceği üzere İstanbul "Gama", Tel Aviv, Abu Dabi, Kahire, Dubai ve Tahran ise "Kanıt Taşıyan" kentler olarak sınıflandırmada yer almışlardır. İstanbul küresel kent olarak adlandırılırken, Tel Aviv, Abu Dabi, Kahire, Dubai ve Tahran dünya kenti olarak nitelendirilmiştir.[184]

1998'den sonraki yeni formlarla 2000[185], 2004[186], 2008[187], 2012[188] ve 2016[189] yıllarında çalışmalar tekrarlanmıştır. 2000 yılında İstanbul, Dubai, Kahire ve Beyrut kentleri Beta seviyesindedir. Tabloya giren diğer kentler ise Cidde, Tel Aviv, Riyad, Abu Dabi, Kuveyt, Lefkoşa Gama sıralamasındadır. 2004 yılında ise İstanbul, Dubai ve Kahire Beta seviyesindedir. Beyrut, Tel Aviv, Abu Dabi, Lefkoşa, Cidde ve Riyad ise Gama seviyesindedir. 2008 senesinde İstanbul ilk defa Alfa seviyesine yükselmiştir. Tel Aviv, Dubai, Riyad, Kahire, Kuveyt, Cidde, Beyrut ve Lefkoşa ise Beta seviyesindedir.

2012 yılında Dubai Alfa seviyesine yükselmiştir, İstanbul Alfa seviyesinde devam etmiştir. Kahire, Tel Aviv, Beyrut, Riyad, Doha, Abu Dabi, Amman, Lefkoşa ve Kuveyt

---

[184] J.V. Beaverstock ve diğerleri, "A Roster of World Cities".
[185] The World According to GAWC 2000, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2000t.html (18 Haziran 2018).
[186] The World According to GAWC 2004, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2004t.html (18 Haziran 2018).
[187] The World According to GAWC 2008, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2008t.html (18 Haziran 2018).
[188] The World According to GAWC 2012, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2012t.html (18 Haziran 2018).
[189] The World According to GAWC 2016, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2016t.html (18 Haziran 2018).

Beta seviyesindedir. 2008 ile 2012 yılları arasında en büyük ilerleyişi Katar' ın başkenti ve en büyük kenti Doha yaşamıştır.

Tablo 3.3 GAWC Dünya Şehirleri 1998-2016 Envanteri

Yıllar	Alfa (++,+,Alfa,-)	Beta (+,Beta,-)	Gama (+,Gama,-)	Yüksek Yeterlilik	Yeterli
1998			İstanbul **(-)**	Tel Aviv, Abu Dabi, Kahire, Dubai	Tahran
2000		İstanbul **(+)** Dubai, Kahire **(Beta)** Beyrut **(-)**	Cidde, Tel Aviv, Riyad **(Gama)** Abu Dabi, Kuveyt, Lefkoşa **(-)**	Amman, Ruwi	Doha, Limasol Tahran
2004		İstanbul, Dubai, Kahire **(Beta)**	Beyrut, Tel Aviv **(+)** Abu Dabi **(Gama)** Lefkoşa, Cidde, Riyad **(-)**	Amman, Limasol, Kuveyt	Doha, Ruwi Tahran
2008	İstanbul **(-)**	Tel Aviv, Dubai **(+)** Riyad, Kahire, Kuveyt **(Beta)** Cidde, Beyrut, Lefkoşa **(-)**	Amman (Gama) Doha **(-)**		Kudüs Ankara Abu Dabi
2012	Dubai **(+)** İstanbul **(-)**	Kahire, Tel Aviv, Beyrut **(+)** Riyad, Doha **(Beta)** Abu Dabi, Amman, Lefkoşa, Kuveyt **(-)**	Cidde **(+)** Ankara **(Gama)**		İskenderiye Kudüs İzmir Haifa
2016	Dubai **(+)** İstanbul **(Alfa)** Riyad **(-)** Tel Aviv **(-)**	Kahire **(+)** Doha, Lefkoşa, Abu Dabi, Beyrut **(Beta)** Kuveyt, Cidde, Amman **(-)**	Ankara **(Gama)**	Limasol	İzmir Kudüs Bursa Haifa Sanaa

Kaynak: GAWC 1998-2016 yılları arasındaki raporlar göz önünde bulundurularak tarafımdan tablolaştırılıp, oluşturulmuştur.

Son yapılan 2016 sınıflandırmasında, Dubai ve İstanbul Alfa seviyelerini koruyor. Riyad ve Tel Aviv ise son yapılan çalışmada Alfa seviyesine yükselmektedir. Kahire, Doha, Lefkoşa, Abu Dabi, Beyrut, Kuveyt, Cidde ve Amman ise Beta seviyesinde yer almaktadır. Son sınıflandırmada Ankara Gama seviyesinde, İzmir ve Bursa ise yeterli sınıflandırmasında yer almaktadır.

Ayrıca İstanbul, yapılan bu ilk sınıflandırmanın dört kıstastaki ölçümlerinde reklamcılık, bankacılık ve hukukta yer almakta, muhasebecilikte ise bulunmamaktadır. Reklamcılıkta majör merkez, bankacılıkta minör, hukuk kıstasında minör merkez olarak değerlendirilmiştir. İstanbul, toplamda almış olduğu puan ile beraber bir gama küresel kenti olarak tanımlanmıştır. Tel Aviv bankacılık ve hukuk ve muhasebecilik kıstasında bulunmaktadır. Abu Dabi, Kahire ve Dubai ise sınıflandırmada sadece hukuk ve bankacılık kıstasında vardır. Her ikisinde de minör merkez olarak değerlendirilip, bazı kanıtlar taşıyan şehir olarak kalmıştır.

Bu sınıflandırmada daha önce küresel kent sınıflandırmasında giremeyen ancak değerlendirmeler neticesinde bu kategorilere girme yeterliliğine sahip olabilecek kentlerin "yüksek yeterli" ve "yeterli" kentler olarak adlandırıldığı bilgisi verilmişti. İşte Tablo 3.3'de görüleceği üzere 2016 yılındaki son sınıflandırmada İzmir ve Bursa" yeterli" kentler kategorisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bir diğer B.A.E şehri Abu Dabi ise Beta seviyesindedir. Bunlar önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

GAWC'ın 2012 yılındaki sınıflandırmasında dikkat çekici bir durum Ankara'nın "Gama" şehir olarak tanımlanmış olmasıdır. Buradan yola çıkarak Sassen'in de üzerinde önemle durduğu ve örnekler arasında verdiği İstanbul-Ankara kentsel vektörü bağlamında her iki şehrin yakınlaşması önemli bir küresel politika hattına dönüşmektedir. Bu hattın küresel ölçekte hem Türkiye'yi hem iki şehri daha önemli bir hala getireceği düşünülmektedir. 2016 yılındaki sınıflandırma da ise Ankara sınıflandırmasını korurken, İzmir ve Bursa da "yeterli" şehir olarak sınıflandırmaya girmiştir. Yalnızca Sassen'in değil Peter Taylor'un da ifade ettiği gibi güçlü ülkeler çoğu zaman birden fazla şehrine küresel şehir olmasına olanak tanımaktadır, zayıf ülkeler ise ülkenin tek bir şehrine küresel şehir misyonu biçmektedir.

Hem ülkemizin hem de kentlerimizin gerek bölgesel gerek küresel konumda daha sağlam yerler elde edebilmesi için Ankara ve İstanbul'un kendi aralarında daha kuvvetli bir şekilde işbirliğine, birbirleriyle yakınlaşmaya gitmelerinin önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu yakınlaşmaya İstanbul ve Ankara arasında inşa edilen ve tamamlanan hızlı tren de katkı sunabilir. İstanbul ve İzmir arasında inşa edilen otobanın İstanbul ve İzmir şehirlerini de bu manada yakınlaştırabileceği söylenebilir. Üçüncü havalimanının açılmasıyla İstanbul ve Türkiye dünyanın önemli havaüstlerinden birisi olacağını söylemek yanlış olamayacaktır. Baharat ve İpek Yollarını tekrardan canlandırmak için Çin ve Hindistan ile sürekli dirsek teması halinde olunması ekonomi, ulaşılabilirlik ve kültürel etkileşim anlamında İstanbul' u bölgede önemli bir kent haline getirecektir.

1990' dan itibaren petrole dayanan ekonomik gelişme hazır yiyicilik yerine argeye dönüşünce şehir bölgenin turizm ve ticaret başkenti halini almıştır. Hong Kong' un Çin' e devredilmesiyle hinterlandı genişlemiş ve 2000' li yıllarda adını dünyaya duyurmuştur. Emirliğin toplam gelirinin %8' ini sadece petrol oluşturur, son yıllarda kalkınmışlığının nedeni finans ve iktisad merkezi olmasıdır. Gelirinin büyük bölümü Jebel Ali Sebest Bölgesinden gelmektedir.

Dubai 2010 sıralamasında çok hızlı bir tırmanışla Alfa+ seviyesine ulaşarak göstergeleri değiştirmeye başlamıştır. 2016' da ise Alfa+ şehirleri içinde Asya şehirleri ile yarışmaktadır. Ortadoğu'nun tercih edilen aktarma pisti olmuştur. Dubai' nin yüksek katlı ofisleri dünya şirketlerinin iştahlarını kabartmaktadır. Dubai menşeiyili Emaar grubunun özellikle Ortadoğu ve dünyanın dört bir yanına yüksek yapılar yapması sermayenin dünya genelinde hangi sektörde olduğunu kanıtlar niteliktedir.

3.3.2. M.M.Vakfı Küresel Kent Güç Endeksinde Ortadoğu Kentlerinin Yeri

2008 yılından beri yapılan bu endekse Kahire 2009, İstanbul 2012 ve Dubai 2017 yıllarında sırlamada yer almıştır. 2009 yılında Kahire' nin savunmasız kent olarak listeye dâhil edilmesiyle Ortadoğu kentlerinin ilk örneği oluşmuştur. Kahire 2009 sınıflandırmasında son sıradadır ve Kültürel Etkileşim dışında son sıradadır. Araştırma ekibi tarafından 2012 yılındaki çalışmaya İstanbul'un alınması şüphesiz hem İstanbul'un artan önemi hem de İstanbul ile ilgili bir takım olumlu değerlendirmeler neticesinde gerçekleştiği düşünülmektedir. 2009 yılında İstanbul'da gerçekleşen Urban Age konferansına katılan Mori Memorial Vakfı yetkilileri İstanbul'un bu endekste yer almasının gerekliliği ile ilgili olumlu bir görüşme gerçekleştirmiştir.

Hem bu olumlu görüşmenin karşılığının ve hem son çalışmaya 2020 Olimpiyat Oyunlarına aday kentlerin karşılaştırılması çalışması için zorunlu olarak İstanbul'un da bu

çalışmaya alınması gerekliliğinden dolayı genel anlamda İstanbul'un bu son çalışmada ilk defa yer bulduğu düşünülmektedir.

Dubai' nin organizasyonlara adaylığı ise uluslararası alandaki kültürel etkileşim, ekonomi ve ulaşılabilirlik açısından değerlendirilmiştir.

Fonksiyon Temelli Sıralamada İstanbul ve Dubai' nin Konumu

2012 yılında ki fonksiyon temelli sıralamada İstanbul, 40 kentin bulunduğu bu araştırmada genel sıralamada 25. sırada, Kahire ise 35. sıradadır. İstanbul, ekonomide 30. Kahire, 35., AR-GE' de İstanbul 31., Kahire 35., kültürel etkileşimde İstanbul 11. Kahire 34., yaşanabilirlikte İstanbul 29. Kahire 33., ulaşımda İstanbul 10. sırada Kahire ise 35. Sırada yer almaktadır. İstanbul ve Kahire için dengesiz bir dağılımın söz konusu olduğu düşünülmektedir.[190]

2017 sıralamasına gelene kadar İstanbul ve Kahire sıralamalarında fazla dalgalanma görülmeyip sıralamaları sabit durumdadır. 2017 yılındaki son sınıflandırmada Tablo 3.8' de Kahire 43., İstanbul ise 30. sıradadır. Sınıflandırmaya yeni giren Dubai ise 23. sırada yer almaktadır. Fonksiyona özel sıralaya baktığımızda; Ekonomide, Dubai 11., İstanbul 26., Kahire 43, AR-GE' de Dubai 31., İstanbul 26., Kahire 44., Kültürel etkileşimde Dubai 9., İstanbul 16., Kahire 38., Yaşanabilirlikte Dubai 31., İstanbul 37., Kahire 39., Çevrede Dubai 39., İstanbul 40., Kahire 42 ve Ulaşılabilirlikte Dubai 13., İstanbul ise 11., Kahire 39. sıradadır. Dubai' nin sıralamaya alınmasının en büyük nedeni ekonomik (GSYİH ve kurumlar vergisi Oranı) ve kültürel etkileşim (misafirler için lüks odalar, yabancı ve yerli turist sayısı) dir. Dubai' de yenilenebilir enerji yüzdesi düşüklüğü Çevre sıralamasında çok fazla geriye çekmektedir.[191]

Aktör Bazlı Sıralamada İstanbul ve Dubai' nin Konumu

İstanbul 2010 yılında, yönetici sıralamasında 21. , araştırmacıda 35. , sanatçıda 23. , ziyaretçide 4. , kent sakininde 35. sırada yer almaktadır. İstanbul bu endeksin ziyaretçi kıstasında üst sıralardaki yeriyle dikkat çekerken, araştırmacı ve kent sakinindeki sıralarıyla olumsuz bir durum sergilemektedir.[192]

---

[190] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2012, s.9.
[191] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2017, s.10-13.
[192] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2012, s.10.

Spesifik karşılaştırma olarak fonksiyon bazlı sapma analizi kullanılan 2020 Olimpiyatları aday kentleri fonksiyonlarında ekonomi alanında Tokyo diğer aday kentlerden çok daha önde gözükmektedir. İstanbul ise Madrid'in daha önündedir. Ar-Ge çalışmalarında İstanbul bekleneni verememiştir. Kültürel etkileşimde Tokyo ve İstanbul birbirine yakın, Madrid ise daha geride konumlanmıştır. Yaşanabilirlikte Tokyo önde ve İstanbul ile arasında açık bir fark bulunmaktadır. Çevre karşılaştırmasında ise Tokyo ile Madrid birbirine yakın, İstanbul geri gözükmektedir. Ulaşım alanında Tokyo ve İstanbul hemen hemen aynı düzeyde görülürken Madrid daha düşük seviyededir.[193] Kültürel etkileşim fonksiyonunun kültürel kaynakları ile ulaşım fonksiyonun trafik yoğunluğu göstergesinde Tokyo, İstanbul ve Madrid'e nazaran zayıflık göstermektedir.[194]

2017 yönetici sıralamasında Dubai 6., İstanbul 13., Kahire 44., Araştırmacı sıralamasında Dubai 27., İstanbul 37., Kahire 43., Sanatçıda Dubai 43., İstanbul 18., Kahire 32., Ziyaretçide Dubai 8., İstanbul 5., Kahire 38. ve Kent sakininde Dubai 40. ve İstanbul 38. ve Kahire 42. sıradadırlar.

Dubai aktör temelli sıralamada Yöneticide Çalışanlar ve aileleri için olumlu koşullar sağladığı için 6. sıradadır. Ziyaretçi sıralamasında 5. ve 8. sıralarda olan inceleme kentlerine yer verilmemesi raporun eksikliği gibi düşünülmektedir.

2012 yılındaki sıralamada İstanbul Avrupa şehri olarak belirtilmiştir. 2017 yılındaki son bölge sınıflandırmasında İstanbul' da Dubai'nin yanına yani Ortadoğu Bölgesine kaydırılmıştır. Buradaki amaç rekabet oluşturmak mı yoksa İstanbul' u Avrupa'dan soyutlamak mı dikkat çekicidir. Dubai'nin sıralamaya ilk defa dâhil olup, ekonomi de 11. ve ulaşılabilirlikte 13. sıradan girmesi dikkat çekicidir. Bunun nedeni Jebel Ali Serbest Bölgesi (JASB), turizmden kaynakları ve modern ulaşım ağları olduğu düşünülmektedir.

[193] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2012, s.11.
[194] The Mori Memorial Foundation, Global Power City Index 2012, s.3.

Tablo 3.4 2012-2017 Arası Ortadoğu Kentlerinin GPCI Gösterimi

Fonksiyonlar									
Yıllar	**Kentler**	**Ekonomi**	**Araştırma ve Geliştirme**	**Kültürel Etkileşim**	**Yaşanabilirlik**	**Çevre**	**Ulaşılabilirlik**	**Genel Sıralama**	**Toplam Kent Sayısı**
2009	**İstanbul**	-	-	-	-	-	-	-	35
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	35	35	20	35	33	33	35	
2010	**İstanbul**	-	-	-	-	-	-	-	35
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	35	35	27	34	32	26	35	
2011	**İstanbul**	-	-	-	-	-	-	-	35
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	35	35	27	29	32	30	35	
2012	**İstanbul**	30	31	11	29	36	10	25	40
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	40	40	34	33	38	35	40	
2013	**İstanbul**	30	31	10	31	36	9	27	40
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	40	40	36	29	37	36	40	
2014	**İstanbul**	21	30	9	26	35	9	21	40
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	40	40	36	39	39	34	40	
2015	**İstanbul**	32	21	11	36	34	10	31	40
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	40	40	36	38	38	34	40	
2016	**İstanbul**	24	21	8	32	38	9	31	42
	Dubai	-	-	-	-	-	-	-	
	Kahire	42	39	37	41	40	34	41	
2017	**İstanbul**	26	26	16	37	40	11	30	44
	Dubai	11	31	9	31	39	13	23	
	Kahire	43	44	38	39	42	39	43	
*Kentlerin listede olmadığı yıllar "-" ile gösterilmiştir.									

Kaynak: GPCI 2008-2017 raporları göz önünde bulundurularak tarafımdan tablolaştırılıp, oluşturulmuştur.

3.3.3. A.T.Kearney Küresel Kent Endeksinde Ortadoğu Kentlerinin Yeri

2008 yılından itibaren yapılan bu araştırmada 59 kent arasından İstanbul, Dubai, Kahire ve Tel Aviv' in konumlarına bakıldığında Tablo 3.5' de İstanbul 28. , Dubai ise 27. Kahire 38. ve Tel Aviv 50. sıradadır.[195] Görüleceği üzere 2010 yılında 65 kent arasından İstanbul ve Kahire gerilerken, Dubai yerini korumuş ve Tel Aviv ise sıralamada

[195] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2008, s.9.

yükselmiştir.[196] 2012 yılındaki raporda 66 kent arasından İstanbul 37. sıraya yükselmiş, diğer kentler ise düşüşe geçmiştir.[197] 2014 yılına gelindiğinde ise sıralamaya bu dört kentin dışında Abu Dabi, Doha, Riyad, Ankara ve Kuveyt girmiştir.[198] 2016 yılı sıralamasında ise Tahran ve Cidde' nin katılımıyla Ortadoğu kentleri tamamlanmıştır.[199]

Tablo 3.5 A.T. Kearney 2008-2018 Ortadoğu Küresel Kent Sıralaması

	YILLAR						
KENTLER		**2008**	**2010**	**2012**	**2014**	**2016**	**2018**
	Dubai	27	27	29	27	28	28
	İstanbul	38	41	37	28	25	26
	Kahire	38	43	50	49	53	65
	Tel Aviv	50	42	46	54	62	57
	Abu Dabi	-	-	-	62	64	68
	Doha	-	-	-	64	65	63
	Riyad	-	-	-	65	66	66
	Ankara	-	-	-	72	74	75
	Kuveyt	-	-	-	83	82	77
	Tahran	-	-	-	-	93	94
	Cidde	-	-	-	-	92	74
	Toplam Kent Sayısı	**59**	**65**	**66**	**84**	**125**	**135**

- İşareti olan kentler sınıflandırmaya daha sonradan dâhil edilmiştir.
Not: Yıllara göre verilen değerler kentlerin sıralamalarıdır.

Kaynak: A.T. Kearney 2008-2018 yılları arasındaki raporlar göz önünde bulundurularak tarafımdan tablolaştırılıp, oluşturulmuştur.

2018 yılındaki sıralamada 11 Ortadoğu kenti sıralamaya girmiş ve sıralamada yükselmeye başlamıştır.[200] Yıllara göre bazı kıstaslara ve endekslere yer verilmemiştir. 2008 yılında ki kıstaslar ve endekslere göre İş dünyası aktivitesinde İstanbul 32. , Dubai 21. , Kahire 38., insan kaynağında (entelektüel sermaye) İstanbul 13., Dubai 19. , Kahire 28., bilgi değişiminde İstanbul 34. , Dubai 14. , Kahire 17., kültürel etkileşimde İstanbul 43. , Dubai

[196] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2010, s.11.
[197] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2012, s.8.
[198] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2014, s.17.
[199] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2016, s.13.
[200] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2017, s.14.

44., Kahire 45. ve siyasi güçte ise İstanbul 8. , Dubai 44, Kahire ise 10. sırada yer almaktadır. İstanbul ve Kahire görüleceği üzere siyasi güç endeksinde üst sıralarda yer almaktadır.

2010 endeksinde Profesör Witold Rybczynski, yazısında, insan kaynağını kaybedenlerin diğer alanlarda da güç kaybedeceğini ifade etmiş ve İstanbul'un üniversitelerindeki rekabetçiliğindeki düşüşten ötürü bu kıstasta 2008'deki endekse göre 6 sıra gerilediğini belirtmiştir. Yine Rybcyznski, raporun kültürel etkileşimle ilgili olarak yaptığı değerlendirmesinde, İstanbul'un 2008 yılında kültürel etkileşim sıralamasında 43. sırada iken 2010 yılında 31. sıraya yükselmesini ilginç bir hikâye olarak değerlendirmiştir. Ona göre antik eserleriyle bilinen İstanbul'da, son zamanlarda özel bir modern sanat müzesi olan İstanbul Modern'in açıldığını belirtmiştir. Aynı zamanda AB tarafından İstanbul'un 2010 AKB seçilmesinin İstanbul'un hem kültürel çabalarını hem de küresel görünümünü arttırdığını ifade etmiştir. Son olarak, İstanbul'un dış politikasındaki yönelimleri sayesinde kentin Ortadoğulu turistler tarafından daha fazla ziyaret edildiği, İstanbul'un Doğu ve Batı arasındaki kültürel ve ekonomik köprü olma özelliğinin geçmişte olduğu gibi yeniden devam ettirecek gibi göründüğü belirtmiştir.[201]

Aynı zamanda 2010 yılındaki rapor içerisinde yer alan Saskia Sassen'in "Küresel Kentler Ağı" adlı yazısında İstanbul'a değinilmektedir. Sassen'e göre, küresel kentler ağı ayrıca, kültürel jeopolitik sistem içerisinde, kültürel ve politik düğümler oluşturmak açısından önemlidir, bu, bilindik rolün ötesindendir ve böylece İstanbul gibi bir kent daha fazla şekilde Doğu ve Batı'nın stratejik kesişimi olacak şekilde tanınacaktır. Sassen'e göre aynı zamanda İstanbul, daha önceleri Sovyetler Birliği kontrolünde olan, Irak ve Afganistan savaşları ile de meşgul olan bir bölgenin açılımı ile birlikte ivme kazanan stratejik bir rol oynamaktadır, endekste en yüksek yerinin siyasi güç kıstasında olması birçok açıdan ilginçtir. Buradan yola çıkarak Sassen, İstanbul'un, geleceğin tam bir küresel kenti olduğunu ifade etmiştir. Ona göre İstanbul, ne tamamen batılı ne tamamen doğulu ya da ne tamamen gelişmiş ne tamamen gelişmemiştir.[202] İncelenen araştırmalarda eğitime, araştırmacıya, uluslararası öğrencilerin varlığına önem verildiği anlaşılmaktadır. Londra'daki uluslararası öğrenci varlığının bir kenti küresel kent yapmada etkili olduğu İBB Dış İlişkiler Müdürlüğü'nün de 2012 yılında İstanbul Kalkınma Ajansı'ndan hibe alarak açtığı İstanbul

[201] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2010, s.10.
[202] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2010, s.11-13.

Uluslararası Öğrenci Merkezi'nin (ICIST) bu açılardan bakıldığında şüphesiz olumlu bir gelişme olduğu ve uluslararası öğrencilere önemli katkılar sunacağı söylenebilir.[203]

A.T. Kaernay'in Küresel Kent Endeksi'nde kültürel etkileşim kıstasında değindiği bir kentin kardeş kentlerinin varlığı açısından bakıldığında İstanbul'un bu yönden zengin olduğu söylenebilir. İstanbul'un 39 kardeş kenti, 20 işbirliği protokolü, 22 iyi niyet protokolü bulunmaktadır. Kardeş kentlerin ise bölgesel dağılımına bakıldığında 20'sinin Asya, 11'inin Avrupa, 4'ünün Amerika ve 4'ünün de Afrika kıtasından olduğu görülür. Ayrıca İstanbul, uluslararası 14 kuruluşa üyedir. İstanbul ile Dubai 1997 yılında kardeş şehir olmuştur.[204] Dubai' nin de kardeş şehirler sayısı 43' tür. 12 tanesi Avrupa, 10 tanesi Ortadoğu, 10 tanesi Amerika, 2 tanesi Afrika, 6 tanesi Asya ve 3 tanesi de Okyanusya'dır. Kahire kentine baktığımızda 14 tane kardeş şehrinin olduğu görülmektedir. Bunların 7 tanesi Avrupa' da, 4 tanesi Asya' da ve 3 tanesi de Amerika Kıtasında' dır. Yine Kahire ile İstanbul 1988 yılında kardeş şehir olmuşlardır.

A.T. Kearney' in 2018 yılında yaptığı son şehir bölgelerinde İstanbul' u Dubai ile birlikte Ortadoğu kenti olarak göstermiştir.[205] Burada Kahire' yi Johannesburg' a rekabet katsın diye Afrika kenti olarak gösterilmiştir. Türkiye'nin ticari sermayesi, Avrupa'nın ve Asya'nın kavşağında bir siyasi, ticari ve kültürel faaliyet merkezi olarak ön plana çıktığı için İstanbul en büyük atlayışı 37'den 28'e çıkarmıştır. İstanbul uluslararası üniversiteler endeksinde 1. olmuştur. Dubai' ye baktığımızda 2014 yılındaki hızlı yükselişini iş aktivitesindeki doğu ticaretinin kesişim noktası olması ve insan sermayesidir. [206] Dubai 2020 Expo' ya ev sahipliği yapacak ve kent için marka oluşturabilecektir. Dubai' ye Emirates Havayolları dünyanın en iyisi olarak ifade edilmektedir. Türk Havayolları da yine Avrupa' nın en iyisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İki şehir arası günlük uçuş sayısı uluslararası firmalar ve alt şirketleriyle 80'i geçmektedir.

2010 yılındaki bu rapor içerisinde yer alan Saskia Sassen, "Küresel Kentler Ağı" adlı yazısında İstanbul'a değinmiş, kültürel ve politik düğümler açısından doğu ve batının stratejik kesim noktası olarak İstanbul'a vurgu yapmış, bölgesi için önemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Sassen, siyasi güç kıstasında İstanbul'un üst sıralarda yer almasını ilginç

---

[203] İstanbul Uluslararası Öğrenci Merkezi, https://icist.ibb.gov.tr/ (5 Temmuz 2018).
[204] İstanbul'un Kardeş Kent, İşbirliği Ve İyi Niyet Protokolleri İmzaladığı Kentler, https://www.ibb.istanbul/SitePage/Index/151, (10 Temmuz 2018).
[205] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2018, s.15.
[206] A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2014, s.4.

olarak değerlendirmiş ve İstanbul'un gelecekte tam bir küresel kent olacağını net bir şekilde belirtilmiştir. 2012 yılındaki yazısında ise İstanbul' un uzun bir imparatorluk kültürü ve politik kesişme noktalarının nasıl yönetileceğiyle ilgili derin bilgi birikimiyle Batı ve Doğu arasında uzun zamandır menteşe olarak tarif edilmiştir. Ankara ile birlikte, hızla küresel bir politika merkezi haline geldiğini söylemiştir.

Yukarıdaki bulguları tekrar hatırladığımızda İstanbul'un, siyasi güç kıstasını içinde barındıran sınıflandırmalarda üst sıralarda yer alması en önemli nokta olarak değerlendirilebilir. Ülkenin siyasi ve coğrafi konumu bunu tetikleyici durumdadır. Türkiye'nin özellikle 2009-2010 dönemi BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliği yapmış olması ve 2015-2016 dönemi için de yeniden aday olması da bu durumları destekler niteliktedir.[207] Yine Dubai' nin Emirlikler arasında en zengini olması ekonomi göstergelerinde ticaret şehri olarak anılmasını sağlamaktadır.

İstanbul ve Dubai geçmişten günümüze bölgesindeki önemi ve giderek artan değerleri bu güçleri pekiştirmektedir. Çünkü bu ve bunun gibi tetikleyici ve pekiştirici durumlar siyasi ve ekonomik güç göstergelerinde ifade edilen kentin küresel politika diyaloglarına ve ekonomik çekim güce katılımını arttıracaktır. Bu diyaloglara katılım yine göstergelerde ifade edildiği gibi kentteki diplomatik temsilcilik ve konsolosluk sayısı, düşünce kuruluşlarının varlığı, uluslararası siyasi organizasyonların sayısı gibidir.

İncelenen araştırmaların küresel kent göstergelerinde bir küresel kentin büyük organizasyonlara, etkinliklere, kongrelere ev sahipliği yapması da yer almaktadır. Bu açılardan bakıldığında İstanbul'un bu konuda da aşama kaydettiği görülmektedir. İstanbul, 2011 yılı için Uluslararası Kongre ve Konvansiyonlar Derneği (ICCA) istatistiklerine göre büyük kongreler sıralamasında Dünya birincisi olmuştur.[208] Takip eden yıllarda en son 2016 raporunda ise İstanbul' da çok fazla gerileme mevcuttur. 2016 yılında İstanbul' da 62 Kongre olmuş ve dünyada 39. Sırada yer almıştır.[209]

İncelenen sınıflandırmalarda İstanbul'un yaşam kalitesi (yaşanabilirlik) kıstasında geride olduğu göze çarpmaktadır. Oysaki daha önceleri de ifade edildiği gibi salt olarak küresel sermayeyi çekebilmek, ekonomik ya da alansal bir büyüme gerçekleştirmek bir

---

[207] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı "Candidate for the United Nations Security Council 2015-2016" http://www.turkey4unsc.org/icerik.php?no=14 (10 Temmuz 2013).
[208] İstanbul Kongre Turizminde Küresel Birincisi, https://www.ibb.istanbul/News/Detail/26773, (10 Temmuz 2018).
[209] ICCA Uluslararası Kongre ve Konvansiyonlar Derneği'nin 2016 yılı Kongre İstatistik Raporu, http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-istanbul-2/ (7 Temmuz 2018).

küresel kent için önemli değildir. Bu açılardan bakıldığında yaşam kalitesi daha bir önemli hale gelmektedir. Mercer şirketi tarafından yapılan "Yaşam Kalitesi Araştırması'nda 2016 yılında 230 kent arasından İstanbul 122. , Dubai ise 75. olmuştur. 231 kentin yarıştığı 2018 yılındaki son araştırmada ise İstanbul 134. , Dubai 74. sırada yer almıştır. Kentlerin yaşam kalitesi ile ülkelerin yaşam kalitesi arasında dikine bir statü olacağı düşüncesinden yola çıkarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Planı' nın 2016 yılında 188 ülke üzerinden yapmış olduğu İnsani Gelişme Endeksinde Birleşik Arap Emirlikleri 42. ,Türkiye ise İran ve Gürcistan' ın arkasından 71. sıradadır. İlk sırada ise Norveç yer almıştır.[210] Birleşik Arap Emirlikleri "çok yüksek insani gelişme" sıralamasına ve Türkiye ise "yüksek insani gelişme" sıralamasına sahiptir.

OECD' nin, 2012-2015 yılları arasını rapor olarak sunduğu, 2015 PISA ülkelere göre sıralamasında Türkiye, bilim, matematik, okumada ortalamanın altında eşitlik ve sosyal çevre anlamında OECD' nin üzerindedir. Birleşik Arap Emirliğine baktığımızda bilim, matematik, okuma ve eşitlikte ortalamanın altında, sosyal çevre ve göçmen öğrencilerde ortalamanın üzerindedir. Ekonomi olarak hızlı büyümek eşitliği özellikle kız çocuğunu arka plana itmektedir. İstanbul'un küresel kent olma açısından sınıflandırmalar bağlamında değerlendirildiğinde geçmiş sınıflandırmalara nazaran daha iyi bir konumda olduğu, yükselen bir kent, özellikle Ortadoğu, Avrupa ve Afrika bölgesinde önemi giderek daha fazla artan bir kent olduğu söylenebilir. Bu durumu şüphesiz Türkiye'nin gelişimiyle de paralel ivme kazanmaktadır.

Bir kentin küresel kent olma durumu muhakkak ulusal ve yerel politika önceliğine bağlı olduğu söylenebilir. Bu açılardan bakıldığında 10. Kalkınma Planı'nda "İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı" kapsamında İstanbul'un Küresel Finans Merkezi Endeksi'nde ilk 25 içerisinde yer alması hedeflenmiştir. Öte yandan 2018 Küresel Finans Merkezi Endeksi'nde Dubai 19. , İstanbul 76. sıradadır.[211]

---

[210] Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi Raporu, 2016, http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/hdr2016/HDR%202016%20Overview%20TR.pdf, (10 Temmuz 2018).

[211] Küresel Finans Merkezleri Endeksi Sıralaması, https://www.ntv.com.tr/ekonomi/brexite-ragmen-en-buyuk-kuresel-finans-merkezi-londra,7mr1peEN50OvSg3zn4dPzg, (10 Temmuz 2018).

SONUÇ

İnsanların ekonomik, siyasi, iletişim ve sosyal açılardan birbirine yakınlaşması ve bir bütün olma yolunda ilerlemesine küreselleşme denir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, değişen ve gelişen dünya düzeninde birçok yenilikler meydana gelmiştir. Özellikle ekonomi ve sosyal ilişkiler alanında ortaya çıkan değişim etki alanını çok uluslu şirketlerle farklı bölgelerdeki kentleri de etkilemiştir. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan ve değişime de uğrayan küresel kent yapısı basit manada bir kentsel hiyerarşi sunduğu söylenebilecek küresel kent sınıflandırmaları, global sermaye ve yukarıda değinildiği gibi daha fazla alanı yönlendirebilecek alanları araştırmaya doğru kaymaktadır.

Teknolojik gelişmeler, nüfus artış hızı ve sürekli tüketim isteği talebinde bulunan ve çok uluslu şirketlerin ofislerinin bulunduğu bu kentler sınıflandırmalara eklenen ve sürekli gelişim gösteren kentler olarak ortaya çıkmıştır. Ortadoğu kentleri de 1998 yılından itibaren yapılan kent sınıflandırmalarında yer almıştır. Sınıflandırmalarda yer alan Ortadoğu kentleri sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel özellikleri yanı sıra uluslararası etkinliklere ev sahipliği adaylığı, ekonomik pazar ve bölgedeki rekabeti oluşturması açısından listeye girmiştir.

Dünyadaki dinlerin çıkış noktası olan Ortadoğu kentleri farklı din ve mezheplerdeki kent oluşumları ile kent sınıflandırmalarına girmiştir. Dubai, İstanbul, Kahire, Tel Aviv, Riyad, Abu Dabi, Ankara, Limasol, Lefkoşa, San'a bu kentlerden bazılarıdır. Yapılan çalışmalarda da yıllara göre sınıflandırmalara dâhil olan Ortadoğu kentleri artmıştır.

Küresel kent sınıflandırmaları her ne kadar yeni kıstas ve göstergelerle araştırmalarını genişletiyorlarsa da bu kıstas ve göstergelerin belirlenmesi, tercih edilmesi, hangisinin ne kadar oranda sınıflandırmayı etkileyeceği gibi durumlar netlik kazanmış değildir. Bu durumlar, araştırmacı ekibin, bu araştırmayı finanse edenin, bu araştırmayı yapan ülkenin tercihlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. İncelen sınıflandırmalarda kısmen bu durumla karşılaşılmıştır.

Ortadoğu'daki kentlerin sınıflandırmalardaki yeri tezimiz içinde ayrıca değerlendirilmişti. Burada birkaç noktayı tekrar belirtmek ve yeni cümleler kurmak gerekiyor. Küresel kent sınıflandırmaları içerisinde ele aldığımız genel olarak Ortadoğu kentlerinin özelikle siyasi güç, küresel çekim (cazibe), ziyaretçi, kültürel etkileşim gibi kıstaslarda genel olarak önde, yaşam kalitesi, araştırmacı gibi kıstaslarda ise gerilerde olduğu gözükmektedir, ekonomide ise orta sıralardadır.

Ortadoğu kentleri arasında sınıflandırmalarda uçurum vardır. Bunun nedeni üst sıralarda olan kentlerin ekonomi kıstasına lokomotif olmalarıdır. Ortadoğu kentleri inşaata bağlı büyüme konusunda uzmanlaşmış olsalar da sanayi kuruluşları da yavaş yavaş kurulmaktadır. Kentlerin %4' lük büyümeye sahip olması bunu doğrular niteliktedir. Ortadoğu kentleri arasında Dubai ve İstanbul Finans Merkezi durumundadır. Küresel kent sınıflandırmalarının kentlerin ekonomi kıstasında yukarlara tırmanacağı söylenebilir.

Ortadoğu kentlerinin, kent sınıflandırmalarında sıkıntı yaşadığı bir diğer kıstas olan yaşam kalitesine bakıldığında ise yerel ve ulusal idarecilerin sadece küresel kentlerde değil ülke kentlerinin hepsine aynı özeni göstermeleri gerekmektedir. OECD ülkeleri içerisinde yaşam kalitesi en düşük kentler bu ülkelerde toplanmıştır. Bölgede kentler arası rekabet var ancak kentler arası sosyal ve ekonomik uçurum daha fazladır. Kentlerde adaletli, katılımcı ve yaşam kalitesini arttırıcı planlamaların yapılması gerekmektedir. Ortadoğu kentlerinin bir diğer sıkıntısı ise araştırmacı ya da Ar-Ge olarak adlandırılacak kıstaslarını olumluya çevirebilecek durumlara bakıldığında bunların en başında eğitime yapılacak yatırımlar, destekler gelmektedir.

Var olan potansiyeli değerlendirmek birçok açıdan öncelikli olması gerektiğinden yola çıkarak Ortadoğu kentlerinin siyasi gücünü arttırması gerektiği söylenebilir. Burada ise karşımıza siyasi güç kıstasını destekleyici göstergeler çıkmaktadır. Ortadoğu kentleri gündeme sürekli savaşla gelmektedir. Artık daha fazla bir şekilde uluslararası kuruluşlara ev sahipliği yapması, uluslararası ölçekte düşünce kuruluşlarına yer açması vb. durumlar gerekmektedir. Ortadoğu kentlerini BM Barış Merkezi olması konusunda hedefler gerekmektedir.

Ortadoğu kentlerinin birçoğu 21. Yüzyıl kenti olmasından dolayı belediyecilik tecrübesi az olabilir ama kalkınma ve istihdamla diğer kentlere örnek teşkil etmektedir. İstanbul'un belediyecilik tecrübesi üzerinden diğer kentlere uluslararası kalkınma yardımı perspektifindeki çalışmaları da bu duruma iyi bir örnektir. Kardeş belediye hem kültürel etkileşimi hızlandırır hem de yenilikleri yani bilgi akışını desteklemektedir.

Ortadoğu kentleri küresel sisteme çok uluslu şirketlerin varlığı ile entegre olmuştur. Hem ekonomik, hem sosyal hem de kültürel olarak küresel ekonomiye entegre olabilmesi kentlerin, sınıflandırmalarda yer almasına neden olmaktadır.

Yaşam kalitesindeki iyileşmeler kadının sosyal ve ekonomik hayatta daha fazla yer almasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sadece inşaat ve petrol kentleri olarak bakılan

Ortadoğu kentlerinin sıralamalardaki gelişimini etkilemektedir. Çok kültürlü olan Ortadoğu coğrafyası, çok kültürlü niteliğini ve yerel kimliğini ortaya çıkarabilecek niteliklerini koruması gerekmektedir.

Tüm bu açılardan bakıldığında Ortadoğu kentlerinin yükselen, küresel kent sınıflandırmalarında üst sıralara tırmanmaya başlayan kentler olduğu görülmektedir. Bu yükselme ve ilerlemenin daha sağlıklı olabilmesi için küresel kent politikalarını yönlendirici izleyen, değerlendiren ve projeler üreten birimlerin oluşturulması gerektiği söylenebilir. Hiç şüphesiz bu süreç, kentin paydaşlarını da kapsayan bütüncül bir politika çerçevesinde yönetişim bazlı geliştirilmelidir. Önemli bir kültürel miras olan İslam Kenti geleneği mimari dokunun korunması küresel kent artışı sürecinde önemli bir etken olacaktır. Küreselleşme yerelleşmeyi de gerekli kılıyorsa Ortadoğu kentleri adil, adaletli ve bütünleştirici bir yönetim düşünmelidir.

Sonuç olarak küresel kent olma yolundaki çalışmalar ve işbirlikleri yalnız ulusal ve yerel kurumların değil, aynı zamanda kentin paydaşları olan özel sektör, üniversiteler ve STK'ların da işi olmalıdır. Ortadoğu' daki kentlerin stratejik sektörleri olan finans, kültür, turizm, sağlık, moda ve tasarım gibi alanlarda işbirlikleri geliştirilmeli ve desteklenmelidir. Ortadoğu kentleri günümüze ve geleceğe, olumsuz durumları azaltıcı bir şekilde yukarıda dile getirildiği tarzlarda bir küresel kent olma yolunu izlemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alver Köksal (2012). *"Kent İmgesi" Kent Sosyolojisi*, (Ed. Köksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.

Abdürrahim Muddesir (1997). "Hukuki Kurumlar" İslam Kenti, (Çev. Elif Topçugil), İstanbul: İz Yayınları.

Altıntaş, Hakan, (2002). "*Küreselleşme ve Küresel Kent Kavramı: New York, Londra, İstanbul Kentlerindeki Ekonomik-Sosyal Transformasyon Sürecinin Analizi*", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Altıntaş, Hakan (2004). *"Küreselleşme ve İstanbul",* İstanbul: Klasik Yayınları.

Aslanoğlu, Rana (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Asa Kitabevi.

Batmaz, Nazlı Yücel(2010). "*Küresel Kentlerin Yönetimi ve İstanbul İçin Bir Model Önerisi*", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Bayhan, İrfan (1969). *Kent Planlaması*. İstanbul: Lal Kitap.

Bauman, Zygmaunt (1999). *Küreselleşme*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Berner Edhard (2005. "Metropol İkilemi: Küresel Toplum Yerellikler ve Manila'da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele", Mekân Kültür İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, (Der. Ayşe Öncü, Petra Weyland), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bilgili, Ahmet Emre; Yasin Şafak (2012). *Bir Dünya Şehri Olarak İstanbul'un Küresel Konumu*, İstanbul: İTO Yayınları.

Bulaç Ali (1993), Din ve Modernizm, İstanbul: İz Yayınları

Bülbül, Kudret (2009). Zor ve Rıza (Küreselleşmeler Arasında Türkiye), İstanbul: Küre Yayınları.

Bozatay, Şeniz Anbarlı(2013). Küresel Siyaset, İstanbul: Beta Yayınları.

Bozlağan, Recep (2012). İstanbul; Derinlik, Değişim ve Güç, İstanbul: Hayat Yayınları.

Can, Yılmaz (1995). *İslam Kentlerinin Fiziki Yapısı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Cansever, Turgut (2002). *Kubbeyi Yere Koymamak*, İstanbul: İz Yayınları.

Cansever, Turgut (2010). Osmanlı Şehri, İstanbul: Timaş Yayınları.

Çelik, Celalettin (2012). "Kent ve Din" Kent Sosyolojisi, (Ed. Köksal Alver), Ankara: Hece Yayınları.

Chalmeta, Pedro (1997). "Pazarlar" İslam Kenti, (Çev. Elif Topçugil), İstanbul: İz Yayınları.

Çadırcı, Halil(2010). *"Küresel Kentler ve İstanbul'un Küreselleşmesi"* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Coşkun, Vahap (2009). Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, İstanbul: Liberte Yayınları.

Çevik, Özlem (2005). Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Demirci Mustafa (2003). İslam'da Kent ve Kentin Sosyal Dinamikleri, İstanbul: İstem Dergisi, (2).

Demirkıran, Tarık(1996). "Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler", İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Duri, Abdulaziz (1991). *İslam İktisat Tarihine Giriş*. (Çev: Sabri Orman), İstanbul: Endülüs Yayınları.

Duri Abdulaziz (1997). "Hükümet Kurumları" İslam Kenti, (Çev. Elif Topçugil), İstanbul: İz Yayınları.

Eliseef Nikita (1997). "Fiziki Plan" İslam Kenti, (Çev. Elif Topçugil), İstanbul: İz Yayınları

Eraydın, Ayda (2001). "Küreselleşme-Yerelleşme ve İşlevleri Farklılaşan Kentler", Ankara: Mülkiye Birliği Yayınları.

Erkan, Nihal Ekin (2007). "Dünyanın Yerel Aynası", (Ed. Ayşegül Mengi), Ankara: İmge Kitabevi.

Es, Muharrem (2007). Kent Üzerine Düşünceler, İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Fischet, Walter J (1956). *"The City in İslam"*, Middle Eastern Affairs, Vol. VII, No: 6-7, June-Jully.

Friedman, John; Wolf, Goetz(1982). "World City Formation", Londra: International Journal for Urban and Regional Research.

Friedmann, John(1986). "The World Hyphothesis", London: Development and Change.

Friedman, Thomas L.(2006). Dünya Düzdür, (Çev. Levent Cinemre), İstanbul: Boyner Yayınları.

Haldun İbn (1986). Mukaddime, (Çev. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hall, Peter, *"Global City-Regions in the Twenty-First Century"* (Ed. Allen J. Scott), Global City-Regions Trends, Theory, Policy, Oxford: Oxford Universty Press, s. 59.

Hanieh, Adam (2012). Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf. (Çev. Bahadır Ahıska, Sevgi Doğan), Ankara: Notabene Yayınları.

Harvey David (2003). Sosyal Adalet ve Kent, (Çev. Mehmet Morali), İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, David (1997). Postmodernliğin Durumu, (Çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayınları.

Haydar Gülzar (1991). *Kentlerin Ruhu*, (Çev. Gürkan Selemen), İstanbul: İnsan Yayınevi.

Holtan, R. J (1999). Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık, (Çev. Ruşen Keleş), Ankara: İmge Kitabevi.

George Soros, Küreselleşme Üzerine, Mert Keçik (çev.), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s.1-2.

Giddens Anthony (2000). Sosyoloji, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Giddens, Anthony (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınları.

Güvenç, Bozkurt (1994). İnsan ve Kültür, Ankara: Remzi Kitabevi.

Janet, Ebu-Lughod, (1978). *"The Islamic City-Historic Myth, Islamic Essence, and Contemporary Relevance"*, International Journal of Middle East Studies, 19.

Keleş, Ruşen (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, Ruşen (2017). *Kentleşme Politikası*, Ankara: Yorum Matbaacılık.

Keyman, Fuat; Berrin Koyuncu Lorasdağı (2010). *Kentler, Anadolu'nun Dönüşümü, Türkiye'nin Geleceği*, İstanbul: Doğan Kitap.

Kıray, Mübeccel (1998). *"Azgelişmiş Ülkelerde Metropolleşme Süreci", Kentleşme Yazıları,* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kutluer, İlhan(1995). "Kent Kimdir", İstanbul: İz Yayınevi.

McKenzie, Debora vd.(2011). "The Capitalist Network That Runs The World", The New Sciencist Dergisi.

Michon Jean Louis (1997). *"Dini Kurumlar" İslam Kenti*, (Çev. Elif Topçugil), İstanbul: İz Yayınları

Miquel, Andre(1991). İslâm ve Medeniyeti, (Çev: A. Fidan–H. Menteş).

Mumford, Lewis (2007). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (Çev. Güral Koca, Tamer Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Oktar, Tiğinçe; Genç, Hamdi; Varlı, Arzu (2010). Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Ekonomik Dönüşüm. İTO Yayınları.

Oksay, M. Serhan Oksay (2004). Globalleşen Dünya'da Türkiye'nin Yeri, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.

Oran, Baskın(2000). "Kaçıncı Küreselleşme", Perşembe Konferansları, Ankara: Rekabet Kurumu.

Özey, Ramazan (1997). Dünya Denkleminde Ortadoğu "Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar", İstanbul, Öz Eğitim Kitabevi.

Öktem, Binnur (2008). "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü, Büyükdere-Maslak Aksı", İstanbul: Bağlam Yayınları.

Pappe, Ilan (2011). Ortadoğu' yu Anlamak, (Çev. Gül Atmaca), İstanbul: NTV Yayınları.

Ponting, Clive (2011). Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, İstanbul: Alfa Yayınları.

Potter B., Robert; Lloyd-Evans, Sally (1998). The City in The Developing World. Pearson Education Limited.

Rennie Short, John; Hyun Kim, Yeong (1999). Globalization and The City. Pearson Education Limited.

Robertson, Roland (1999). Küreselleşme, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sassen, Saskia. (1991). The Global City: New York, London, Tokyo. Princeton University Pres.

Scott, Allen J.(2004). Küreselleşme ve Kent-Bölgelerin Yükselişi, (Çev. Kübra Cihangir Çamur), Planlama Dergisi, 2004, ss.28-29

Searjeant, Robert (1992). *İslam Kenti*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Soros, George (2003). Küreselleşme Üzerine, (Çev. Mert Keçik), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Steger, Manfred B (2009). Globalization, New York: Oxford University Press.

Stanley D. Brunn; F. Wıllıams Jack; J. Zeingler, Donald (2003). Cities of the World "World Regional Urban Development". Rowman & Littlefield Publıshers.

Sözen, Metin; Uğur Tanyeli (2003). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şahin, Yusuf(2015). Kentleşme Politikası, Bursa: Murathan Yayınevi, Bursa.

Şeriati, Ali (1998). Medeniyet Tarihi, Ankara: Fecr Yayınevi.

Şevket Pamuk vd.(2002). 20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi, (Çev. Ayşe Edirne), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Tomlinson, John (2004). Küreselleşme ve Kültür, (Çev. Arzu Eker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tuna, Korkut(2009), "Kentin Serüveni", Özel Sayı: Kentlerin Dili, Ankara: Hece Yayıncılık.

Türkçe Sözlük (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Yeates, Nicola (2001). Globalization and Social Policy, Londra, Thousand Oaks ve Yeni Delhi: Sage Publication.

Weber, Max (2010). *Kent* (Çev: Musa Ceylan), İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Witherick, Micheal (1999). The Urban World. Londra: Stanley Thornes Ltd.

İnternet Kaynakları:

Amerikan Ulusal İstihbarat Konseyi, Küresel Eğilimler Raporu, Washington 2012, s. 26. http://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf (07 Haziran 2018).

A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2008, https://www.atkearney.com/documents/10192/178350/the-2008-global-cities-index.pdf, (18 Haziran 2018).

A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2010, https://www.atkearney.com/documents/10192/30bebf01-9591-46ef-8d06-a44b4e5ab364, (18 Haziran 2018).

A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2012, https://www.atkearney.com/documents/10192/537298/2012_Global_Cities_Index_and_Emerging_Cities_Outlook_1.pdf/dfedfc4c-8a62-4162-90e5-2a3f14f0da3a, (18 Haziran 2018).

A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2014, https://www.atkearney.com/documents/10192/4461492/Global+Cities+Present+and+Future-GCI+2014.pdf/3628fd7d-70be-41bf-99d6-4c8eaf984cd5, (18 Haziran 2018).

A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2016, https://www.atkearney.com/documents/10192/8178456/Global+Cities+2016.pdf/8139cd44-c760-4a93-ad7d-11c5d347451a, (18 Haziran 2018).

A.T. Kearney, Gloabal Cities Index 2018, https://www.atkearney.com/documents/20152/1136372/2018+Global+Cities+Report.pdf/21839da3-223b-8cec-a8d2-408285d4bb7c, (18 Haziran 2018).

Berkan, İsmet, "Komplo Teorisi Değil Bilimsel Araştırma: Dünyayı Yöneten 147 Şirket, http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/23618702.asp, (18 Haziran 2018).

Gelirler İdaresi Başkanlığı "2012 Vergilendirme Dönemi Kurumlar Vergisi Türkiye Geneli İlk 100 Sıralaması" http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/201227.html, (26 Haziran 2018).

Globalization and World Cities 2000, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2000t.html, (18 Haziran 2018).

Globalization and World Cities 2004, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2004t.html, (18 Haziran 2018).

Globalization and World Cities 2008, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2008t.html, (18 Haziran 2018).

Globalization and World Cities 2012, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2012t.html, (18 Haziran 2018).

Globalization and World Cities 2016, http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2016t.html, (18 Haziran 2018).

Global Power City Index 2008, http://www.mori-m-foundation.or.jp/english/research/project/6/pdf/GPCI2008_English.pdf, (18 Haziran 2018).

Global Power City Index 2010, http://www.mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2010_en.pdf, (18 Haziran 2018).

Global Power City Index 2012, http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2012_en.pdf, (18 Haziran 2018).

Global Power City Index 2014, http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2014_en.pdf, (18 Haziran 2018).

Global Power City Index 2016, http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2016_en.pdf, (18 Haziran 2018).

Global Power City Index 2017, http://mori-m-foundation.or.jp/pdf/GPCI2017_en.pdf, (18 Haziran 2018).

Hall, Peter, "Megacities, World Cities and Global Cities", http://megacities.nl/?page_id=284 (30 Nisan 2018).

OECD, Glossary of Statistical Terms, Globalisation, http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1121 (2 Haziran 2018)

Unicef, Dünyada Çocukların Durumu Raporu "Kentsel Bir Dünyada Çocuklar" http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/d/u/du%CC%88nya-c%CC%A7ocuklarinin-durumu-2012.pdf (07 Haziran 2018).

Vitali, Stefania vd,. "The Network Of Global Corporate Control", Zürih 2011, http://arxiv.org/pdf/1107.5728.pdf Arşiv Veri Tabanı, (24 Haziran 2018).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Gökhan ALIŞKAN

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı

Doğum Tarihi ve Yeri: 01.08.1991- Sivas/Gürün

Telefon: 0506-167-12-58

Faks: -

E-mail: gokhancografya@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans:	Bölgesel Araştırmalar (Ortadoğu Arş.)	-
Lisans:	Fen-Edebiyat Coğrafya	12.06.2015
Lise:	Orhan Cemal Fersoy	19.06.2009

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2009-2015	İstanbul	Personel ve Proje Sorumlusu
2015-2016	Çanakkale-Sosyal Bilimler Ens.	Kısmi Zamanlı Öğrenci
2016-Devam Eden	İşlem Coğrafi Bilgi Sistemleri	Proje Sorumlusu

Yabancı Dil Intermediate (Orta)

Yayınlar -